

ਸਾਹਿਤਕ ਰੰਗ-2

ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਲਈ

ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਹਾਰ, ਦਿੱਲੀ-110092

SAHITAK RANG-2 (For Class X)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ - 2016

ਮੁੱਲ : ਰੁਪਏ

ਧੰਨਵਾਦ

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ।

© ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ-110092

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸੈਕਰੇਟਰੀ, ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ-110092

This book or part thereof may not be reproduced by any person or agency in any manner.

ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ

‘ਸਾਹਿਤਕ ਰੰਗ-2’ ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉਪਰ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਕਿਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਇਕਾਂਗੀ ਤੇ ਜੀਵਨੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੁਆਈ ਗਈ ਹੈ। ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਪਰ ਅਧਾਰਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਰੰਗ ਭਰਨ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਦਲ ਰਹੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹਨ। ਇਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੇ ਭਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਵਿਅੰਗ ਹਨ। ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤੁਤ ਜੀਵਨੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਟੀਮ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ, ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਇਕ ਕਰਕੇ ਬਹੁਮੁੱਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਟੀਮ ਵਿਚ ਸੀ.ਬੀ.ਐਸ.ਏ. ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਅਲ ਹਿਲਾਲ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਇਸ ਟੀਮ ਦਾ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਰਾਹ-ਦਿਸੇਰਾ ਬਣਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਆਗਤ ਹੈ।

ਵਾਈ.ਐਸ.ਕੇ. ਸ਼ੇਖੂ ਕੁਮਾਰ
(ਚੇਅਰਮੈਨ)

ਸਾਹਿਤਕ ਰੰਗ-2

ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ. ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ :

ਵਾਈ. ਐਸ. ਕੇ. ਸ਼ੇਸ਼ੂ ਕੁਮਾਰ
ਚੇਅਰਮੈਨ, ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ., ਦਿੱਲੀ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ :

ਡਾ. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਬਾਪਰ — ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਈ.) ਕਾਲਜ, ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ — ਪੀ.ਜੀ.ਟੀ., ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਲੋਨੀ ਰੋਡ, ਸ਼ਾਹਦਰਾ, ਦਿੱਲੀ
ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ — ਸਾਬਕਾ ਲੈਕਚਰਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ — ਪੀ.ਜੀ.ਟੀ., ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਇੰਡੀਆ ਗੇਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ — ਪੀ.ਜੀ.ਟੀ., ਐਸ.ਜੀ.ਟੀ.ਬੀ. ਖਾਲਸਾ ਗਰਲਜ਼ ਸਕੂਲ, ਅਲੀਗੰਜ, ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਖਰੜਾ ਰੀਵਿਊਕਾਰ :

ਡਾ. ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ — ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜ਼ੂਕੇਸ਼ਨ, ਵੈਸਟ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਡਾ. ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ — ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰੇ-ਪੰਜਾਬ ਸੀ. ਸੈ. ਸਕੂਲ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ — ਸਾਬਕਾ ਸੀਨੀਅਰ ਲੈਚਕਰਾਰ, ਡਾਇਟ, ਮੌਤੀ ਬਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਅਵਿਕਾਸ ਕੌਰ — ਟੀ.ਜੀ.ਟੀ., ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਗਰਲਜ਼ ਸੀ.ਸੈ. ਸਕੂਲ, ਈਸਟ ਪਟੇਲ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ-ਅਫਸਰ :

ਸ਼੍ਰੀ ਅਲ ਹਿਲਾਲ ਅਹਿਮਦ — ਜੁਆਇੰਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ), ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ., ਦਿੱਲੀ

भारत का संविधान

उद्देशिका

हम भारत के लोग, भारत को एक¹ (सम्पूर्ण प्रभुत्व-संपन्न समाजवादी पंथनिरपेक्ष लोकतंत्रात्मक गणराज्य) बनाने के लिए, तथा उसके समस्त नागरिकों को :

सामाजिक, आर्थिक और राजनैतिक न्याय,
विचार, अभिव्यक्ति, विश्वास, धर्म
और उपासना की स्वतंत्रता,
प्रतिष्ठा और अवसर की समता
प्राप्त करने के लिए,
तथा उन सब में

व्यक्ति की गरिमा और² (राष्ट्र की एकता
और अखण्डता) सुनिश्चित करने वाली बंधुता बढ़ाने के लिए

दृढ़संकल्प होकर अपनी इस संविधान सभा में आज तारीख 26 नवम्बर, 1949 ई0 को एतद्वारा इस संविधान को अंगीकृत, अधिनियमित और आत्मार्पित करते हैं।

1. संविधान (व्यालीसवां संशोधन) अधिनियम, 1976 की धारा 2 द्वारा (3.1.1977 से) “प्रभुत्व-संपन्न लोकतंत्रात्मक गणराज्य” के स्थान पर प्रतिस्थापित।
2. संविधान (व्यालीसवां संशोधन) अधिनियम, 1976 की धारा 2 द्वारा (3.1.1977 से) “राष्ट्र की एकता” के स्थान पर प्रतिस्थापित।

भाग 4 क

मूल कर्तव्य

51 क. मूल कर्तव्य--भारत के प्रत्येक नागरिक का यह कर्तव्य होगा कि वह--

- (क) संविधान का पालन करे और उसके आदर्शों, संस्थाओं, राष्ट्र ध्वज और राष्ट्र गान का आदर करे,
- (ख) स्वतंत्रता के लिए हमारे राष्ट्रीय आंदोलन को प्रेरित करने वाले उच्च आदर्शों को हृदय में संजोए रखें और उनका पालन करें,
- (ग) भारत की प्रभुता, एकता और अखण्डता की रक्षा करें और उसे अक्षुण्ण रखें,
- (घ) देश की रक्षा करें और आहवान किए जाने पर राष्ट्र की सेवा करें,
- (ङ) भारत के सभी लोगों में समरसता और समान भ्रातृत्व की भावना का निर्माण करे जो धर्म, भाषा और प्रदेश या वर्ग पर आधारित सभी भेदभाव से परे हों, ऐसी प्रथाओं का त्याग करे जो स्त्रियों के सम्मान के विरुद्ध हैं,
- (च) हमारी सामासिक संस्कृति की गौरवशाली परंपरा का महत्व समझे और उसका परीक्षण करें;
- (छ) प्राकृतिक पर्यावरण की जिसके अंतर्गत वन, झील, नदी और वन्य जीवन हैं, रक्षा करें और उसका संवर्धन करें तथा प्राणी मात्र के प्रति दया भाव रखें
- (ज) वैज्ञानिक दृष्टिकोण, मानववाद, और ज्ञानार्जन तथा सुधार की भावना का विकास करें,
- (झ) सार्वजनिक संपत्ति को सुरक्षित रखें और हिंसा से दूर रहें,
- (ञ) व्यक्तिगत और सामूहिक गतिविधियों से सभी क्षेत्रों में उत्कर्ष की ओर बढ़ने का सतत् प्रयास करें जिससे राष्ट्र निरंतर बढ़ते हुए प्रयत्न और उपलब्धि की नई ऊर्चाईयों को छू ले;
- (ट) यदि माता-पिता या सरकार है, छह वर्ष से चौदह वर्ष तक की आयु वाले अपने, यथास्थिति, बालक या प्रतिपाल्य के लिये शिक्षा के अवसर प्रदान करे।

1. संविधान (छ्यासीवां संशोधन) अधिनियम, 2002 की धारा 4 द्वारा (12.12.2002) से अंतः स्थापित।

THE CONSTITUTION OF INDIA

PREAMBLE

WE, THE POEPLE OF INDIA, having solemnly resolved to constitute India into a¹ (SOVEREIGN SOCIALIST SECULAR DEMOCRATIC REPUBLIC) and to secure to all its citizens :

JUSTICE, social economic and political;

LIBERTY of thought, experssion, belief, faith and worship;

EQUALITY of status and of opportunity; and to promote among them all

FRATERNITY assuring the dignity of the individual and the² [unity and integrity of the Nation];

IN OUR CONSTITUENT ASSEMBLY this twenty-sixty day of November, 1949, do HEREBY ADOPT, ENACT AND GIVE TO OURSELVES THIS CONSTITUTION.

1. Subs. by the Constitution (Forty-Second Amendment) Act, 1976, sec. 2, for "Sovereign Democratic Republic" (w.e.f. 3.1.1977)
2. Subs. by the Constitution (Forty-Second Amendment) Act, 1976, sec. 2, for "unity of the Nation" (w.e.f. 3.1.1977)

THE CONSTITUTION OF INDIA

Chapter IVA Fundamental Duties

ARTICLE 51A

Fundamental Duties—It shall be the duty of every citizen of India—

- (a) to abide the Constitution and respect its ideals and institutions, the National Flag and the National Anthem ;
- (b) to cherish and follow the noble ideals which inspired our national struggle for freedom ;
- (c) to uphold and protect the sovereignty, unity and integrity of India;
- (d) to defend the country and render national service when called upon to do so;
- (e) To promote harmony and the spirit of common brotherhood amongst all the people of India transcending religious, linguistic and regional or sectional diversities ; to renounce practices derogatory to the dignity of women ;
- (f) to value and preserve the rich heritage of our composite culture;
- (g) to protect and improve the natural environment including forests, lakes, rivers, wild life and to have compassion for living creature ;
- (h) to develop the scientific temper, humanism and the spirit of inquiry and reform;
- (i) to safeguard public property and to abjure violence;
- (j) to strive towards excellence in all shperes of individual and collective activity so that the nation constantly rises to higher levles of endeavour and achievement.
- ¹(k) Who is a parent or gaurdian to provide apotunities for aducation to his/her child or, as the case may be, ward between age of six and forteen years.

1. Ins. by the constitution (Eighty-Sixth Amendment)
Act. 2002 A.4 (w.e.f. 12.12.2002)

ਤਤਕਰਾ

ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ	ਵਾਈ.ਐਸ.ਕੇ. ਸ਼ੇਸ਼੍ਵਰ ਕੁਮਾਰ	5
1. ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ (ਕਹਾਣੀ)	ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਸ਼ਟ	9
2. ਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਕਹਾਣੀ)	ਅਸੋਕ ਵਾਸਿਸ਼ਠ	15
3. ਈਅਰ ਫੋਨ (ਕਹਾਣੀ)	ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ	25
4. ਦੁਸ਼ਮਣੀ (ਕਹਾਣੀ)	ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ	31
5. ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ (ਇਕਾਂਗੀ)	ਪ੍ਰੋ. ਆਈ.ਸੀ. ਨੰਦਾ	39
6. ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ (ਇਕਾਂਗੀ)	ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ	55
7. ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ (ਜੀਵਨੀ)	ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ	70

8. ਉੱਡਣਾ ਸਿੱਖ - ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ (ਜੀਵਨੀ)	75
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ	
9. ਅਣਥੱਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾ. ਅਬਦੂਲ ਕਲਾਮ (ਜੀਵਨੀ)	81
ਡਾ. ਪ੍ਰਿਯਵੀ ਰਾਜ ਬਾਪਰ	
10. ਨਾਵਲਕਾਰ : ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ (ਜੀਵਨੀ)	88
ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ	

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ

ਰਜਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋਵੇਗੀ ਕੋਈ ਗਿਆਰਾਂ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ। ਪੋਲੀਓ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜਜਬਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਕਈ ਖੇਡ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਨਾਮ ਜਿੱਤੇ ਸਨ।

ਰਜਨੀ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਕਦੇ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਟ੍ਰਾਈ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸਹਿਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੌਸਮ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੰਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਖਦੀ ਤਾਂ ਰਜਨੀ ਅਗੋਂ ਆਖਦੀ, “ਮੰਮੀ, ਖਰਾਬ ਮੌਸਮ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਜਮਾਤ ਦੇ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਮੌਸਮ ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਜਨੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਕਹਿੰਦੇ, “ਰਜਨੀ ਠੀਕ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਏ।”

ਅੱਗੋਂ ਰਜਨੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਟ੍ਰਾਈ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਕੂਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਮੰਹੀਂ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਸਕੂਲ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਘਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦਾ ਮਾਲੀ ਮੋਹਨ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਘਾਹ ਕੱਟਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਰਜਨੀ ਦੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਘਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਜਨੀ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਅਧਿਆਪਕ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਆਖ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਵੱਡਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਘਾਹ ਕਟਵਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਕਾਰਾ	: ਬੇਕਾਰ, ਅਪਾਹਜ, ਅੰਗਹੀਣ
ਜਜਬਾ	: ਭਾਵਨਾ, ਵਲਵਲਾ
ਘਾਹ	: ਘਾਸ, ਚਾਰਾ, ਘਾਹ-ਪੱਠਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਚਾਣਚੱਕ	: ਅਚਾਨਕ, ਅਚਨਚੇਤ, ਰੱਬ ਸਬੱਬੀਂ
ਘਾਬਰ	: ਬੇਚੈਨ, ਡਰ
ਉਗੇ	: ਪੈਦਾ ਹੋਏ
ਬਾਰੀ	: ਖਿੜਕੀ
ਹਾਲ-ਦੁਹਾਈ :	ਚੀਜ਼-ਪੁਕਾਰ, ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੁਕਾਰ
ਖੁੱਡ	: ਮੌਜੀ, ਖੁੱਡੀ, ਘੁਰਨਾ
ਵਿਉਂਤ	: ਸਕੀਮ, ਜੁਗਤ, ਯੋਜਨਾ
ਡੰਗ	: ਕੱਟਣਾ

ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਜੀਵ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਰਜਨੀ ਦੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪੀਰੀਅਡ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਦੌੜੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ

ਆ ਕੇ ਬਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

ਚਾਣਚੱਕ ਹੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਰਾਹੂਲ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੇ ਬੈਂਚ ਦੀ ਇਕ ਲੱਤ ਨਾਲ ਲਿਪਟੇ ਪਏ ਸੱਪ 'ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕਦਮ ਘਾਬਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, “ਸੱਪ, ਸੱਪ।”

ਪਲਾਂ-ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਸੱਪ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਉਗੇ ਵੱਡੇ ਘਾ ਵਿਚੋਂ ਕੰਧ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਬਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਜਨੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੂਜਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਟਾਫਟ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਪਰ ਇਕਦਮ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਉਸ ਲਈ ਅੱਖਾ ਸੀ।

ਰਜਨੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਸੱਪ ਤਿੰਨ ਛੁੱਟ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲ-ਦੁਹਾਈ ਨਾਲ ਸੱਪ ਵੀ ਘਾਬਰ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਪ ਆਪਣੇ ਛੁਪਣ ਲਈ ਕੋਈ ਖੁੱਡ ਵਗੈਰਾ ਲੱਭਣ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੌੜਨ ਲੱਗਾ।

ਰਜਨੀ ਨੇ ਫੌਰਨ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ 'ਤੇ ਪੂਜਾ ਦਾ ਬੈਗ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਬੈਗ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਅੰਤਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ।

ਰਜਨੀ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਕੰਮ ਕਰ ਗਈ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੱਪ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਏ ਇਕ ਖਾਲੀ ਬੈਗ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਰਜਨੀ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਬੈਂਚ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬੈਗ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਪ ਦੀ ਪੂਛ ਬੈਗ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਬਾਹਰ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਰਜਨੀ, ਬੈਗ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਦੌੜ ਆ। ਸੱਪ ਤੈਨੂੰ ਡੰਗ ਲਏਗਾ। ਬੈਗ ਛੱਡ ਦੇ।”

ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਛੁੱਕਾਰੇ : ਸੱਪ ਦੇ ਸੂਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਪੂਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਜਮਾਤੀ ਚੀਕ ਚੀਕ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਰਜਨੀ ਨੇ ਬੈਗ ਦਾ ਮੂੰਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਤਦ ਤਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੋਟੀ ਫੜੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ, “ਕੁੜੀਏ, ਖਤਰਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਲੈ। ਇਹ ਬੈਗ ਛੱਡ ਦੇ। ਫਟਾਫਟ ਕਰ। ਬੈਚਂ ’ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੈਗ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਛੇਤੀ ਕਰ। ਸੱਪ ਤੈਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਏਗਾ।”

“ਅੰਕਲ ਜੀ, ਸੱਪ ਹੁਣ ਇਸ ਬੈਗ ’ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਬੜੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਬੈਗ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਰਜਨੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੱਪ ਬੈਗ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਰਜਨੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਰ ਰਹੀ।

ਪਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ, ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਝਟਪਟ ਉਥੇ ਆ ਗਏ।

ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਮਾਰ ਦਿਉ ...।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਿਆਂ ਸਾਰ ਈ ਰਜਨੀ ਬੋਲੀ, “ਨਾ ਨਾ ਅੰਕਲ ਜੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਨਾ ਪਲੀਜ਼। ਇਹ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਵਾਹ ਰਜਨੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਆਹਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਏਂ।” ਪਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ ਨੇ ਰਜਨੀ ਕੋਲੋਂ ਬੜੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਬੈਗ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਬੈਗ ਦਾ ਮੂੰਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਇੰਸ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬੋਲੇ, “ਰਜਨੀ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੀ ਐ ਸਰ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਵਿਚ ਭਿਜਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।”

ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੱਪ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਵਿਚ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੱਪ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬਹਾਦਰ ਲੜਕੀ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਏ ਜਿਹੜੀ ਪੋਲੀਓ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਮਿਸਾਲ : ਉਦਾਹਰਣ
ਅੰਗੜਾ : ਅੰਗਰੀਣਤਾ,
ਨਕਾਰਾਪਣ

ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਏ। ਦੂਜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸਨੋਹ ਆਂ। ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਐ ਕਿ ਸੱਪ ਸਾਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਵਾਸਤੇ ਡੰਗ ਮਾਰਦੈ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਕਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ।”

ਸਕੂਲ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਰੋਹ ਹੋਇਆ। ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਫਸਰ ਖੂਦ ਸਕੂਲੇ ਆਏ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, “ਇਹ ਬਹਾਦਰ ਲੜਕੀ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਐ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗੜਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਵਾਰਡ ਲਈ ਭੇਜਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰ ਦਿਮਾਗੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਇਐ ਸਗੋਂ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸੱਪ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਆਂ।”

ਇਨਾਮ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਰਜਨੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਹੇਲੀਆਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, “ਰਜਨੀ, ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ, ਉਹ ਤੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿਖਾਇਐ। ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ’ਤੇ ਮਾਣ ਆਂ।”

ਰਜਨੀ ਬੋਲੀ, “ਦ੍ਰਿੜੁ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ।”

ਰਜਨੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਜਮਾਤੀ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖ ਰਹੇ ਨੇ, “ਰਜਨੀ ਜਿੰਦਾਬਾਦ ! ਰਜਨੀ ਜਿੰਦਾਬਾਦ !”

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਰਜਨੀ ਕੋਲ ਉਸ ਦੇ ਮੰਮੀ ਪਾਪਾ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ।

ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੇਜਾਨ ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ‘ਆਸ਼ਟ’

ਟਿੱਪਣੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਪਾਹਜ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਾਹਸੀ ਕਾਰਨਾਮੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਰਜਨੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਪੋਲੀਓ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਨਾਕਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਹੌਸਲੇ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਈ ਸਾਈਕਲ ਉੱਪਰ ਰੁਜ਼ਾਨਾ ਸਕੂਲ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ

ਉਹ ਇਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਖਰਾਬ ਮੌਸਮ ਵੀ ਉਸਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਸੱਪ ਦੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਘਬਰਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੱਪ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਜਮਾਤ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਜਨੀ ਇਕੱਲੀ ਆਪਣੇ ਬੈਂਚ ਉੱਪਰ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬੈਗ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੱਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਦਮ ਵਧਾ ਕੇ ਉਹ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਨਵੀ ਸਨੋਹ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੂੰ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਘਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਰਜਨੀ ਸਭ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸਰੋਤ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਦੀ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸੀ ?
- ਰਜਨੀ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਸ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ?
- ਸੱਪ, ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ?
- ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਪ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ?
- ਅਧਿਆਪਕ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦਾ ਡਰ ਸੀ ?
- ਸੱਪ ਕੀ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ?
- ਰਜਨੀ ਨੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ?
- ਚਿੜੀਆਘਰ ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਰਜਨੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸ ਕੋਲ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੴ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਰਜਨੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ? ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।
- ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜੋ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਹਸੀ ਹੋਵੇ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਆਖਿਅਨ ਕਰੋ।

- (iii) ਜੇਕਰ ਰਜਨੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ?
ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਵਿਅਕਤ ਕਰੋ।
- (iv) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਹੀ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ
ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

ਅ. ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।

ਈ. ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਲੱਭ ਕੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੋ।

ਸ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਂਵ ਚੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ :

- (i) ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਘਾਹ ਕੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ...
- (ii) ਰਜਨੀ ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਲੜਕੀ ਹੈ। ...
- (iii) ਪਿੰਸੀਪਲ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਆਇਆ। ...
- (iv) ਰਜਨੀ ਪੋਲੀਓ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ...
- (v) ਸੱਪ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ...

ਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ

“ਟਪ ... ਟਪ ... ਟਪ” ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਟਾਪਾਂ ਦੀ ਗੁੰਜ ਨੇ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ, ਬਾਈ, ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਗੁੰਜ ਸੁਣਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਏ, ਆਹਾ ! ... ਮਜ਼ਾ ਆ ਗਿਆ ਬਾਈ ਅੱਜ ਤਾਂ ...।” ਰੋਹਿਤ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਬੋਲ ਪਿਆ।

“ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਹੀਂ ਘੋੜੇ ਦੌੜਦੇ ਸੜਕਾਂ ’ਤੇ ...?” ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕਾਹਨੂੰ, ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸੁਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ... ਟਾਂਗਾ ਸੁਆਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ... ਵੱਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪਾਸੋਂ। ਟਾਂਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡੋ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਪਰੇਡ ਸਮੇਂ ਹਰ ਸਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖ ਲਈਦੇ ਨੇ।”

“ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਆ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੇ ... ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ...।” ਪਹਿਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਤੀਜੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਵਰਿਉਆਂ ਤਕ ਜਲੰਧਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ’ਤੇ ਟਾਂਗੇ ਖੂਬ ਦੌੜਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਜੇ ਟਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ ... ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸੜਕਾਂ ’ਤੇ ਟਾਂਗੇ ਦੌੜਦੇ ਦੇਖੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ... ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਆਮਿਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਰਵੀਨਾ ਟੰਡਨ ਨਾਲ ਟਾਂਗੇ ਦੀ ਸੁਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਗਾਣਾ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ‘ਪਾਪਾ, ਇਹ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਸਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਏ...’ ਜਦ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਪਈ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਟੈਕਸੀਆਂ, ਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ’ਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਟਾਂਗੇ ਚਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੀ ਅਮੀਰ ਤੇ ਕੀ ਗਰੀਬ, ਸਾਰੇ ਚਾਂਈਂ-ਚਾਂਈਂ ਇਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਲੱਗਾ ਸੀ।”

“ਬਾਈ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਓ ?” ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਅੱਧਰੜ ਉਮਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਜਲੰਧਰ ...।”

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਦੇ ਜੰਮ ਪਲ ਹੋ ?”

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਟਾਪਾਂ	: ਘੋੜੇ ਦੇ ਸੁੰਮ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
’ਤੇ	: ਉਤੇ
ਟਾਂਗਾ	: ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਇਕ ਸੁਆਰੀ ਗੱਡੀ, ਟਮ-ਟਮ
ਕਿਸੇ	: ਕਹਾਣੀਆਂ, ਬਾਤਾਂ
ਸੱਖਣੀਆਂ	: ਖਾਲੀ
ਵਰਿਉਆਂ	: ਸਾਲਾਂ
ਅਲੋਪ	: ਗਾਇਬ
ਅੱਧਰੜ	: ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ, ਉਮਰ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਗਰਾਈਂ	: ਇਕੋ ਪਿੰਡ ਦਾ
ਬਾਪਣਾ	: ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਬਪਕੀ
ਮੁੜਾਤਿਬ	: ਸੰਬੋਧਿਤ
ਹਮਉਮਰ	: ਇਕੋ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਦਾ
ਵਿਹਲ	: ਖਾਲੀ ਸਮਾਂ, ਫੁਰਸਤ
ਸੰਗੀਦਾ	: ਸਰਮਾਣਾ

“ਏਦਾਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲਓ, ਵੰਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਇਥੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।”

“ਲੈ ਬਾਈ, ਮੇਰਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਕੁਝ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਏ।”

“ਉਹ ਕਿੱਦਾਂ...?” ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਤੀਜੀ ਸਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੋ ਵਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂ ਜਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਆ। ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ ਸਾਡਾ, ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਹਵੇਲੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ”, ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਲੜਖੜਾ ਗਈ।

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਬਈ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਗਰਾਈਂ ਐਂ... ਉਥੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ...।”

“ਬਾਣੇਦਾਰ ਸਨ ... ਤਿੰਨ ਨੰਬਰ ਚੌਕੀ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ... ਬੜਾ ਰੋਹਬ ਸੀ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ...।”

“ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਦਰੋਗਾ ਈ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬਾਣੇਦਾਰ ਸਨ ...।” ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਪਣਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਭਾਈ ਮੇਰੇ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਮਹਿਮਾਨ ਏਂ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਕਤ ਆਵੇ ਤਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੀਂ।” ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਮੁੜਾਤਿਬ ਹੋਈ। ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਹਮਉਮਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

“ਕੱਲ੍ਹ ਆਜ਼ਮ ਮਾਰਕੀਟ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਕੁਝ ਕਪੜੇ ਖਰੀਦਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਬਜਾਰ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਿਹਾ ਗਿਆ। ਭਲਾ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਵੱਡੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਉੱਛਲ ਪਿਆ। ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਹਾਇਆ, ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, ‘ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਰਾਂਗੇ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸ ਸਵੇਰ ਦਾ ਤੈਂ ਕੁਝ ਖਾਧਾ-ਪੀਤਾ ਵੀ ਏ ?’ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਨੱਠ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਮੇਰੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦੇਖ ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹਨੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ। ‘ਭਰਾਵਾਂ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਸੰਗੀਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਜਾਣ

ਲਿਐ, ਤੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ, ਸਫਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਚੱਲ ਅੰਦਰ, ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਕਰੀਏ, ਫੇਰ ਦੇਖਾਂਗੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ।”

‘ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਕੀ ਖਾਏਗਾ, ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।’

‘ਕੁਝ ਖਾਸ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਵੀ ਬੇਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਏ, ਉਹੀ ਖਾਵਾਂਗਾ’, ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

‘ਬਈ ਤੇਰੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਬੇ ਉਪਰ ਅੱਲਾ ਮੀਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਏ।’

‘ਓਹ ! ਮਾਫ ਕਰੀਂ ਵੀਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।’

‘ਕਮਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਤੂੰ ਕੋਈ ਨਜ਼ੂਮੀ ਏਂ ਜਿਹੜਾ ਤੈਨੂੰ ਬੇਬੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਚੱਲ ਕੋਈ ਨਾ, ਤੇਰੀ ਭਾਬੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪਕਵਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਓ ਮੁੰਡਿਆ, ਜਾ ਦੱੜ ਕੇ ਕੋਈ ਮਿਠਾਈ ਲੈ ਆ, ਨਾਲੇ ਦੋ ਗਲਾਸ ਲੱਸੀ ਵੀ ਮੰਗਵਾ ਲਈਂ। ਜੇ ਦਹੀਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਲੈ ਆਵੀਂ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਕਾ ਵੀਰ ਜਲੰਧਰੋਂ ਆਇਐ, ਇਸ ਲਈ ਮਿਠਾਈ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਸਵੀਟ ਸ਼ਾਪ ਤੋਂ ਲਿਆਈਂ।’ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕੋਲ ਡੱਬੇ ਮੰਜੇ ਵੱਲ ਸੈਨਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਕਿਹਾ, ‘ਹੁਣ ਤੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆਰਾਮ ਕਰ ਲੈ। ਜਿਹੜਾ ਸਾਮਾਨ ਲੈਣਾ ਈ, ਉਸ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦੇ, ਮੈਂ ਪੈਕ ਕਰਾ ਰੱਖਾਂਗਾ।’

ਮੰਜੇ ’ਤੇ ਲੇਟਦਿਆਂ ਹੀ ਗੂੜੀ ਨੀਂਦੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਉਠਿਆ, ਮੁੰਡਾ ਚਾਹ ਲੈ ਆਇਆ, ਪੂਰਾ ਸੈਟ ਸੀ, ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਿਠਾਈ-ਨਮਕੀਨ।

‘ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਦੇਖ ਨਾ, ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਜਾ।’

ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਰੂਹੇ ਆ ਖਲੋਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਖਾਣਾ ਖਾਧਿਆਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਜਦ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਚਾਹ ਪੀਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

‘ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ, ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਮੇਰੇ ਮਰਹੂਮ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਹਿਮਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਏ, ਤੂੰ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚੀਂ ਕਿ ਇਕ ਅਨਜਾਣ ਆਦਮੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ’ਤੇ ਐਵੇਂ ਲੱਟੂ ਹੋ ਗਿਐ ... ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਪੁਰਾਣਾ ਪਿਆਰ ਮੁੜ ਜਾਗ ਪਿਐ ...’, ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਆ ਗਏ ਸਨ।

‘ਤੁਸੀਂ ਦੁਖੀ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰ ਜਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਹਿਮਦੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਏ ... ? ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਵੀਰ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਨੇ ਅੱਜ ਇਹ ਕਮੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।’ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਗੱਚ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਵਿਸ਼ਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਗੱਲੇ ’ਤੇ ਬੈਠੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਿਲ ਦੇ ਦੇਣਾ।’ ਮੇਰੇ ਏਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਦਹਾਂਡਾ, ਜਾਣੋਂ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਜ਼ੂਮੀ	: ਜੋਤਸ਼ੀ
ਇੰਨ-ਬਿੰਨ	: ਬਿਲਕੁਲ
ਮਰਹੂਮ	: ਮਿਰਤਕ, ਗੁਜ਼ਰਿਆ
ਗੱਚ	
ਭਰ ਗਿਆ	: ਭਾਵਕ ਹੋ ਗਿਆ
ਦਹਾਂਡਾ	: ਗਰਜਿਆ, ਗੜੁਕਿਆ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਅਹਿਸਾਸ	:ਮਹਿਸੂਸ, ਪਛਤਾਵਾ
ਚੰਡ	:ਬੱਪੜ
ਬਗਾਨਾ	:ਪਰਾਇਆ
ਨਿੱਘ	:ਪਿਆਰ
ਮੁਲਕ	:ਦੇਸ਼
ਸਿਆਸਤਦਾਨ	:ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕ
ਅੱਪੜ ਜਾਣਾ	:ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ
ਅਲੋਕਾਰੀ	:ਨਿਰਾਲੀ, ਅਨੋਖੀ, ਅਦਭੁਤ

ਅਸਾਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਕੜਕੀ ਹੋਵੇ ... ਉਹਦੇ ਭੱਖਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਤਕ ਮੈਂ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਕੰਬ ਗਿਆ ਸਾਂ।

‘ਖਿੱਚ ਕੇ ਚੰਡ ਮਾਰਾਂਗਾ, ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ’ਤੇ, ਤੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿੱਦਾਂ ਪਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਘਟੀਆ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਕਹਿੰਦੇ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਗਾਨਾ ਬਣ ਰਿਹੈਂ। ਅਹਿਮਦ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗਲ ’ਚ ਗੂਠਾ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਹੁਣ ਤਕ ਲੈ ਵੀ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਏਧਰ ਤੂੰ ...’, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ, ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਤੇ ਗਲ ਲਗਿਆ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ’ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਿਆ, ਮੇਰਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਆਇਆ।

ਰੋਹਿਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ’ਚ ਅੱਖਰੂ ਦੇਖ, ਇਸ ਵਾਰ ਟਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈਜਾਨ, ਇਹੋ ਅਸਲ ਐ ... ਕੀ ਹੋਇਆ ... ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵੰਡੇ ਗਏ ਨੇ ... ਪਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਧੜਕਦੇ ਦਿਲ ਇਕ ਨੇ ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ... ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਯਤਨ ਕਰ ਲੈਣ ...।”

“ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਣੈਂ ... ?” ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ’ਤੇ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਇਸਲਾਮੀਆ ਕਾਲਜ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦੇ ਮੁਹੱਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਗਲੀ ਵਿਚ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ ... ਦਿਲ ਮੁਹੰਮਦ ਰੋਡ ’ਤੇ ...।”

“ਤੁਸਾਂ ਠੀਕ ਫਰਮਾਇਆ ... ਸਾਡਾ ਘਰ ਦਿਲ ਮੁਹੰਮਦ ਰੋਡ ’ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਸੜਕ ਪੇਖਰ ਸਟਰੀਟ ਵਿਚ ਹੈ।”

“ਹੁਣੇ ਅਸਾਂ ਦਿੱਲੀ ਗੇਟ ਅੱਪੜ ਜਾਣਾ ... ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੰਡੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਐ ... ਉਥੋਂ ਟਾਂਗਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ...।”

“ਉਥੋਂ ਹੀ ਟਾਂਗਾ ਫੜ ਕੇ ਗਿਆ ਸਾਂ ... ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸਾਂ ... ਦਿਲ ਕਰਦੈ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਹੋ ਆਵਾਂ, ਮੁੜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ ... ਆ ਵੀ ਸਕਾਂਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ... ਨਿਤ ਨਵਾਂ ਪੰਗਾ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ...”, ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਤਲਖ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

“ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ... ?” ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਈ ਸੀ ... ਪਰ ਉਥੇ ਇਕ ਅਲੋਕਾਰੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ... ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਅਲੋਕਾਰੀ ਸੀ ... ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਆਮ ਹੋਵੇ।” ਉਹ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ।

“ਕਿਧਰੇ ਉਥੇ ਵੀ ਆਜ਼ਮ ਮਾਰਕੀਟ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ

ਗਏ ... ?” ਦੂਜੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਉਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲੇ ਉਹ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਨ”, ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਉਹ ਕਿੱਦਾਂ ... ?” ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਵਾਲੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹੋਇਆ ਇਹ ... ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਚ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋਧੀ

ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ—ਇਸਾਮ ਬਖਸ਼। ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੀ ਭੂਆ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਓਹਦਾ ਪਤਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਪਈ ਓਹਦਾ ਇਕ ਪੁਤ ਮੰਨਾ ਏ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਬਯਾਸੀ ਚਾਚੇ ਦਾ ਲੰਗੋਟੀਆ ਸੀ, ਖੂਬ ਯਾਰੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ... ਜੇ ਉਹ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ... ਉਹ ਸਾਂਭ ਲਏਗਾ ਤੈਨੂੰ ...।”

“ਪਰ ਅਲੋਕਾਰੀ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਈ ?” ਟਾਂਗੇ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ’ਤੇ ਬੈਠੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਕਾਹਲੇ ਪੈਂਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਉਹ ਵੀ ਦਸਦਾਂ ... ਥੋੜਾ ਸਬਰ ਕਰੋ ...”, ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਾਥੋਂ ... ਦਿੱਲੀ ਗੇਟ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਏ ... ਉਥੇ ਉਤਰਨਾ ...।” ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ’ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

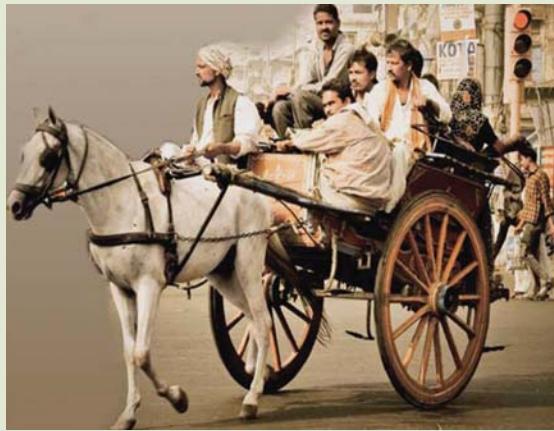
“ਕਿਉਂ ਘਾਬਰਦੇ ਓ ਮਾਲਕੇ ... ਕਹੋ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਇਥੇ ਈ ਖਲੋ ਜਾਨੇ ਆਂ ...”, ਟਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। “ਹਾਂ ਸੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਫਿਲੌਰ ਵੀ ਗਏ ਓ ਕਦੇ ... ?” ਉਸ ਨੇ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕਦੇ...? ਉਧਰ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਜਾਂਦੇ ਈ ਰਹੀਦੈ...ਉਥੋਂ ਪੰਜ-ਛੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ’ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਐ...ਬਚਪਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਸੀਨ ਪਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਏਸ ਇਲਾਕੇ ’ਚ।”

“ਪਰ ਉਹ ਅਲੋਕਾਰੀ ਗੱਲ ਕਿਹੜੀ ਸੀ ... ?” ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਗੱਲ ਦਾ ਟਰੈਕ ਬਦਲਣ ’ਤੇ ਕਾਹਲੇ ਪੈਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਮੰਨੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਆਪਣਾ ਘਰ ਦੇਖਣਾ ...?’ ‘ਦੇਖਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ...।’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ‘ਚੰਗਾ ਚੱਲ ਫੇਰ ...।’ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ।

“ਮੰਨੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਾਲ ਬੈਲ ਵਜਾਈ, ਚੰਗੇ ਭਰਵੇਂ ਤੇ ਗਠੀਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪਹਿਲਵਾਨ ਜਿਹੇ ਮਰਦ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲਿਆ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਗੋਡੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ, ‘ਆਓ ਜੀ, ਅੱਜ ਰਸਤਾ ਕਿਵੇਂ ਭੁਲ ਗਏ ... ?’

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਗੁਆਂਚ	: ਪੜ੍ਹੇਸ, ਨਾਲ ਹੀ
ਦੋਧੀ	: ਦੁੱਧ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ
ਲੰਗੋਟੀਆ	: ਪੱਕਾ ਦੋਸਤ
ਸਾਂਭ	: ਸੰਭਾਲ
ਕਾਹਲੇ	: ਉਤਾਰਲੇ
ਘਾਬਰਦੇ	: ਘਬਰਾਉਂਦੇ
ਖਲੋ	: ਖੜ੍ਹੇ
ਏਦੇ	: ਇਸ ਦੇ
ਟਰੈਕ	: ਰੁਖ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕੜਕਿਆ	: ਗਰਜਿਆ, ਗੜੁਕਿਆ
ਪਾਜੀ	: ਝੂਠਾ, ਮੂਰਖ, ਪਾਖੰਡੀ
ਮੰਦਭਾਗੀ	: ਬਦਕਿਸਮਤੀ
ਮੇਮਣਾ	: (ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਬੱਚਾ) ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਕਮਜ਼ੋਰ

‘ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਭੁਲਦਾ ...।’

‘ਇਹ ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ ਐ ... ਜਲੰਧਰੋਂ ਆਇਐ ... ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ
ਏਥੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ... ਏਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ... ਇਹ ਇਹਦੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਘਰ ਐ ...’, ਮੰਨ੍ਹੇ
ਚਾਚੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ।

‘ਪੰਡਿਤ ਕਰਮ ਚੰਦ ਦਾ ਪੇਤਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ... ?’

ਪਰਵੇਜ਼ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਉਹ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਕੀ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੜਕਿਆ, ‘ਉਠ ਇਥੋਂ, ਪਾਜੀ ਕਿਸੇ
ਥਾਂ ਦਾ ... ਤੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿੱਦਾਂ ਪਈ ਏਸ ਘਰ ਵਿਚ ਏਦਾਂ ਆਉਣ ਦੀ ?’

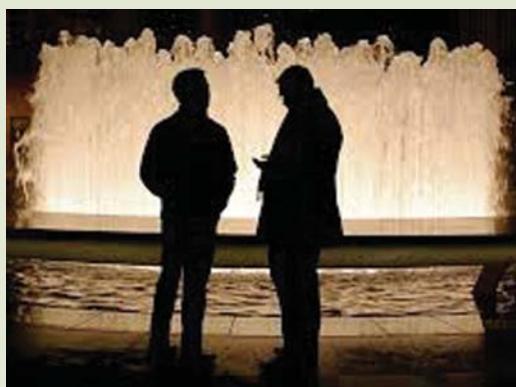
ਪਰਵੇਜ਼ ਦੀ ਕੜਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਉਸ ਦੀ
ਬੇਗਮ ਝਟ ਦੇਣੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ... ‘ਕਿਉਂ ਅਵਾ ਤਵਾ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਓ ... ਆਪਣੇ
ਚਾਚੇ ਦਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰੋ ...।’

ਪਰਵੇਜ਼ ਮੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਆ ਖਲੋਤਾ ... ਮੈਂ ਸਹਿਮੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ...
ਉਸ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ... ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣੇ ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਦਬਾ ਦੇਵੇਗਾ।

“ਕੀ ਉਸ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀਂ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ...ਜੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੰਦਭਾਗੀ ਤੇ ਘਟੀਆ
ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ...ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਆ ਰਹੀ ਏ...।” ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ ਪਿਆ।

“ਤੂੰ ਭਾਈਆ ... ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲੈ, ਅਥੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਆ ਰਹੀ
ਐ ...”, ਟਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਚਿੜ੍ਹਿਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਲੱਗਾ ਸੀ ... ਪਰ ਕਾਹਨੂੰ ... ਉਹ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ... ਮੈਨੂੰ
ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਇਹ ਕੀ ਬਹਾਦਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪੇਤਾ
ਮੇਮਣਾ ਬਣਿਆ ਖਲੋਤਾ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ...’ ਉਸ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਲੋਸੀਆਂ ਤੇ ਮੁੜ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ,
‘ਕਮਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ...ਏਦਾਂ ਵੀ ਬਗਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਈਦੈ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ... ਇਹ ਤੇ
ਰੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏ ... ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆ ਸਕਦੈਂ ਇਥੇ ... ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਜਾਂ ਦੱਸਣ
ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।’

“ਮੰਨ੍ਹੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਪਰਵੇਜ਼
ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕਲਾਕਾਰ ਐ, ਨਾਟਕ ਖੇਡਦਾ
ਰਹਿੰਦੈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ
ਵੱਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੈ, ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ
ਮੂਡ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ।’ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ
ਮੰਨਾ ਚਾਚਾ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਹ
ਤਾਂ ਮਜ਼ੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰਵੇਜ਼ ਦੀ
ਐਕਟਿੰਗ ਦੇ ...।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਦੌਲਤਖਾਨੇ :ਘਰ, ਠਹਿਰਣ
ਦੀ ਥਾਂ
ਵੰਡ-ਵੰਡਈਆ :ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ

‘ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛ, ਡਰਾਮਾ ਤਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਐ ..।’ ਪਰਵੇਜ਼ ਦੀ ਬੇਗਮ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

ਪਰਵੇਜ਼ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਸੋਫੇ ’ਤੇ ਬਹਿਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਚੰਬੜੀ ਰਖਿਆ। ‘ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਕੀਹਦਾ ਰੋਲ ਕੀਤਾ ... ?’

‘ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਣੈ ... ਇਹ ਤਾਂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਇਐ ...’, ਮੰਨ੍ਹੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਟੋਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

‘ਇਹ ਤੇਰੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਰੋਲ ਸੀ, ਚਾਚੇ ਅਤੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲ ਲਿਐ ... ਜਦ ਬਹੁਤਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਨਾ ... ਏਸ ਕਿਰਦਾਰ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਏ ..। ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਪਰਵੇਜ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਡਿਤ ਕਰਮ ਚੰਦ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਨੇ। ਉਹਦਾ ਪੇਤਾ ... ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਚੱਲ ਕੇ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਦੌਲਤਖਾਨੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਏ ... ਕੋਈ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ।’

‘ਉਹ ਬਹੁਤ ਦਿਲਦਾਰ ਸੀ, ਯਾਰਾਂ ਦਾ ਯਾਰ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਲੱਭਣਾ ਕਿਤੇ ... ?’ ਮੰਨ੍ਹੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਪਰਵੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇਖ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ’ਚੋਂ ਅੱਖਰੂ ਕਿਰਨ ਲੱਗੇ, ‘ਕਮਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ... ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰੋਈਦਾ ... ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਵੰਡ-ਵੰਡਈਆ ਹੋ ਗਿਆ ... ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ ... ਅੱਜ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹਾਂ ...।’

ਪਰਵੇਜ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਪਰ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਤਕ ਸਾਰਾ ਘਰ ਦਿਖਾਇਆ। ‘ਇਹ ਤੇਰੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੈਠਕ ਸੀ ... ਉਹ ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਸਨ, ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਗਲੀ-ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਰੋਹਬ ਸੀ ਉਸ ਦਾ, ਪਰਵੇਜ਼ ਨੇ ਉਸਦਾ ਟ੍ਰੈਲਰ ਦਿਖਾ ਈ ਦਿੱਤਾ ਏ ...’, ਮੰਨ੍ਹੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਕਮੈਂਟਰੀ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।”

“ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਲ ਬੜੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ?” ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ।

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਬਈ ਵਾਕਈ ਇਹ ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਲੋਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਐ ...”, ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਉਹ ਕਿਵੇਂ ... ? ਖਾਤਰਦਾਰੀ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਏ ...।” ਦੂਜੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ’ਤੇ ਇਹਦੇ ਅੱਗੇ ਉਹ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਇਹਦੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਢਾਲ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਪਰਵੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਐਕਟਿੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ।” ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਫਰਮਾਇਐ, ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ... ਉਹ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਚੰਗੇਰ	: ਵੱਡਾ ਟੋਕਰਾ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਯਾਦਾਸ਼ਤ
ਝੁਰੜੀਆਂ	: ਵੱਟ, ਢਿਲਕਿਆ ਮਾਸ
ਬੁਰਕੇ	: ਪੂਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢਕਣ ਵਾਲੀ ਪੌਸ਼ਾਕ
ਧਾਰ	: ਵਿਰਲਾਪ, ਭਾਵੁਕਤਾ
ਲੰਡੇ ਬਾਜ਼ਾਰ	: ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਨਾਂ

ਪਰਵੇਜ਼ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਣ ਖਲੋਤਾ ... ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਏ ... ਪਰਵੇਜ਼, ਉਸ ਦੀ ਬੇਗਮ, ਮੰਨ੍ਹਾ ਚਾਚਾ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੇਤਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੇਰ ਵਿਚ ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਫਰਸ਼ੋਂ ਅਰਸ਼ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸਾਂ।"

ਟਾਂਗਾ ਲੰਡੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਾਹਮਣੀ ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੁਣ ਤਕ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀ ਔਰਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ, "ਬੇਟਾ ਇਥੇ ਰੋਕੀਂ ਜ਼ਰਾ।" ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਔਰਤ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚ ਢਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ... ਬਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਨ। ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੀ, ਸੜਕ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਖਲੋਤੀ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਹੜੀ ਪਾਸ ਗਈ।

"ਕਿੱਦਾਂ ਦੇ ਰਿਹੈਂ ਕਿੰਨ੍ਹੁ ... ?"

"ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੰਜ...।" ਰੋਹੜੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

"ਸੋਹਣੇ ਜਿਹੇ ਦਸ ਕਿੰਨ੍ਹੁ ਛਾਂਟ ਦੇ ...।" ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿੰਨ੍ਹੁ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਹਰੇ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸੱਦਿਆ।

ਰੋਹਿਤ ਟਾਂਗੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਹੜੀ ਕੋਲ ਖਲੋਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅੰਮਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਅੰਮਾ ਨੇ ਧਾਰ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਈ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ, ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ, ਮੁੜ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਫੇਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਮਾਂ ਸਦਕੇ, ਵਾਰੀ ਜਾਵਾਂ, ਆਪਣੇ ਸੋਹਣੇ ਜਿਹੇ ਪੁੱਤ ਤੋਂ।" ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਤਕ ਅਸਲ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ ਪਰ ਅੰਮਾ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨਿੱਘ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਘਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਮਾ ਦੀ ਰੋਣਹਾਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਿਆ ... ਉਸ ਅੰਮਾ ਦੇ ਗੋਡੀਂ-ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਾਈ।

"ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲਾਂਘੜਾ ਦੀ ਹਾਂ", ਅੰਮਾ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰੋਹੜੀ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੈਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਰੋਹਿਤ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਲੈਂਦਾ ਜਾ ...।"

ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਸਿਸ਼ਠ

ਟਿੱਪਣੀ

ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਸਿਸ਼ਠ ਦੀ ਕਹਾਣੀ "ਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ" ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰੋਹਿਤ ਨਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਲਾਹੌਰ ਫੇਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਟਾਂਗੇ ਦੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਸਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਰੱਚਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਰੋਹਿਤ ਦੀ ਲਾਹੌਰ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹਮਵਤਨ ਦੀ ਆਉ-ਭਗਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ

ਜਾਤ-ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਫਸਾਦਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵੰਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੋਹਿਤ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਅਲੋਕਾਰੀ ਦਿੱਸ (ਘਟਨਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਡਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਿਆਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਗੈਰ ਧਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਮਰਦ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਰੋਹਿਤ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਅੰਤਲੇ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ। ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਖਾਮੋਸ਼ ਬੁਰਕਾਧਾਰੀ ਅੰਤਰ ਨੇ ਟਾਂਗਾ ਰੁਕਵਾ ਕੇ ਕਿੰਨ੍ਹ ਖਰੀਦੇ ਤੇ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿੰਡ ਉਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਰੋਹਿਤ ਦੀ ਨਾਨੀ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ/ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰੋਚਕ ਹੈ ਤੇ ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ?
- ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਅੱਧੱਖੜ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਸੀ ?
- ਰੋਹਿਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਕਿਸ ਨੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ?
- ਦੋਧੀ-ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰੋਹਿਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਜਿਹੀ ਸਾਂਝ ਸੀ ? ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ?
- ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਦੇ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰੋਹਿਤ ਨਾਲ ਕੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ? ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।
- ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਸਵਾਰ ਸੀ ?
- ਬੁੱਢੀ ਅੰਮਾ ਨੇ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਕਿੰਨ੍ਹ ਕਿਉਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ?
- ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੴ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਰ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪਿਆ?
- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। ਇਹ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ? ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ।

- (iii) ਕੀ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ।
- (iv) ‘ਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ’ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਪਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

ਅ. ਅਸੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰੋ :

ਅੱਦਖੜ, ਮੁਖਾਤਿਵ, ਜਲਧਰ, ਲੰਗੁਟਿਆ, ਪੰਘਾ, ਸ਼ੋਹਰਤ, ਮੌਕਾ, ਪੰਡਤ

ਈ. ਪਾਠ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੋ :

ਗਦ-ਗਦ ਹੋਣਾ, ਘਰ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਣਾ, ਘੋੜੇ ਵੇਚ ਕੇ ਸੌਣਾ, ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਪੀਣਾ, ਦਾਗ ਲੱਗਣਾ

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਓ :

- (i) ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ ਤੁਸੀਂ ਜਲਧਰ ਤੋਂ ਹੋ
- (ii) ਰੋਹਿਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੀ ਪਿਆ ਹੈ
- (iii) ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੋਹਿਤ ਦਾ ਮੁੰਹ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ
- (iv) ਰੋਹਿਤ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਲਾਕੇ ਚ ਛੁੰਸ ਰਿਹਾ ਸੀ
- (v) ਪਰਵੇਜ਼ ਨੇ ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੈਂ

ਈਅਰ ਫੋਨ

“ਬੇਟਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਈਅਰ ਫੋਨ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਦੋ ਘੰਟੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਦੇ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਮਨ ਵੀ ਭਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਮੰਮੀ ਨੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੰਮੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਟੋਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੀਕ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਗਾਣੇ ਨਾ ਸੁਣਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਾਂ—ਕੋਈ ਹੈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗੇਮ ਖੇਡ ਸਕਾਂ।”

ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਗਾਣੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਦੇ, ਤੂੰ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਨਾ, ਕੀ ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਉਹ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਆ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੈਰਮ ਬੋਰਡ ਖੇਡਦੀ ਹਾਂ।”

ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਮੰਮੀ ਨਿਸ਼ਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਮਾਂ ਧੀ ਨੂੰ ਕੈਰਮ ਬੋਰਡ ਖੇਡਦਿਆਂ ਅਜੇ ਦਸ ਕੁ ਮਿੰਟ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਮੰਮੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਪੂਨਮ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਹੈ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਧਰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਈਅਰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਨਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੂਨਮ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਚੁਸਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਨਿਸ਼ਾ ਨੇ ਪੂਨਮ ਕੋਲ ਈਅਰ ਫੋਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੇਟੀ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਈਅਰ ਫੋਨ ਦਾ ਖਿਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ। ਅੱਗੋਂ ਪੂਨਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਈਅਰ ਫੋਨ ਨੂੰ ਚਿੰਬਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੂਨਮ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਐਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਟੋਕਦੇ : ਰੋਕਦੇ,
ਮਹੁੰ ਕਰਦੇ

ਮੱਥੇ ਵੱਟ
ਪਾਉਂਦਿਆਂ : ਗੁੱਸਾ ਕਰਦਿਆਂ

ਐਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪਲੋਸਦਿਆਂ : ਪਿਆਰ
ਕਰਦਿਆਂ

ਚੁਸਕੀਆਂ : ਘੁੱਟ ਭਰਨਾ
ਚਿੰਬਿੜਿਆ : ਨਾਲ ਲਗਿਆ,
ਜੁੜਿਆ

ਚੌਕ : ਹੈਰਾਨ
ਹਲੀਮੀ : ਨਿਮਰਤਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਫਸਟ : ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ
ਲਹਿਰਾਂ-ਬਹਿਰਾਂ : ਖੁਸ਼ੀ ਛਾ ਜਾਣੀ
ਗਿਫਟ : ਤੋਹਫਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਈਅਰ ਛੋਨ ਲਗਾ ਕੇ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਝੂਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਚੁੱਪਚਾਪ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਭ ਕਡ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਪੰਜ ਕੁ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਚੌਂਕ ਗਈ।

“ਪਾਪਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਆਏ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ।” ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਬੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਆਇਆਂ ਨੂੰ।”

“ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ ਪਾਪਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।”

“ਤਾਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਸੀ।” ਪਾਪਾ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ।

“ਵੇਖੋ ਬੇਟਾ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਈਅਰ ਛੋਨ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਅਜੇ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਕੀ ਹੈ।” ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ।

“ਸੌਰੀ ਪਾਪਾ, ਮੈਂ ਅੱਗੋਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਾਂਗੀ।” ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਉਸ ਦੇ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਵੇਖ ਲਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਕ ਅੱਧਾ ਦਿਨ ਹੀ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ 'ਤੇ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਬਾਰੜੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਪੇਪਰ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਸੀ। ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੀਕ ਈਅਰ ਛੋਨ ਲਗਾ ਕੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਈਅਰ ਛੋਨ

ਹਟਾ ਲੈਂਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਛੋਨ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਧਰ ਲੈਂਦੀ। ਪੇਪਰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਲਹਿਰਾਂ-ਬਹਿਰਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਉਥੇ ਉਹ ਬੇਰੋਕ-ਟੋਕ ਈਅਰ ਛੋਨ ਸੁਣਨ ਲੱਗੀ। ਭੂਆ ਬੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਤਾਂ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਕਿੱਥੇ ਰੁਕਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਅਖੇ—ਪੰਚਾਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਸਿਰ ਮੱਥੇ, ਪਰਨਾਲਾ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ।

ਕਾਫੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬਾਰੜੀਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ

ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭੂਆ ਦੇ ਘਰੋਂ ਲੈ ਆਏ।

“ਪਾਪਾ, ਮੈਂ ਡਸਟ ਆਈ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ, ਐਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਟੋਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਈਅਰ ਫੋਨ ਛੱਡ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਈ ਐ ਕੋਈ ਖਰਾਬ ਪੜ੍ਹਾਈ।” ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

“ਬੇਟਾ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਈਅਰ ਫੋਨ ਲਗਾਉਣ ’ਤੇ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਫਿਰ ਸਮਝਾਇਆ।

“ਅੱਛਾ ਪਾਪਾ ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਗਿਫ਼ਟ ਦਿਓਗੇ ? ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਡਸਟ ਆਏਂਗੀ ਤਾਂ ਮੂੰਹ-ਮੰਗਿਆ ਗਿਫ਼ਟ ਮਿਲੁਗਾ।” ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ ਗਿਫ਼ਟ, ਦੱਸੋ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ।”

“ਨਵਾਂ ਮੋਬਾਈਲ।”

“ਵਾਅਦਾ ਕਰੋ ਕਿ ਈਅਰ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਂਗੀ।”

ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੋਬਾਈਲ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਆਉਣ ਵਿਚ ਵੀਹ ਕੁ ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਾਰ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੇ ਲੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇਵੇਂ ਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਪਰਦੇ, ਸੋਫ਼ਾ ਸੈਟ ਦੇ ਕਵਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਜਾਵਟੀ ਸਮਾਨ ਵੀ ਨਵਾਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਮਾਨ ਦੀ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਲਈ ਉਹ ਬਜ਼ਾਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਰ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿਚ ਲਗਾ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਈਅਰ ਫੋਨ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਉਸ

ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਨੇ ਮਨੁਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਮੂਡ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਮੋੜ 'ਤੇ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਤਾਂ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ ਪਰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੇਟਰਸਾਇਕਲ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੋ ਗਈ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੱਜੀ ਲੱਤ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਿਤਾ

ਹਾਦਸੇ	: ਮਾੜੀ ਘਟਨਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ
ਬੇਝਿਜਕ	: ਬਿਨਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਤੋਂ, ਨਿਰਸੰਦੇਰ
ਅਹਿਸਾਸ	: ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ
ਝੂਰਦੀ	: ਪਛਤਾਉਂਦੀ,

ਨਸੀਹਤਾਂ	ਅਫਸੋਸ ਕਰਦੀ, ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ : ਮੱਤਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸਲਾਹਾਂ, ਉਪਦੇਸ਼
ਅੜੀਅਲ ਰਵੱਈਆ	: ਸਖ਼ਤ ਵਿਵਹਾਰ
ਤੌਬਾ	: ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ

ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਕਲੋ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਾਰਕਿੰਗ ਤੀਕ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਲੱਤ ਦੀ ਹੱਡੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ 'ਤੇ ਪਲੱਸਤਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਉਸ ਦੇ ਈਅਰ ਛੋਨ ਕਾਰਨ ਹੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ। ਪਲੱਸਤਰ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਘਰ ਆ ਗਈ। ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਂਦੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਹ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਬੇਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਈਅਰ ਛੋਨ ਲਗਾ ਕੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਪਛਤਾਅ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹਾਨੀ 'ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਈਅਰ ਛੋਨ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹੋਣ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ 'ਤੇ ਝੂਰਦੀ ਰਹੀ। ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਦੀਆਂ ਈਅਰ ਛੋਨ ਨਾ ਲਗਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨਾ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੜੀਅਲ ਰਵੱਈਏ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੌਬਾ ਕੀਤੀ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਟਿੱਪਣੀ

ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਅਕਸਰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਈਅਰ ਛੋਨ ਲਗਾ ਕੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬੱਚੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੀ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਏਸੇ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਈਅਰ ਛੋਨ ਸੁਣਨਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ, ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਸਨ ?
- (ii) ਕੀ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਛੇਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ?
- (iii) ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ?
- (iv) ਬਾਰਵ੍ਹੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਆਉਣ ਉਪਰੰਤ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ, ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ?
- (v) ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੇ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ?
- (vi) ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਦਸੋ।

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੴ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕਦੇ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਆਪਣਾ ਤਜ਼ਰਬਾ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
- (ii) ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਫਾਇਦੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ?
- (iii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੋਗੇ ? 10-10 ਸੰਵਾਦ ਲਿਖੋ।
- (iv) ਈਅਰ ਛੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖੋ।

ੴ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

- (i) ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਈਅਰ ਛੋਨ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਸੁਣਦੀ ਹੈ।
- (iii) ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਬੁਲਾਇਆ।
- (iv) ਦੱਸਿਆ ਉਸ ਨੇ ਮੈਂ ਬੀ.ਏ. ਕਰ ਲਈ ਹੈ।
- (v) ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਫੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਈ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਬਣਾਓ :

- (i) ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਮਗਰੋਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਹੱਥ ਘਸਾਉਂਦੀ ਰਹਿ ਗਈ।
- (ii) ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨਾਲ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਉਪਰ ਜੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਰਕਦੀ ਸੀ।
- (iii) ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਮੂਹਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲ ਰਹੀ ਸੀ।
- (iv) ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਦੇ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਣ ਉਪਰ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਯੋਜਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ :

- (i) ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਜਿੱਦੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਸੀ।
- (ii) ਹਾਦਸਾ ਇੰਨਾ ਖਤਰਨਾਕ ਸੀ ਕਿ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਗਈ।
- (iii) ਭਾਵੇਂ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਦੀ ਹੈ।
- (iv) ਮੰਮੀ-ਪਾਪਾ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੰਝ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਾਸਮਝ ਹੋਵੇ।
- (v) ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਦੁਸ਼ਮਣੀ

ਵੰਦਨਾ ਨੇ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਮਲਾਏ ਹੋਏ ਬੂਟਿਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਕੁਮਲਾ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕੰਡਾ ਚੁੱਭ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਬੂਟੇ ਕੱਲ੍ਹੇ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੀਲੇ ਅਤੇ ਮਰੀਅਲ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰੇ ਪੱਤੇ ਪੀਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਪੱਤੇ ਸੁੱਕ ਕੇ ਝੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵੇਖਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਭਰ ਗਈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਏ ਗਮਲੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਬੂਟੇ ਉਹਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ। ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਵੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਉੱਤੇ ਅਸਮਾਨ ਵਲ ਵੇਖਦੀ। ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਇਕਾ-ਦੁਕਾ ਬੱਦਲ ਦਿਸਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ। ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਮੀਂਹ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਗਮਲਿਆਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਨਾ ਹੀ ਪਾਉਣਾ ਪਵੇ। ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਰੋਜ਼ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਮੀਂਹ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬੂਟੇ ਸੁੱਕਣੇ ਬਚ ਜਾਣ।

ਇਹ ਸਾਰੇ ਗਮਲੇ ਅਰਚਨਾ ਦੇ ਸਨ। ਅਰਚਨਾ ਚੋਪੜਾ ਟੌਪ ਫਲੋਰ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ-ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਸੌਕ ਸੀ। ਉਹ ਛੱਤ 'ਤੇ ਟੈਰੇਸ ਗਾਰਡਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲ-ਬੂਟੇ ਲਾ ਕੇ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਸਜਾ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਟੈਰੇਸ ਤਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਮਲੇ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਡੀ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੰਜ਼ਲੇ ਫਲੈਟ ਸਨ। ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤਕ ਸਭ ਦੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਟੈਰੇਸ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਵੰਦਨਾ ਨੇ ਇਕ ਵਾਧੂ ਟੈਂਕੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਰੱਖ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ

ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕੁਮਲਾਏ	: ਮੁਰਸ਼ਾਏ, ਸੁੱਕੇ
ਮਰੀਅਲ	: ਕਮਜ਼ੋਰ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਭਰਮਾਰ	: ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ
'ਤੇ	: ਉੱਤੇ
ਟੈਪ	: ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ
ਅਂਢਾ-ਗੁਆਂਢਾ	: ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ, ਗੁਆਂਢ, ਪੜ੍ਹਸ

ਗਮਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਜਾਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਰਖਦੀ। ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਈਪ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਟੈਂਕੀ ਨੂੰ ਭਰ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਵੰਦਨਾ ਭਾਟੀਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਟੈਂਕੀ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੀ, ਕਦੇ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ 'ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾਉਣ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂ ਸੁੱਕੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰਣ ਆਉਂਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਰਚਨਾ ਉਹਨੂੰ ਉੱਥੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ। ਦੋਵੇਂ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਕਦੇ ਫੁੱਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਕਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਅਂਢਾ-ਗੁਆਂਢਾ ਬਾਰੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਅਰਚਨਾ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਕਹਿ ਜਾਂਦੀ, “ਵੰਦਨਾ, ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੇ ਪਲਾਂਟਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ। ਪਲੀਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਾ।”

ਵੰਦਨਾ ਅੱਗੋਂ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਆਖਦੀ, “ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਪਲਾਂਟਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਏ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੀ।”

ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਉਹਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਾਨਾ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਜਦੋਂ ਗਮਲਿਆਂ ਲਈ ਰੱਖੀ ਟੈਂਕੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਟੈਂਕੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਟੈਂਕੀ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦੀ। ਅਰਚਨਾ ਦੇ ਪਰਤਣ ਤਕ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਰੱਖਦੀ।

ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਇਹ ਫਲੈਟ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੰਜ ਵਰ੍਷ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਰਚਨਾ ਦਾ ਪਤੀ ਸੰਜੀਵ ਚੌਪੜਾ ਅਤੇ ਵੰਦਨਾ ਦਾ ਪਤੀ ਰਾਹੁਲ ਭਾਟੀਆ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿੱਚ।

ਹੁਣ ਵੰਦਨਾ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਸੁੱਕ ਰਹੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਹੀ

ਸੀ। ਉਹ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਣਬਣ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅਣਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਾਮਲਾ ਪੁਲਿਸ ਤਕ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੈਂਕੀ। ਇਹਨਾਂ ਫਲੈਟਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੌ ਲੀਟਰ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਸਿਰਫ ਸੁਥਾ ਇਕ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ। ਛੱਤ ਤਕ ਪਾਣੀ ਪੁੱਜਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਲੀਟਰ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਟੈਂਕੀ ਫਲੈਟਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਥੱਲੇ ਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਮੋਟਰ-ਪੰਪ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੁਥਾ ਟੈਂਕੀਆਂ ਭਰ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਛੱਤ ਵਾਲੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੋਟਰ ਚਲਾ ਕੇ ਥੱਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਰ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੱਟ ਕਾਰਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਸਪਲਾਈ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਵੰਦਨਾ ਦੇ ਘਰ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਧੇਰੇ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਓਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਹਿਮਾਨ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੰਦਨਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਕਿ ਛੱਤ ਵਾਲੀ ਪੰਜ ਸੌ ਲੀਟਰ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਹਟਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਲੀਟਰ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਰੱਖ ਦੇਣ।

ਉਹ ਇਕ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਵੀਂ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਖਰੀਦ ਲਿਆਏ। ਪਲੰਬਰ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਟੈਂਕੀ ਫਿੱਟ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਟੌਪ ਫਲੋਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੱਤ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਹੀ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਟੈਂਕੀ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੈਂਕੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, “ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਟੈਂਕੀ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਟੈਂਕੀ ਨਹੀਂ ਲਾਣ ਦਿਆਂਗੀ।” ਉਹ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ।

ਵੰਦਨਾ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਪਤੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਰਚਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਵੰਦਨਾ ਦਾ ਪਤੀ ਸੰਜੀਵ ਬੋਲਿਆ, “ਅਸੀਂ ਦੋ ਟੈਂਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਾ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਟੈਂਕੀ ਹਟਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਹੀ ਨਵੀਂ ਟੈਂਕੀ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।” ਵੰਦਨਾ ਤਰਲੇ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ, ‘ਅਖੇ ਜਿਸ ਤਨ ਲਾਗੇ, ਸੋ ਤਨ ਜਾਣੋ’।

ਅਰਚਨਾ ਨੇ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਉਹਨੇ ਫੋਨ

ਅਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪਰਤਣ	: ਵਾਪਸ ਆਉਣ
ਮਹਿਕਮਿਆਂ	: ਵਿਭਾਗਾਂ
ਅਣਬਣ	: ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ
ਸੁਥਾ	: ਸਵੇਰੇ
ਕਿੱਲਤ	: ਘਾਟ, ਕਮੀ, ਬੁੜ੍ਹ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਧਿਰਾਂ : ਪੜਿਆਂ, ਚੁੱਟਾਂ
ਬੋਲਚਾਲ : ਗੱਲਬਾਤ

ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਾਹੁਲ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲੱਗੇ। ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਅਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਵੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਰਾਹੁਲ ਬੋਲਿਆ, “ਫੌਰਨ ਨਵੀਂ ਟੈਂਕੀ ਇੱਥੋਂ ਹਟਾ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਬੁਲਾ ਲਵਾਂਗਾ।”

ਸੰਜੀਵ ਅਤੇ ਵੰਦਨਾ ਨੇ ਟੈਂਕੀ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਮਨੁਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਹੁਲ ਨੇ ਸੱਚਮੁਚ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਆ ਗਈ। ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ। ਉਹਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਰਾਹੁਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵੱਡੀ ਟੈਂਕੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪ ਉਹਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਟੈਂਕੀ ਗ੍ਰਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਛੱਤ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰਾਹੁਲ ਚੋਪੜਾ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਅਰਚਨਾ ਨੇ ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਫੁੱਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਅਰਚਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਕੜ ਦੀ ਮਾਰੀ ਆਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਗਵਾਂਢੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਆ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮਲਿਆਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਬੂਟੇ ਕੁਮਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ

ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਛੇਤੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਛਾਈ ਘਟਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ-ਭਲਕ ਮੀਂਹ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਹਾਏ ! ਵੇਖੋ ਅਰਚਨਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਲਾਂਟਸ ਸੁੱਕ ਰਹੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੀ ਪਾਣੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਉਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗਈ ਏ। ਜੇ ਉਹਦੇ 'ਚ ਏਨੀ ਆਕੜ ਏ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਪਲਾਂਟਸ ਸਾਡੇ ਕੀ ਲਗਦੇ ਨੇ। ਸੁਕਦੇ ਪਏ ਨੇ ਤਾਂ ਸੁੱਕਣ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ?”

ਸੰਜੀਵ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਉਹਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਆਪਾਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ ਉਹਦੇ ਬਗੀਚੇ ਤੋਂ। ਸੁੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਪਰਾਂ ! ਉਦੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲਦੀ ਸੀ ਚਵਰ-ਚਵਰ ! ... ਟੈਸ਼ਨ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਪਰ ਵੰਦਨਾ ਛੱਡ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸੁੱਕ ਰਹੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਰਸ ਆਉਣ ਲਗਦਾ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਹਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ, “ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ।”

ਲਗਪਗ ਇਕ ਹਫਤਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਗਵਾਂਢੀ ਨੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ, ਨਾ ਹੀ ਅਰਚਨਾ ਵਾਪਸ ਮੁੜੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੀਂਹ ਆਇਆ। ਵੰਦਨਾ ਨੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਸਮਾਨ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਨਾਮੋ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਝੁਲਸ ਗਏ ਸਨ। ਕਈ ਛੋਟੇ ਬੂਟੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁੱਕ ਗਏ ਸਨ। ਵੇਖ ਕੇ ਵੰਦਨਾ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਮਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਆਲੂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਿਆ ‘ਐਵੇਂ ਗਿੱਲਾ ਪੀਹਣ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦਾ’। ਚੱਲ ਹੋਊ ਛੱਡ ਪਰ੍ਹੇ। ਉਹਨੇ ਟੈਂਕੀ ਕੋਲ ਮੂਧੀ ਪਈ ਬਾਲਟੀ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਟੈਂਕੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਜਦੋਂ ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੰਜੀਵ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਵੰਦਨਾ ਸੁੱਕੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰਨ ਗਈ ਅਜੇ ਤਕ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ? ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਉਹ ਛੱਡ ਉੱਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾ ਰਹੀ ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੰਦਨਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ, ਉਹ ਸੰਜੀਵ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਉਹ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਇਹੋ-ਜਿਹੋ। ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਏ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਪਲਾਂਟਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ।”

ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਜੀਵ ‘ਵਾਹ ! ਵਾਹ !’ ਕਰਦਾ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਲੱਗਿਆ।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਦੁਸ਼ਮਣੀ’ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਰਗੇ ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਰਚਨਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਆਕੜ	: ਹੰਕਾਰ, ਕਠੋਰਤਾ
ਘਟਾ	: ਬੱਦਲ
ਝੁਲਸ	: ਸੜਨਾ, ਮੁਰਝਾ ਜਾਣਾ
ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ	: ਹੈਰਾਨ, ਅਚੰਭਿਤ

ਚੋਪੜਾ ਤੇ ਵੰਦਨਾ ਭਾਟੀਆ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੁੱਲ-ਬੂਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਦੋਸਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗੁੜੀ ਹੈ। ਅਰਚਨਾ ਨੇ ਟੈਰੇਸ (ਛੱਤ) ਉੱਪਰ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ‘ਫੁੱਲ-ਬੂਟੇ’ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲਦੇ-ਜ਼ਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਰਚਨਾ ਚੋਪੜਾ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਵੰਦਨਾ ਉਸ ਦੇ ‘ਪਲਾਂਟਸ’ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਬਦਲਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਪੁਲਿਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਰਚਨਾ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਵੰਦਨਾ ਉਸ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਪਰ ਕੁਮਲਾਉਂਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਸੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਅਰਚਨਾ ਚੋਪੜਾ ਕਿਹੜੇ ਫਲੋਰ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ?
- (ii) ਵੰਦਨਾ ਨੇ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਵਾਧੂ ਟੈਂਕੀ ਕਿਉਂ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ?
- (iii) ਅਰਚਨਾ ਅਤੇ ਵੰਦਨਾ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ?
- (iv) ਦੋਵਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਵਿਚ ਅਣਬਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ?
- (v) “ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਟੈਂਕੀ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਟੈਂਕੀ ਨਹੀਂ ਲਾਣ ਦਿਆਂਗੀ।” ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਰੇ ?
- (vi) ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਘਟਾ ਡਾਊਣ ਨਾਲ ਵੰਦਨਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- (vii) ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ ?
- (viii) ਵੰਦਨਾ, ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਈ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ਉ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਉਪਰੋਕਤ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ? ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
- (ii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਫੁੱਲ-ਬੂਟੇ ਲਗਾਏ ਹਨ ? ਇਸ ਤਜ਼ਰਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

- (iii) ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੰਦਨਾ ਤੇ ਅਰਚਨਾ ਦੀ ਫੁੱਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
- (iv) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਫਰਤ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੋ।
- (v) ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਲਈ ਥਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿਓ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

- (i) ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਹਾਏ !’ ਤੇ ‘ਵਾਹ ! ਵਾਹ !’ ਵਰਗੇ ਵਿਸਮਿਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੋ ਹੋਰ ਵਿਸਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।
- (ii) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸਮਿਕ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ :

 - ‘ਸੁਣੋ ਜੀ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣੋ।’
 - (ਉ) ਸੂਚਨਾ-ਵਾਚਕ, (ਅ) ਇੱਛਿਆ-ਵਾਚਕ, (ਇ) ਸਤਿਕਾਰ-ਵਾਚਕ

ਈ. (i) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

- (ਉ) ਨਵੀਂ-ਟੈਂਕੀ (ਅ) ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ
- (ਇ) ਹਜ਼ਾਰ-ਲੀਟਰ (ਸ) ਕਾਢੀ-ਚਿਰ
- (ii) ਕਹਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ।

ਸ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ :

- (i) ਜਿਸ ਤਨ ..., ਸੋ ਤਨ ਜਾਣੋ।
 - (ਉ) ਦਰਦ (ਅ) ਥਕਾਵਟ
 - (ਇ) ਲਾਗੇ (ਸ) ਗੰਦਗੀ
- (ii) ਛੱਜ ਤਾਂ ਬੋਲੇ, ... ਵੀ ਬੋਲੋ।
 - (ਉ) ਡਾਣਨੀ (ਅ) ਕੂੰਡਾ
 - (ਇ) ਤੌੜਾ (ਸ) ਛਿੱਕਾ
- (iii) ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਅਖਾਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-
 - (ਉ) ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ
 - (ਅ) ਗਿੱਲਾ ਪੀਹਣ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦਾ
 - (ਇ) ਗਲ ਪਿਆ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
 - (ਸ) ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਭਿੱਜੇ ਕੰਬਲੀ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਭਾਰੀ ਹੋਏ

ਹ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :

- (i) 'ਸਬ' ਅਗੇਤਰ ਦਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ -
(ਉ) ਸਬਜੈਕਟ (ਅ) ਸਬਦਾਵਲੀ
(ਇ) ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ (ਸ) ਸਬ-ਬੱਦਲ
- (ii) 'ਗੈਰ' ਅਗੇਤਰ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ-
(ਉ) ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਅ) ਗੈਰ-ਚੁਰਾਹਾ
(ਇ) ਗੈਰਤ (ਸ) ਗੈਰਾਜ
- (iii) 'ਤਾਈ' ਪਿਛੇਤਰ ਦਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ-
(ਉ) ਸਖਤਾਈ (ਅ) ਸਰਮਾਈ
(ਇ) ਮੁਰਖਤਾਈ (ਸ) ਸਿੱਖਿਆਤਾਈ
- (iv) 'ਆਲੂ' ਪਿਛੇਤਰ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ-
(ਉ) ਦਿਆਲੂ (ਅ) ਚਾਲੂ
(ਸ) ਜਾਦੂਗਰਾਲੂ (ਇ) ਭੁੱਖੜਾਲੂ

ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ

ਪਾਤਰ

ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ - ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਅੱਧੜੜ ਤੀਵੀਂ

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ - ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ

ਦੋ ਜੁਆਰੀਏ - ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਦੇ ਦੋਸਤ

ਇਕ ਬੁੱਢੀ - ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਦੀ ਗੁਆਂਢਣ

ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ - ਗੁਆਂਢਣ ਦੀ ਨੂੰਹ

ਇਕ ਸਾਧੂ

ਇਕ ਪਾਂਧਾ

ਭਾਕੀ : ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਖਦੀ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਗੁਣਗਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, “ਰਾਮ ਈ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਈ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਸਵਾਰੇ ਸਭ ਕੇ ਕਾਮ।” ਗੁਆਂਢਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।

ਵੇਲਾ : ਢਲਦੀਆਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਬੇਬੇ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡੀ। ਕੀ ਰਖਿਆ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ। ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਹੋਰ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਕਟਾਂਗੀ। ਸਭ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਈ ਜਪਣਾ ਏ।

ਗੁਆਂਢਣ : ਭੈਣ, ਧੰਨ ਜਨਮ ਏ ਤੇਰਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀ ਏ ਪਈ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋਂ ਤੇ ਤੀਰਥੀਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਡ ਸੁੱਚੋ ਕਰੋਂ। ਰਾਮ ਬਥੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਏ।

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੀ ਬਥੇਰਾ ਏ, ਬੇਬੇ ! ਤੇ ਬਾਕੀ ਛੱਡ ਵੀ ਕੀਹਦੇ ਲਈ ਜਾਈਏ ? ਸਾਡਾ ਪਿਛੋਂ ਕੌਣ ਏ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ? ਬੇਬੇ ! ਤੈਨੂੰ ਦਸਾਂ, ਪਈ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਵਿਚ ਕੀ ਪਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ?

ਗੁਆਂਢਣ : ਦੱਸ, ਸੌ ਵਾਰੀ ਦੱਸ। ਨਾ, ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਦੋ ਆਂ ?

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਏਂ, ਸਗੋਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕੇ ਏਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਨੀ ਆਂ। ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਜੀਅ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਗੁਆਂਢਣ : ਪੜੋਸਣ

ਵੇਲਾ : ਸਮਾਂ

'ਤੇ : ਉੱਤੇ

ਬਥੇਰਾ : ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਪਈ : ਬਈ (ਸੰਬੋਧਨੀ ਸ਼ਬਦ)

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਆਗਮਦੀ : ਆਉਂਦੀ
ਹੱਥੀਂ : ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ
ਗੋਚਰਾ : ਲਈ, ਲਾਇਕ

ਗੁਆਂਢਣ	ਵਿਚ ਕੀ ਪਈ ਆਗਮਦੀ ਏ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਪੂਜਾ ਬੜੀ ਸਵੇਰੇ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਆਉਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਸਾਂ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਹਾਂ ! ਹਾਂ !! ਦੱਸ ਫੇਰ।
ਗੁਆਂਢਣ	: ਸੁਣ, ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਪਈ ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਦੇ ਲਵਾਂ। ਉਹਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਜੂਏ ਦੇ ਮੂੰਹ ਏਨਾ ਉਜਾੜਿਆ ਏ, ਉਹ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਇਆ ? ਮੈਂ ਕਹਿਨੀ ਆਂ ਪਈ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਹੱਛਾ ਏ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਹੂੰ, ਤੇ ਤੂੰ ਬੇਬੇ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਏਂ। ਜਿੱਦਾਂ ਜੀ ਚਾਹੇ, ਕਰ। ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਹੱਥ ਫੜਨ ਲਗਾ ਏ?
ਗੁਆਂਢਣ	: ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਸੋ ਰਹਿ ਗਿਆ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਫੇਰ ਦੱਸ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਗੋਚਰਾ ਕੰਮ।
ਗੁਆਂਢਣ	: ਜਾ ਫਿਰ ਬੁੱਢੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ ਪਈ ਆਣ ਕੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਾ ਜਾਏ ਤੇ ਜੋ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਧੂ, ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਇਧਰ ਭੇਜਦੀ ਜਾਈਂ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਹੱਛਾ, ਮੈਂ ਜਾਂਦੀ ਆਂ। (ਗੁਆਂਢਣ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।)
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ) ਇਹ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਭਲਾ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਨੇ ? ਨਾ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ, ਨਾ ਧੀ, ਪਾਉਣ-ਹੰਢਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਇਹ ਰੋਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਰੋਮੇ ਭੈਣ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੀ। ਪਰੋਮੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਏ। (ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ) “ਓਲੱਖ ! ਓਲੱਖ ! ਓਲੱਖ !!”
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: (ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਬਾਬਾ ਜੀ !!
ਸਾਧੂ	: ਓਲੱਖ, ਮਾਈ ਭਗਤਣੀ, ਨਾਰਾਇਣ ਹਰੇ, ਨਾਰਾਇਣ, ਰਾਮ ਹੀ ਹੈ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਆਓ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇ ਬੇ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੋਣਾ ਏ?
ਸਾਧੂ	: ਹਾਂ ਭਗਤਣੀ ! ਏਕ

	ਮਾਈ ਨੇ ਹਮ ਕੋ ਬੋਲਿਆ ਥਾ। ਭਗਤਣੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਮੌਂ ਬੜੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕੀਏ ਹੈਂ। ਰਾਮ ਤੁਮ ਪੇ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈਂ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਬੜਾ ਸੁਖ ਭੋਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਬੰਦਾ ਕੌਡੀ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।
ਸਾਧੂ	:ਸੱਤ ਹੈ, ਮਾਈ, ਸੱਤ ਹੈ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਬੱਚੇ ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਦੇ ਕੀਡੇ ਨੇ, ਜੋ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਲਹੂ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਰਾਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਂਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਏ। ਇਕੋ-ਇਕ ਜੀਅ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਸੋਈ ਨਿੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਈ ਖੇਡਣ ਟੁਰ ਗਿਆ।
ਸਾਧੂ	:ਹਰੇ ! ਹਰੇ !! ਹਰੇ ਨਾਰਾਇਣ !!!
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਤਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਰਾਮ ਵੱਲ ਈ ਧਿਆਨ ਲਾਇਆ ਏ।
ਸਾਧੂ	:ਧੰਨ ਹੋ ਮਾਈ ! ਧੰਨ ਜਨਮ ਹੈ !!
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਮਹਾਰਾਜ, ਹੁਣ ਇਹ ਜੀਅ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਏ ਪਈ ਦੁਨੀਆ ਤਜ ਦੇਵਾਂ। ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜਿਹਨੂੰ ਰਾਮ ਮਿਲਿਆ, ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ।
ਸਾਧੂ	:ਸੱਤ ਹੈ, ਭਗਤਣੀ, ਸੱਤ ਹੈ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਮੈਨੂੰ ਅਗਮ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ, ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ।”
ਸਾਧੂ	:ਮਾਈ ਤੁਮ ਸਿਆਣੀ ਹੋ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਭੀਤਰ ਐਸੇ ਪਰਾਣੀ ਭੀ ਹੈਂ, ਜੋ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਧਨ ਜੋੜਨੇ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ। ਪਰ ਐਸੇ ਭੀ ਹੈਂ, ਜੋ ਜਾਣਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਨਾ ਧਨ ਮੇਰਾ, ਨਾ ਧਨ ਤੇਰਾ, ਤੇ ਇਹ ਜਗ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ ਤੇ ਫੇਰ, ਮਹਾਰਾਜ, ਤੀਰਥੀਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਏ।
ਸਾਧੂ	:ਧੰਨ ਹੋ ਮਾਈ, ਸਿੱਧੀ ਸੂਰਗ ਕੋ ਜਾਏਂਗੀ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਹਰੇ, ਹਰੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਾਪਣ-ਅਪਰਾਧਣ ਆਂ, ਮੇਰੇ ਐਡੇ ਭਾਗ ਕਿਥੋਂ?
ਸਾਧੂ	:ਜੋ ਜੀਵ ਦਾਨੀ ਹੈ, ਸੂਰਗ ਧਾਮ ਕੋ ਜਾਤਾ ਵੋ ਹੈ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਹੱਛਾ, ਮਹਾਰਾਜ ! ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ?
ਸਾਧੂ	:ਮਾਈ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਦਯਾ ਹੈ, ਹਮ ਕੋ ਰੁਪਿਆ-ਪੈਸਾ ਕੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ, ਕੋਈ ਬਸਤਰ ਮਿਲ ਜਾਏ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	:ਚਾਦਰ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜ !

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸੰਕਲਪ	: ਇਰਾਦਾ, ਵਿਚਾਰ
ਜੀਅ	: ਪ੍ਰਾਣੀ, ਵਿਅਕਤੀ
ਸੋਈ	: ਉਹੀ, ਠੀਕ, ਉਹ ਹੀ
ਤਜ	: ਛੱਡਣਾ, ਤਿਆਗ
ਜੀਅ	: ਮਨ, ਦਿਲ
ਅਗਮ	: ਅਪਹੁੰਚ ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਕਲਿਆਨ : ਭਲਾ, ਤਰ ਜਾਣਾ	ਸਾਧੂ
ਦੁਸ਼ਾਲਾ : ਭਾਰੀ ਸ਼ਾਲ, ਪਸੰਮੀਨੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚਾਦਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
ਗੜਵਾ : ਇਕ ਭਾਂਡਾ	ਸਾਧੂ
	ਸਾਧੂ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਸਾਧੂ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਸਾਧੂ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਸਾਧੂ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਸਾਧੂ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਪਾਂਧਾ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਪਾਂਧਾ
	ਰਾਮ ਭਜਨੀ
	ਗੁਆਂਢਣ
:	
ਇਹ ਹਮਾਰੇ ਕਾਮ ਕੀ ਨਹੀਂ।	
: ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜ ! ਜੋ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਗੋ, ਦੇਵਾਂ। ਜੋ ਹੈ, ਸਭ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਹੈ।	
: ਮਾਈ, ਹਮ ਕੋ ਲੋਭ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਕਲਿਆਨ ਹੋ।	
: ਮਹਾਰਾਜ ! ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਏ।	
: ਹਰੇ ਨਾਰਾਇਣ, ਭਗਤਣੀ ਤੁਮ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਕਰਤੀ ਹੋ। ਉਸ ਕੋ ਸਮਰਥਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਲੈ ਲਏਗਾ, ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਕਾ ਦਾਨ ਕਰ। ਓਰ ਏਕ ਬਰਤਨ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਮਾਈ।	
: ਇਕ ਗੜਵਾ ਲੈ ਲਓ, ਮਹਾਰਾਜ !	
: ਤੁਮ ਬੜੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋ, ਭਗਤਣੀ !	
: ਹੋਰ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਮਹਾਰਾਜ ?	
: ਨਹੀਂ ਭਗਤਣੀ ! ਬਹੁਤ ਆ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਆ ਗਿਆ।	
: ਬਾਬਾ ਜੀ ਜੋ ਕੁਝ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਗੋ, ਦੇਵਾਂਗੀ।	
: (ਝੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕਢ ਕੇ) ਲੋ ਮਾਈ, ਇਸ ਕੋ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖੋ, ਕਦੀ ਦੁਖ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। (ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)	
: (ਘਬਰਾ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਦੌੜਦੀ ਹੋਈ) ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਹੈਂ, ਚਲਾ ਗਿਆ ! ਨੱਠ ਗਿਆ ! ਹਾਏ ਗੜਵਾ ! ਦੋਸ਼ਾਲਾ ! ਵਾਲੀਆਂ ! ਹਾਏ ਵਾਲੀਆਂ ! ਲੈ ਗਿਆ ! ਲੈ ਗਿਆ ! (ਫਿਰ ਚੌੜ ਉਠਦੀ ਹੈ) ਤੂੰ ਦਿੱਤਾ ਕੀ ਏ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਲਗ ਗਿਆ ਏ ? ਲੋਕੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਈਏ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਮੰਦਰ ਬਣਵਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਤੇ ਮਨਾ, ਤੂੰ ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤਾ ਕੀ ਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਿਰਖ ਲਗ ਗਿਆ ਏ ਤੈਨੂੰ ? (ਬੁੱਢਾ ਪਾਂਧਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਆਂਢਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।)	
: ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ !	
: ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਏ। ਕੀੜੀ ਦੇ ਘਰ ਨਰੈਣ ! (ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਵਿਛਾ ਕੇ) ਐਥੇ ਬਹਿ ਜਾਓ।	
: ਹਰੇ ! ਹਰੇ !! ਮੈਂ ਕੌਣ ਆਂ, ਇਹ ਸਭ ਰਾਮ ਦੀ ਦਯਾ ਏ।	
: ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ ! ਸੁਕਰ ਏ !	
: ਬੇਬੇ, ਰਾਮ ਆਪ ਈ ਕਾਰਜ ਸੰਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਏ। ਮੈਂ ਭਲਾ ਪਾਂਧੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਦਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ ਜੇ ਰਾਮ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਪਾਂਧੇ	

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਹਿਰਖ	: ਅਫਸੋਸ
ਟੇਵਾ	: ਜੋਤਿਸ਼ ਗਣਨਾ ਅਨੁਮਾਨ
ਨਰੜ	: ਅਜੋੜ
ਪਾਧਾ	: ਬਾਹਮਣ, ਪੁਜਾਰੀ
ਨਰੈਣ	: ਭਗਵਾਨ, ਪਰਮੇ ਸ਼ਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਮਾਲਕ	: ਪਤੀ

- ਹੋਰੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਵਕੀਲ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੱਦਣ
ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ਪਾਂਧਾ : ਹਾਂ ਬੀਬੀ ! ਵਕੀਲ ਦੇ ਲੜਕਾ ਹੋਇਆ ਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੇਵਾ ਲਵਾਉਣ
ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਏ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਪਾਂਧਾ : ਰਾਮ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪਾਵੇ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਬੀਬੀ ?
- ਪਾਂਧਾ : ਪਾਂਧਾ ਜੀ, ਜਦੋਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਜੀਅ ਜਿਹਾ ਖੇਡਣ ਟੁਰ ਗਿਆ
ਏ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਮੇਰੇ ਮਨੋਂ ਉਤਰ ਗਿਆ ਏ। ਹੱਛਾ, ਉਹ ਰਾਮ ਦੀ
ਦੌਲਤ ਸੀ, ਰਾਮ ਨੇ ਲੈ ਲਈ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਏ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ
ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ। ਰਾਤ-ਦਿਨ ਜੂਆ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ, ਬਸ। ਕਦੀ ਪਲ
ਭਰ ਵੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਡਾ
ਫੇਰ ਛੱਡਿਆ ਏ।
- ਪਾਂਧਾ : ਬੀਬੀ, ਸੰਸਾਰ ਬਣਿਆ ਹੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਵੀ
ਹੈਣ ਤੇ ਮੰਦੇ ਵੀ, ਪਰ “ਜੋੜੀਆਂ ਜਗ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਨਰੜ ਬਥੇਰੇ।”
- ਗੁਆਂਢਣ : ਹਾਂ ਜੀ, ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਪਈ ਇਹ ਕੋਈ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈਗੀ ਜੇ ਨਾ
ਪਈ ਇਹ ਐਡੀ ਧਰਮਾਤਮਾ ਜੇ ਤੇ ਉਹ ...
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਨਾ ਬੇਬੇ, ਇਹ ਨਾ ਕਹੋ, ਮੈਂ ਬੜੀ ਪਾਪਣ ਆਂ, ਬੜੀ ਅਪਰਾਧਣ ਆਂ।
- ਪਾਂਧਾ : ਨਹੀਂ ਬੀਬੀ ! ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕੀਤਾ ਏ।
- ਗੁਆਂਢਣ : ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਤਰ ਜਾਏਗਾ।
- ਪਾਂਧਾ : ਇਕ ਭਗਤ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਪਾਪੀ ਵੀ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਚੰਗਿਆਂ ਨਾਲ
ਮੰਦੇ ਵੀ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਮੈਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਿਆ। ਬਥੇਰਾ ਖਾਧਾ-
ਪੀਤਾ। ਸੁੱਖ ਵੀ ਭੋਗਿਆ ਤੇ ਦੁੱਖ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੈਂ ਰਾਮ ਦੀ ਹੋਈ
ਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।
- ਪਾਂਧਾ : ਧੰਨ ਜਨਮ ਏ ਬੀਬੀ !
- ਗੁਆਂਢਣ : ਮਹਾਰਾਜ ! ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਮੇਵਾ ਏ, ਤਦੇ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ।
- ਪਾਂਧਾ : ਇਹਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਈ ਫਲ ਏ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਮੈਂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬੂਹੇ ਦੀ ਮੰਗਤੀ ਆਂ।
- ਗੁਆਂਢਣ : ਹੁਣ ਇਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ, ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਕਰਾਓ। ... ਬੇਬੇ, ਜੋ
ਦੇਣਾ ਈ ਕੱਢ ਲਿਆ।
- ਪਾਂਧਾ : ਹਾਂ ਬੀਬੀ ! ਵੇਲਾ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਢਿੱਲ ਨਾ ਕਰੋ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਮੰਗਤੀ	: ਭਿਖਾਰਨ, ਸਰਧਾਲੂ, ਗਰੀਬਣੀ
ਮਣਸ	: ਇਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ
ਗਾਗਰਾਂ	: ਤੰਗ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਰਤਨ, ਕਲਸ਼, ਘੜਾ
ਚਿਤਾਰੋ	: ਜਪੋ, ਅਰਾਯੋ
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਬੇਬੇ, ਮੇਰਾ ਤੇ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਏ ਪਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਲਾ-ਖਲੋਤਾ ਭਰਾ- ਭਰਾਇਆ ਘਰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਣਸ ਦੇਵਾਂ।
ਗੁਆਂਢਣ	: ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਏਂ, ਜਿੱਦਾਂ ਜੀ ਚਾਹੇ ਕਰ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਮੈਨੂੰ ਉਹਦਾ ਈ ਡਰ ਏ ਪਈ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਲੜੇਗਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ।
ਪਾਂਧਾ	: ਬੀਬੀ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਏ।
ਗੁਆਂਢਣ	: ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਤੇ ਭਲਾ ਮੈਂ ਮੰਦਾ ਕੰਮ ਥੋੜਾ ਈ ਕਰ ਰਹੀ ਅਂ। ਜੋ ਉਹ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਹਟਾਂ ?
ਪਾਂਧਾ	: ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਏ, ਬੀਬੀ, ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਹਦਾ ਲਾਭ ਕੀ ਏ ? (ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਹਿਣੇ, ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਭਾਂਡੇ-ਟੀਂਡੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।)
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਇਹ ਲਓ ਮਹਾਰਾਜ਼, ਦੋ ਗਾਗਰਾਂ।
ਪਾਂਧਾ	: (ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ) ਬੀਬੀ ਰਾਮ ਚਿਤਾਰੋ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਰਾਮ ਈ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਈ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਈ ਰਾਮ।
ਪਾਂਧਾ	: ਹੋਰ ਕੀ ਏ ? ਛੇਤੀ ਕਰ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਇਹ ਚਾਦਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਏ, ਇਹ ਦੋ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੁੜਤੇ ਨੇ।
ਪਾਂਧਾ	: (ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ)
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਇਹ ਮੇਰਾ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਏ, ਬਸ ਸਮਝੋ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਏ।
ਪਾਂਧਾ	: ਧੰਨ ਜਿਗਰਾ ਏ, ਬੀਬੀ !
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਨੇ, ਮਹਾਰਾਜ਼ !
ਪਾਂਧਾ	: ਧੰਨ ਜਨਮ ਏ ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਛੱਡਿਆ ਏ, ਬੀਬੀ !
ਗੁਆਂਢਣ	: ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਏ ?
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਹੋਰ ਰਹਿ ਕੀ ਗਿਆ ਏ ? ਬਸ ਇਹ ਘਰ ਹੈਗਾ, ਇਹ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂ, ਪਰ ਮਾਲਕ ਦਾ ਡਰ ਏ।
ਪਾਂਧਾ	: ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਘਰ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦੇ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਹਾਏ, ਮੇਰਾ ਅੱਗ ਲਗਾ ਚੇਤਾ, ਮੈਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੁੜਤੇ ਵੀ ਦੇ ਛੱਡੇ ਨੇ। ਉਹ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ-ਰਾਣੀ ਲਈ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਬੇਬੇ ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੀ ਹੋਵੇਂਗੀ ?
ਗੁਆਂਢਣ	: (ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੁੜਤਾ ਲਭਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ।) ਕੀ ਪਈ ਕਰਦੀ ਏਂ, ਭੈਣ ? ਲੈ, ਉਹ ਅਗੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਈ ਕੁੜਤੇ ਪਾਉਂਦੀ ਏ ਕਿ ...

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਅਮਾਨਤ	: ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਵਸਤੂ
ਹਰਜਾ	: ਨੁਕਸਾਨ
ਡਿਹਾ	: ਹੋ ਰਿਹਾ

- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : (ਇਕ ਕੁੜਤਾ ਲੱਭ ਕੇ) ਧੰਨ ਰਾਮ ਏ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰਖਦਾ ਏ। ਇਹ ਕਿਤੇ ਥੱਲੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ਗੁਆਂਢਣ : ਰਹਿਣ ਦੇ ਬੀਬੀ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ?
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : (ਕੁੜਤਾ ਦੇ ਕੇ) ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਬਥੇਰੇ ਨੇ। ਲੈ ਲੈ। (ਪਾਂਧਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)
- ਪਾਂਧਾ : ਹੱਛਾ ਬੀਬੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਜਾਣਾ ਏ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ। ਸੁਕਰ ਏ ਤੇਰਾ ਮਨੋਰਥ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਮ ਸਭ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰੇ। ਇਹ ਗਾਗਰਾਂ ਮੈਂ ਫੇਰ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਬਿਗਾਨੀ ਅਮਾਨਤ ਕਿਥੇ ਸਾਂਭਦੀ ਫਿਰਾਂਗੀ? ਚਲੋ ਖਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਆਪ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਛੱਡ ਆਉਣੀ ਆਂ ਜਾ ਕੇ।
- ਪਾਂਧਾ : ਧੰਨ ਏਂ ! ਬੀਬੀ, ਧੰਨ ਜਨਮ ਏ !! (ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਗਾਗਰਾਂ ਚੁੱਕਣ ਲਗਦੀ ਏ ਤੇ ਗੁਆਂਢਣ ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।)
- ਗੁਆਂਢਣ : ਲੈ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਭਲਾ, ਮੈਂ ਭੈਣ ਤੈਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਦੇਨੀ ਆਂ ? ਤੂੰ ਹੁਣ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਛੱਡ ਆਉਣੀ ਆਂ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖਣ ਪੈਰ ! ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੋਲ-ਕਬੋਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ ਦਿਆ ਕਰ। ਮੈਂ ਪੂਜਾ ਵੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੀ, ਆਣ ਕੇ।
- ਪਾਂਧਾ : ਵੇਖ ਬੇਬੇ, ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਹਰਜਾ ਹੋਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ ਏ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਦਿਆ ਸੀ।
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਚਲੋ ਨਾ ਫੇਰ ਪਾਂਧਾ ਜੀ, ਛੇਤੀ ਕਰੋ। ਲੈ ਭੈਣ, ਤੂੰ ਪਿਛੇ ਘਰ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖੀਂ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਈ।
- ਪਾਂਧਾ : ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਸ਼ਾਂਤ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪ, ਗਾਗਰਾਂ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਫੜੀ ਜਾਵਾਂਗਾ।
- ਗੁਆਂਢਣ : ਲੈ ਇਹ ਹੱਦ ਹੋਈ, ਚਲੋ ਤੁਸੀਂ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਬਣੋ। (ਗਾਗਰਾਂ ਫੜ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।)
- ਗੁਆਂਢਣ ਦੀ ਨੂੰਹ : ਬੇਬੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਹੀਂ ?
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਬੀਬੀ ਆਈ ਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਤੋੜੀ ਗਈ ਏ। ਹੁਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਹਿ ਜਾ।
- ਗੁਆਂਢਣ ਦੀ ਨੂੰਹ : ਘਰ ਛੇਤੀ ਬੁਲਾਇਆ ਏ ! ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਾਗਲੇ ਘਰ ਗਈ, ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਪਈ ਇਥੇ ਆਈ ਏ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਤਾਮ ਤਾਮ	: ਰਾਮ ਰਾਮ
ਫੜ੍ਹ	: ਗੱਪ ਮਾਰਨੀ, ਦਬਕਾ, ਦਮਗਜ਼ਾ
ਵਸਾਹ	: ਭਰੋਸਾ
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਛੇਤੀ ਬੁਲਾਇਆ ਏ ? ਹੱਡਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣੀ ਆਂ। ਤੂੰ ਜ਼ਰੀ ਦੀ ਜ਼ਰੀ ਏਥੇ ਬਹਿ।
ਗੁਆਂਚਣ ਦੀ ਨੂੰਹ	: ਬੇਬੇ ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਚਲਾਂ ਪਰੋ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ? ਤੂੰ ਸਗੋਂ ਇਥੇ ਬੈਠਿੰ। ਘੜੀ ਦੀ ਘੜੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪ ਲੈ। (ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਿਠਾਲਦੀ ਹੈ) ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਪੂਜਾ ਉਤੇ ਤੂੰ ਬੈਠ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਈ ਆਈ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: (ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੋਂ ਈ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ) ਹਰ ਵੇਲੇ ‘ਤਾਮ ਤਾਮ’ ਹਰ ਵੇਲੇ ‘ਤਾਮ ਤਾਮ’। ਕੀ ਪਖੰਡ ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਏ ? (ਗੁਆਂਚਣ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸਿਰ ਮੌੜ ਕੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਛੱਡ-ਛੱਡਾ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।)
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਹੈਂ ! ਇਹ ਕੌਣ ਸੀ ?
ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਕੋਈ ਚੇਲੀ ਹੋਣੀ ਏ ਭਗਤਣੀ ਦੀ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਮੈਂ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਈ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ।
ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਹੱਡਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਓ ਤੇ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਕਰੋ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਐਡੇ ਘਬਰਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਓ ? ਜਿੰਨੀਆਂ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਕਹੋਗੇ, ਲਾਵਾਂਗੇ।
ਪਹਿਲਾ ਜਵਾਰੀਆ	: ਵੇਖ ਲੈ ਚੰਦੂ ਇਹਨੂੰ ਫੜ੍ਹ ਮਾਰਦੇ ਨੂੰ। ਤੇ ਅਸਲੋਂ ਇਹਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਵਸਾਹ ਨਹੀਂ।
ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਆਂ, ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਆਂ। ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਓਦੋਂ, ਮੁੰਹ ਏਦਾਂ ਉਤਰ ਗਿਆ ਸੀ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਇਹ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ। ਹਾਰ ਕੇ ਕੀਹਦਾ ਜੀ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ?
ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀਹ ਸਾਲ ਖੇਡਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਵੀ ਕੱਚੇ ਦਾ ਕੱਚਾ। ਜਿਹਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਹਾਵਾ ਲਗੇ, ਉਹਨੇ ਕੀ ਖੇਡਣਾ ਹੋਇਆ?
ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਖੇਡ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਹਾਰੀਦੇ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਜਿੱਤੀਦੇ ਨੇ, ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਮੈਂ ਐਡਾ ਬੋਦਾ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੇ ਪੱਲੇ ਹੋਵੇ ਕੁਝ ਨਾ ਤਾਂ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਏ। ਹੁੰਦਿਆਂ-ਹਵਾਂਦਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲਾ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ।
ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਐਵੇਂ ਗੱਪਾਂ !
ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਜਿਗਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ !
ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਏ।
ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ	: ਤੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦਾ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਹਾਵਾ	: ਡਰ, ਪਛਤਾਵਾ, ਝੋਰਾ
ਬੋਦਾ	: ਕਮਜ਼ੋਰ
ਜਿਗਰਾ	: ਹੌਸਲਾ, ਸਾਹਸ, ਤਾਕਤ

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਭਈ ਮੈਨੂੰ ਜਿੰਦ ਦੀ
ਕਸਮ ਏ ਮੈਂ ਇਹੋ
ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ
ਈ ਲੈਣਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਂ
ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂ
ਪਈ ਇਹ ਬਾਜ਼ੀ ਵੀ
ਮੇਰੀ ਏ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਨਿਰੀਆਂ ਸ਼ੇਖੀਆਂ !

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਆਓ ਫੇਰ ਖੇਡੀਏ, ਪਾਂਧਾ ਕਿਹੜਾ ਪੁਛਦੇ ਓ ?

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਭਈ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਦੀ ਪੈ ਗਈ ਏ ? ਜ਼ਰਾ ਦਮ ਕਰੋ, ਚੁਸਕੀ ਤੇ
ਲਾ ਲਈਏ।

ਦੋਨੋਂ ਜੁਆਰੀਏ : ਵਾਹ ਵਾ, ਵਾਹ ਵਾ, ਲਿਆ ਫੇਰ ਲਿਆ। (ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਬੋਤਲ ਤੇ
ਗਲਾਸ ਲੈਣ ਲਈ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਲੈ ਭਈ, ਜ਼ਰਾ ਦਲੇਰ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਉੱਲੂ ਏ ਉੱਲੂ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਜੇ ਦਾਉ ਲਗ ਗਿਆ ਤੇ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਪਹਿਲੀ ਬਾਜ਼ੀ ਉਹਨੂੰ ਈ ਜਾਣ ਦਿਓ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਦੂਜੀ ਵੀ, ਬੇਸ਼ਕ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਆਹੋ, ਆਹੋ, ਠੀਕ ਏ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਲਓ, ਭਈ ਪੀਓ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : (ਪੀ ਕੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਸੰਵਾਰ ਕੇ) ਵਾਹ ਵਾਹ, ਮਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹੋਰ ਲਓ, ਹੋਰ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਬਸ ਭਈ, ਬਸ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹੋਰ ਲਓ ਹੋਰ, ਇਥੇ ਕਿਹੜੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਬਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਾ ਚੜ੍ਹੋ, ਆਉਣ ਦਿਓ ਜੀ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : (ਹੋਰ ਪੀ ਕੇ) ਭਈ ਜੇ ਰੱਬ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਮਰ ਜਾਂਦੀ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਮੇਰੀ ਤੇ ਜਾਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਏ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਦਮ ਟੁੱਟਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਏ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਸੱਚ ਏ, ਸੱਚ ਏ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਐਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਪਈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਹਨ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਹੈਣ, ਜ਼ਰੂਰ ਹੈਣ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਹੱਸਦਾ ਹੈ) ਹਾ, ਹਾ, ਹਾ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਆਓ ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਈਏ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਜ਼ਰਾ ਨਸ਼ਾ ਆ ਲੈਣ ਦਿਓ ਭਾਈ। ਓਨੀ ਦੇਰ ਗੱਲ-ਗੱਪ ਮਾਰਨੇ ਆਂ।
 ਪਿਛਲੀ ਦੀਵਾਲੀ ਤੇ ਹਰੀ ਰਾਮ ਨਾਲ ਕੇਹੀ ਹੋਈ ?
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਦੋ ਜੁਆਰੀਏ ਆਏ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਉਸਤਾਦ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਥੋੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋਕਿਆ ਹੋਇਆ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਜੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਥੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਏ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਮਜ਼ਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਹੋਇਆ ਖੇਡ ਵਿਚ। ਹਾਰ-ਜਿੱਤ ਤੇ ਨਾਲ ਐਵੇਂ
 ਮਿਰਚ-ਮਸਾਲਾ ਹੋਇਆ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਤੇ ਨਾਲੇ ਜਿਸ ਹਾਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਜਿੱਤਣਾ ਕੀ ?
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹਾਰ-ਜਿੱਤ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਏ, ਸੌਦਾ ਤੇ ਖੇਡ ਦਾ ਜੇ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਆਓ ਫੇਰ ਜ਼ਰਾ ਇਕ-ਅੱਧ ਬਾਜ਼ੀ ਲਗ ਜਾਏ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਚੰਗਾ, ਚੰਗਾ, ਚਲੋ, ਪੰਜ ਲਾਏ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਕੁੱਲ !
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹੱਛਾ ! ਚੰਗਾ ਫਿਰ, ਪੰਝੀ ਸਹੀ। (ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ ਕੌਂਡੀਆਂ ਸੁਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਗਿਆ ਵਾਰ ਖਾਲੀ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : (ਰੁਪਿਆ ਰੋਲ ਕੇ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਈ ਬਾਜ਼ੀ
 ਮੇਰੀ ਏ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ ਏਂ, ਭਈ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਛੁਪਿਆ ਰੁਸਤਮ ਨਿਕਲਿਆ ਇਹ ਤਾਂ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਤੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉੱਲ੍ਹ ਸਮਲਦੇ ਸੀ? ਲਓ ਇਸ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਹ ਲਾਏ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਬੜੀ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਏ। ਪੰਜਾਹ ! ਸਾਡੀ ਵੱਲ ਵੇਖ, ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਬਟਣ
 ਲਾਏ। ਹੈ ਨਾ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਂਸਲਾ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਬਲੇ, ਬਲੇ, ਮਰਦਾਨਗੀ ਏ ਭਈ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਕੌਣ ਵਧਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਮਕਾਨ ਬਾਜ਼ੀ ਤੇ
 ਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਂ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਉਹ ਦਿਨ ਡੁੱਬਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕੁੱਬਾ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਘਬਰਾਓ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਰ ਵਿਖਾਵਾਂਗਾ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਹੈਂ ! ਤੇ ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ?
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਅੱਜੋ ਹੀ, ਹੁਣੋ। (ਉਹ ਕੌਂਡੀਆਂ ਸੁਟਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਤ ਫਿਰ
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।) ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਅੱਜ ਖੂਬ
 ਜਲਸਾ ਉਡੇ ਫੇਰ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਅੱਜ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਲਭਦੀ ਏ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਸਾਰੀ ਸ਼ੇਖੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਇਸ ਵੇਲੇ। ਸ਼ਾਮੂ, ਤੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਤੇਜ਼
 ਏ ਭਈ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਅਜੇ ਵੇਖੋ, ਠਹਿਰੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਖਾਵਾਂਗਾ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਲੁਟ ਲਿਆ ਈ ਭਈ ਹੋਰ ਕੀ ਆਹਨਾ ਏਂ ?
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : (ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਕੇ) ਇਹ ਲਓ ਜ਼ਰਾ ਗਰਮ ਹੋ ਜਾਓ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : (ਹਉਕਾ ਭਰ ਕੇ) ਹੇ ਦੁੱਖ ਨਿਵਾਰਨੀ !
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਬਸ ਹਉਕੇ ਭਰਨ ਲਗ ਪਏ ?
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਖੇਡ ਵਿਚ ਹਉਕੇ ਕਾਹਦੇ ? ਆਓ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਈਏ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : (ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਕੇ) ਪੀਓ, ਪੀਓ, ਦੱਬ ਕੇ ਪੀਓ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਲੈ ਹੁਣ ਖੇਡ, ਵਿਖਾਲ ਹੈਸਲਾ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹੈਸਲਾ ਕੀ, ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਲਾ ਦੇਵਾਂ। ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਤੇਜ਼ ਏ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਦੋ ਸੌ ਤੇ ਮੇਰੀ ਅੰਗੂਠੀ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚੂੜੀਆਂ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ? ਹੱਛਾ ਮੈਂ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵਾਂ ?
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਵੇਲਾ ਕਿਹੜਾ ਵੇਖਨਾ ਏਂ ਫੇਰ ?
 (ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਅੰਦਰ ਚੂੜੀਆਂ ਲੈਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : (ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ, ਸੰਭਲ ਕੇ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਮੁਰਗਾ ਫਸ ਗਿਆ ਏ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਹੁਣ ਬਚ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਪੌ ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ।
 (ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।)
 ਦੋਨੋਂ ਜੁਆਰੀਏ : ਕਿਉਂ ? ਕਿਉਂ ! ਚੂੜੀਆਂ ਕਿਥੇ ਨੇ ?
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਆ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਟਰੰਕ ਦੀ ਚਾਬੀ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਏ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸ਼ੇਖੀਆਂ	: ਡੀਂਗਾਂ, ਫੜਾਂ
ਹਉਕੇ	: ਤੂੰਘੇ ਸਾਹ ਲੈਣੇ
ਨਿਵਾਰਨੀ	: ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਐਵੇਂ ਬਗਨੇ, ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਲਗੀ ਏ ਚੂੜੀਆਂ ?
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਜਿਗਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਚੂੜੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੁ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਏ ਪਈ ਮੈਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਕੱਢ ਨਾ ਫੇਰ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਏ ? ਖੈਰ ਹੁਣੇ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ। ਤੇ ਦੂਜੀ
 ਬਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਏ। ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਅਜ ਤੇਜ਼ ਏ !
 ਦੋਨੋਂ ਜੁਆਰੀਏ : ਉਹ ਆਸੀਂ ਮੰਨਣੇ ਆਂ, ਪਰ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਰੱਬ ਜਾਣੇ, ਕੋਈ ਲਿਖਿਆ
 ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਹਾਰ ਜਾਵੇਂ ਤੇ ?
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹਾਰ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਧਰਮ
 ਹੋਇਆ। ਪਰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੇ ਹੈ ?
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਹੱਛਾ, ਖੇਡੋ ਭਈ ਖੇਡੋ।
 ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : (ਕੌਡੀਆਂ ਸੁੱਟਣ ਲਗਾ) ਹੇ ਕਾਲੀ ਕਲਕੱਤੇ ਵਾਲੀ ! ਤੇਰਾ ਵਾਰ ਨਾ
 ਜਾਏ ਖਾਲੀ, ਤੇਰਾ ਵਾਰ ਨਾ ਜਾਏ ਖਾਲੀ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹੇ ਹਨੂਮਾਨ ਬਲਵਾਨ !
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਹੇ ਭੈਰੋ ਨਾਥ ! ਵਿਖਾ ਦੇ ਹਾਥ ! (ਕੌਡੀਆਂ ਸੁਟਦਾ ਹੈ)। ਬਾਜ਼ੀ
 ਮੇਰੀ, ਮੇਰੀ, ਹਾ, ਹਾ, ਹਾ, ਭੈਰੋ ਨਾਥ ਕੀ ਜੈ !
 ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਰਾਮ ! ਰਾਮ ! ਰਾਮ !
 (ਜੁਆਰੀਏ ਧੋਣ ਮੌਜੂ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ।)
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਆ ਗਈ ਉ। ਲਿਆ ਹੁਣ ਚੂੜੀਆਂ, ਛੇਤੀ ਕਰ।
 ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਹੈਂ ! ਤੁਹਾਡੇ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ! ਤੁਸੀਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਇਹਨੂੰ।
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਢਾਈਆਂ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਆਵੇ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਸ਼ਾਮੂ ਛੇਤੀ ਕਰ, ਚੂੜੀਆਂ ਲਿਆ।
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : (ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਨੂੰ) ਚੂੜੀਆਂ ਕਢ ਦੇ, ਛੇਤੀ ਹੋ।
 ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ? ਜੁਆਰੀਆਂ ਲਈ ?
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਲਿਆ ਭਈ, ਮੈਂ ਪਿਆ ਚੂੜੀਆਂ ਉਡੀਕਦਾ ਆਂ।
 ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਨਿਕਲ ਜਾਓ ਇਥੋਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੇਟੀ ਪਵੇ !
 ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਲਿਆ, ਲਿਆ, ਛੇਤੀ ਕਰ।
 ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਦਾਨ ਕਰ ਛੱਡਿਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਓਦਾਂ
 ਵੀ ਜੂਏ ਦੇ ਮੂੰਹ ਈ ਜਾਣੀਆ ਸੀ ਨਾ।
 ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਵੇਖ ਸ਼ਾਮੂ ! ਬਗਨੇ ਪਈ ਕਰਦੀ ਆ। ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਕਢ ਲਿਆ।
 ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਵੇ ਤੂੰ ਕੌਣ ਏਂ ? ਬੁੱਢੇ ਪਾਂਧੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ! ਹਾਏ, ਹਾਏ ! ਵੇ ਪਿਓ

ਤੇਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਸਾਂਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ ਤੇ ਤੂੰ ਜੂਆ ਖੇਡਦਾ ਏਂ।
 ਇਹ ਕਰਤੂਤ ਤੁਹਾਡੀ ?

ਜੁਆਰੀਆ : ਹੋ ਮੇਰਾ ਰਾਮ, ਹੋ ਮੇਰੇ ਰਾਮ !! (ਹਸਦਾ ਹੈ।)

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਠਹਿਰੋ, (ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਨੂੰ) ਕੱਢ ਲਿਆ ਚੂੜੀਆਂ ਛੇਤੀ।

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਲੈ ਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲ-ਮੂੰਹਿਆਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਮ ਚੁਕ ਲਏ।

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਛੇਤੀ ਕਰ ਭਈ ਚੂੜੀਆਂ ਲਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਪੁਆਉਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ ਏਂ ?

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਵੇ ਚੂੜੀਆਂ ਲੈ ਗਿਆ ਏ ਤੇਰਾ ਪਿਛ। ਜਾ ਹੁਣ ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾ ਇਥੋਂ!

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : (ਖਿੱਲੀ ਮਾਰ ਕੇ) ਹੱਛਾ, ਪਿਛ ਲੈ ਗਿਆ ਏ ਮੇਰਾ ? ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਏ ਚੂੜੀਆ ਲਿਆ ਛੇਤੀ। ਸੁਣਦੀ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ?

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਦਫ਼ਾ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਦੂਦਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ। ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਪਈ ਮੈਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦਾਨ ਕਰ ਛੱਡੀਆਂ ਨੇ ? ਪਾਂਧਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਾ ਗਿਆ ਏ ਅਜ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਹੈਂ ! ਹੈਂ ! (ਜੁਆਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਦੇਣਾ ਏ, ਮੈਂ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ।

ਦੂਜਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਚੰਗਾ ਹੱਥ ਖੇਡਿਆ ਏ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭਈ !

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਹਾਏ, ਰਾਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਰਕ ਕਰੋ ! ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾਓ ਏਥੋਂ !

ਪਹਿਲਾ ਜੁਆਰੀਆ : ਲਿਆ ਭਈ ਲੇਖਾ ਸਾਡ ਕਰ ਨਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਓ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਮੇਰਾ ਘਰ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ ਏ। ਹੁਣ ਰੱਬ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਜੇ ਚਲੇ ਜਾਓ।

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਹਾਏ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਤੇ ਸੌਂ ਜਾਓ ! ਹਾਏ ਵੇ ਪਾਂਧੇ ਦਿਆ ਪੁੱਤਰਾ ! ਤੂੰ ਵੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਾਇਆ ਈ !

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਜਾਓ, ਭਈ ਜਾਓ, ਮੈਂ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਗਿਣ-ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਹੁਣ ਜਾਓ।

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਹਾਏ ਹਨੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ! ਘੋਰ ਕਲਜੁਗ ਆ ਗਿਆ ! ਪਿਛ ਪਰੋਹਤ ਤੇ ਪੁੱਤ ਜਵਾਰੀਆ ! ਪਿਛ ਦਾਨ ਸਾਂਭੇ ਤੇ ਪੁੱਤ ਜੂਆ ਖੇਡੇ ! ਇਹ ਦਾਨ ਵੀ ਧੋਖਾ, ਫਰੋਬ, ਪਖੰਡ !

ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ : ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਈ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਾਨ ਕਢਨਾ ਈਂ।

ਰਾਮ ਭਜਨੀ : ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰਾ ਹੈ ਸੀ, ਗਹਿਣਾ ਕੀ ਤੇ ਕੱਪੜਾ ਕੀ, ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਏ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਕੁਲ	: ਖਾਨਦਾਨ
ਛਨਾਹ	: ਤਬਾਹ
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਮੈਂ ਕਹਿਨਾ ਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕੀ ਕੀ ਦਿੱਤਾ ਈ ? ਐਵੇਂ ਚਿੜ ਚਿੜ ਨਾ ਕਰ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਦਸਿਆ ਤੇ ਹੈ ਪਈ ਸਾਰਾ ਗਹਿਣਾ-ਕੱਪੜਾ ਸਭ ਕੁਝ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਹੈਂ ! ਹੈਂ ! ਗਜ਼ਬ ਕੀਤਾ ਤੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਛੱਡਿਆ, ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। (ਉਠ ਕੇ ਮਾਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਗਿੱਚਿਉਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।)
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: (ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ) ਰਾਮ ! ਹੇ ਰਾਮ ! ਹੇ ਰਾਮਾ ! ਹੇ ਰਾਮਾ ! ਹੇ ਰਾਮਾ !
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: (ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ) ਘਰ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੂੰ, ਸਭ ਕੁਝ ਛਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੂੰ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: (ਉਠ ਕੇ) ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਏ। ਰਾਮ ਤੈਨੂੰ ਬਚਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਜੂਏ ਦੇ ਮੂੰਹ ਗਵਾਇਆ ਏ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟਣਾ ਏ, ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਅਗੇ ਤੂੰ ਕਦੋਂ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਏ ? ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ।
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਤੇ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਰ ਗਈ ? ਚਲੀ ਜਾ ਮੇਰੇ ਅਗੋਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਮਾਰ ਸੁਟਾਂਗਾ।
ਰਾਮ ਭਜਨੀ	: ਹੇ ਰਾਮ ! ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦਾ ਏਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਏਂ। ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡੀ। ਘਰ ਬਾਹਰ, ਅੰਗ-ਸਾਕ, ਸਭ ਛੱਡੇ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਹੇ ਰਾਮ ! ਤੇਰੇ ਬਿਨ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਸਹਾਈ, ਰਾਮ ਸਹਾਈ। ਹੇ ਰਾਮਾ ! ਹੇ ਰਾਮਾ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ !
	(ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਧੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਖੜਾ ਹੈ।)
ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ	: ਹਾਏ, ਚਲੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ ! ਓਇ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ! ਹਾਏ ਮੇਰੇ ਰਾਮ, ਹਾਏ ਮੇਰਾ ਰਾਮ, ਰਾਮ ! ਰਾਮ!!
	(‘ਰਾਮ, ਰਾਮ’ ਕੁਕਦਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਨੱਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਦਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।)

ਪ੍ਰੋ. ਆਈ.ਸੀ. ਨੰਦਾ

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ’ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਵਹਿਮ-ਭਰਮ, ਧਾਰਮਕ ਪਾਖੰਡ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਜੂਏ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਉਪਰ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ ਹੈ। ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਇਕ ਧਾਰਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਅੱਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ

ਜੂਏਬਾਜ਼ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਸਤਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇੰਝ ਹੀ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਗੁਆਂਛਣ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਜੂਏ ਵਿਚ ਚੂੜੀਆਂ ਹਾਰ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਤੋਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਉਪਰ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੱਗਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੂਏ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਮਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਕੌਣ ਹੈ ?
- ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਕੋਲ ਕੌਣ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਨੂੰ 'ਦੁਸ਼ਾਲਾ' ਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਹੈ ?
- ਵਕੀਲ ਨੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ?
- ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੁੜੇ ਕਿਸ ਲਈ ਰੱਖੇ ਸਨ ?
- ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਕੌਣ ਆਇਆ ਸੀ ?
- ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ, ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਤੋਂ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- 'ਮੈਂ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ। ਓਇ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ', ਇਹ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿਉਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰ 100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।
- ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ।
- ਬੇਬੇ ਰਾਮ ਭਜਨੀ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੴ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਲੀਲਾਂ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
- ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂਆਂ ਜਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

(iii) ‘ਨਸੇ ਤੇ ਜੂਏ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।’ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਥਨ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ? ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

ਅ. ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚੋਂ ਅਖਾਣ-ਮੁਹਾਵਰੇ ਲੱਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੋ।

ਇ. ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਮੰਚ ਉੱਪਰ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਚਾਰਟ ਉੱਪਰ ਮੰਚਨ ਦਾ ਇਕ ਸਕੈਂਚ ਬਣਾਓ।

ਸ. ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸਮਕ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵੀ ਦੱਸੋ।

ਹ. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ :

ਕੁੜਤੀ	-	ਬਾਂਹ
ਗੜਵਾ	-	ਪੌਸ਼ਾਕ
ਚੂੜੀਆਂ	-	ਪਾਣੀ

ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੇਂਦਿਆ

ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼

(ਰਾਤ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ ਹਨੇਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਤੋਤਾ ਮੈਨਾ ਇਕ ਟਾਹਣੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਉਸਲਵਟੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਏ।)

- ਮੈਨਾ : ਵੇ ਤੋਤਿਆ, ਮਨ ਮੋਤਿਆ
ਵੇ ਤੋਤਿਆ, ਮਨ ਮੋਤਿਆ
- ਤੋਤਾ : ਦੱਸ ਨੀ ਮੈਨਾ, ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣਾ।
- ਮੈਨਾ : ਵੇ ਤੋਤਿਆ, ਕੋਈ ਗੀਤ ਸੁਣਾ।
- ਤੋਤਾ : ਲੈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਗਈ
ਰਾਤ ਗਈ ਤਾਂ ਬਾਤ ਗਈ।
- ਮੈਨਾ : ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਾਈ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ
ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ
ਕਿਹੜਾ ਦੁੱਖ ਤੈਨੂੰ ਵੱਚ ਵੱਚ ਖਾਵੇ
ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ ਲੋਚਾਂ
- ਤੋਤਾ : ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਹਾਕਾਕਾਰ ਮੱਚੀ ਏ
ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਤਾਂ ਏਥੇ ਫਸੀ ਏ।
- ਮੈਨਾ : ਵੇ ਜੇ ਕੋਈ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ
ਜੇ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਸਭ ਨੂੰ ਭੁੱਖ
ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਜਾਵਣ
ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਸੁਨਾਵਣ।
- ਤੋਤਾ : ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਪਰਜਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ਮੈਨਾ : ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਪਉ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ ਹੈ ਜੇ ਫਿਰ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਿਗਲ ਵਜਾਉਣਾ ਪਉ।

ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਉਸਲਵਟੇ	: ਕਰਵਟਾਂ
	ਬਦਲਣੀਆਂ,
	ਪਾਸੇ ਮਾਰਨ
ਲੋਚਾਂ	: ਚਾਹਾਂ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪ੍ਰਭਾਤਾਂ	: ਸਵੇਰ
ਸਾਰ	: ਪੁੱਛਗਿਛ, ਖਬਰ
ਹੀਲਾ	: ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਉਪਾਅ
ਵਸੀਲਾ	: ਉਦਮ

ਤੋਤਾ

: ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦੇਵੇਂ
 ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਬਿਗਲ ਵਜਾਈਏ।
 ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਮੁਕਣ ਵਾਲੀ
 ਪ੍ਰਭਾਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੀਤ ਹੀ ਗਾਈਏ
 : ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਾਂਗੀ ਹਰਦਮ
 ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਬਾਤ ਕਰਾਂਗੇ
 ਤਾਂ ਜੋ ਮਿਟ ਜਾਵਣ ਸਭ ਗਮ
 (ਮੈਨਾ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੋਤਾ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤੇ
 ਦੋਵੇਂ ਉਡਦੇ ਨੇ। ਉਡਦੇ ਉਡਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਦੇ ਬਨੇਰੇ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਨੇ।)

ਦੂਜਾ ਦਿੱਸ

(ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਦਾ ਦਿੱਸ, ਕੁਝ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਰਾਜਾ
 ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਤੋਤਾ ਮੈਨਾ ਦੋਵੇਂ ਗੀਤ ਬੋਲਦੇ ਨੇ।)

ਗੀਤ

: ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
 ਤੇਰੇ ਰਾਜ 'ਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਵੇ
 ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜ਼ਰਾ
 ਤੇ ਲੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਵੇ

 ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
 ਤੇਰੇ ਰਾਜ 'ਚ ਭੈੜੇ ਚੱਜ ਵੇ
 ਕਰ ਕੋਈ ਹੀਲਾ, ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ
 ਦੁੱਖ ਜਾਵਣ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਵੇ

 ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
 ਤੇਰੇ ਭੈੜੇ ਭੈੜੇ ਯਾਰ ਵੇ
 ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਬੇਚੈਨੀ
 ਤੇਰੀ ਕਿਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇ

 ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
 ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਮੌਰੀਆਂ
 ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਤਾਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ
 ਏਥੇ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਚੋਰੀਆਂ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ
ਜੀਕੂੰ :ਜਿਵੇਂ

ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਚੋਰ ਵੇ
ਕੁਝ ਤਾਂ ਬਗਲੇ ਜਾਪਦੇ
ਕੁਝ ਜਾਪਣ ਜੀਕੂੰ ਮੌਰ ਵੇ

ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
ਤੂੰ ਕਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵੇ
ਜਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਣ ਲੈ
ਤੇ ਬਣ ਪਰਜਾ ਦਾ ਯਾਰ ਵੇ।

(ਗੀਤ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਵਜੀਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

- ਰਾਜਾ : ਇਹ ਕੌਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ?
 ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਤਾ ਮੈਨਾ ਸਾਡੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗਾ ਰਹੇ ਸੀ।
 ਰਾਜਾ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।
 ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ, ਉਹ ਗਾ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰਹੇ ਸੀ, ਪਰ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ
 ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।
 ਰਾਜਾ : ਏਸ ਗੀਤ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ।
 ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ, ਅਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ।
 ਰਾਜਾ : ਏਸ ਤੇਤਾ ਮੈਨਾ ਨੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ।
 ਵਜੀਰ : ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਹਜੂਰ ?
 ਰਾਜਾ : ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਇਵੇਂ ਲੱਗ ਰਿਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਸੁੱਤਾ ਹੋਵਾਂ ਤੇ
 ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਚੀਖ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਚਿਲਾ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ
 ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਨਹੀਂ।
 ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ ਲਗਦਾ ਏ ਤੁਹਾਡੀ
 ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।
 ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ
 ਹਜੂਰ।
 ਰਾਜਾ : ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ
 ਆਰਾਮ ਕਰ ਲਿਆ।
 ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪ ਲੋਕਾਂ
 ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
 ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸੁਣਾਂਗੇ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਭੇਸ	:ਪਹਿਰਾਵਾ, ਬਾਣਾ, ਪਛਾਣ
ਬੰਨੇ	:ਪਾਸੇ, ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ
ਜੋਵਾਂ	:ਜੋਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਭਾਵ
ਪਰੈਣੀ	:ਇਕ ਸੋਟੀ ਜਾਂ ਡੰਡਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਵਿਚ ਕਿਲ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਵਜੀਰ	: ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਸਾਏ।
ਰਾਜਾ	: ਏਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਚਲੋਗੇ।
ਵਜੀਰ	: ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ।(ਦੋਵੇਂ ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ।)
ਤੇਤਾ ਮੈਨਾ	: ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰ ਪਏ ਦੋਵੇਂ ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ਦੁੱਖ ਪਰਜਾ ਦਾ ਲੋਕੋ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ ਪਹੁੰਚੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਬੰਨੇ ਕਿਸਾਨ ਪਿਆ ਸੀ ਹੱਲ ਚਲਾਵੇ ਹੱਲ ਚਲਾਵੇ ਨਾਲੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਘਬਰਾਵੇ। (ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤ 'ਚ ਬਲਦ ਲਈ ਖੜਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਉਪਰ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਏ। ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜੇ ਸੁਣਦੇ ਨੇ।)
ਕਿਸਾਨ	: ਮਰ ਜਾਏ ਓ ਰਾਜਾ ਏਸ ਦੇਸ ਦਾ, ਇਹਦਾ ਬੇੜਾ ਬਹਿ ਜਾਏ, ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ਏਸ ਕੰਜਰ ਦਾ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਟੱਕਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਜੀਰ, ਮਾਰ ਮਾਰ ਪਰਾਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਵਾਂ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਵਾਂ।
ਰਾਜਾ	: (ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ) ਬਈ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ 'ਤਾ, ਜੋ ਉਹਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀ ਜਾਨਾ ਏਂ ?
ਕਿਸਾਨ	: ਤੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਾਮਾ ਲਗਦਾ ਏਂ, ਜਿਹੜਾ ਤੈਨੂੰ ਏਨਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਏ। (ਰਾਜਾ ਡਰਦਾ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ।)
ਵਜੀਰ	: ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਦਸੋ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੀਏ।
ਕਿਸਾਨ	: ਉਏ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰੋਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਆਪ ਭੁੱਖੇ ਨੰਗੇ ਦੀਂਹਦੇ ਓ।
ਰਾਜਾ	: ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਤੇਰਾ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਕੀ ਦੁੱਖ ਏ ?
ਕਿਸਾਨ	: ਲਗਦਾ ਏ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਏਂ, ਜਿਹੜੀ ਤੈਨੂੰ ਏਨੀ ਪੀੜ ਹੋਈ ਆ। (ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਸੋਟੀ ਵਿਖਾ ਕੇ) ਆਹ ਵੇਖ ਲਾ ਪਰੈਣੀ, ਜਦੋਂ ਵੱਜੀ ਨਾ ਤੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਨਾਨੀ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਣੀ ਆ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਨਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਜੀਰਾਂ ਨੂੰ। ਜਾਉ ਦੌੜ ਜਾਓ ਏਥੋਂ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਵਜੀਰ	: ਭਰਾਵਾ ! ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਈ ਆਂ। ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਤੇ ਪੱਲੇ ਪਾ।
ਰਾਜਾ	: ਕਿਉਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਚ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਗੰਦੀ ਕਰਦਾ ਏਂ। ਆ ਜਾ ... ਏਥੇ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰ।
ਕਿਸਾਨ	: ਵੇਖੋ ਭਰਾਵੇ ! ਜੇ ਸਾਡਾ ਰਾਜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਚੰਗੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਰਾਜ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕਸਬੇ 'ਚ ਚੋਰ ਉਚਕੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਣ। ਘਰ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਵੇ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਭਰਾਵਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਆ। ਮੇਰੀ ਧੀ ਮੁਟਿਆਰ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਜਨਾਨੀ ਬਿਮਾਰ। ਦੋਵਾਂ 'ਚ ਕੋਈ ਵੀ ਭੱਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਏਥੇ ਬੇਹੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਅਚਾਰ ਗੰਢੇ ਨਾਲ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਡਿਆਂ।
ਰਾਜਾ	: ਪਰ ਇਸ 'ਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ?
ਕਿਸਾਨ	: (ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ) ਕਸੂਰ ? ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਈ ਰਾਜੇ ਦਾ ਆ। ਜਦੋਂ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਰਾਹ 'ਚ ਮੁਸ਼ਟੰਡੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਆ, ਜਿਹੜੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਛੇੜਦੇ ਆ। ਕਈ ਲੁਚੇ ਤਾਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਨੇ, ਚੈਨੀਆਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ। ਮੇਰੀ ਤੀਵੀਂ ਬਿਮਾਰ ਆ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਵਾਖਾਨੇ 'ਚ ਕੋਈ ਚੱਜ ਨਾਲ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਸਰਕਾਰੀ ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਕਰਕੇ ਕਈ ਕੁਝ ਕੱਚ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਆ। ਏਸੇ ਡਰੋਂ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਵਾਖਾਨੇ ਨਹੀਂ ਵੜਦੇ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਖੇਤ ? ਜੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਜੇ ਫਸਲ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀਆ ਕਿਥੋਂ ਦਉਂਗਾ। ਉਏ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਕਿਸਾਨ ਤਾਂ ਮਾਲੀਆ ਦੇਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਨਹਿਰ 'ਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਉਏ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਹਿਨਾਂ ਮਰ ਜਾਏ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਜਾ ਜੀਹਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਮਰਨ ਡਹੇ ਨੇ। ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪੈਣ, ਜੀਹਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਦਵਾਖਾਨੇ, ਸਮਸ਼ਾਨ-ਘਾਟ ਬਣ ਗਏ। (ਉਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ) ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੋ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਪਰਾਣੀਆਂ ਲਾਸਾਂ ਪਾ ਦਉਂ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਕੀ :ਬਾਗੀ, ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੂਲਾ :ਕੂਲਾ, ਢਾਕ, ਲੱਕ ਜਾਂ ਕਮਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦਾ ਅੰਗ	<p>ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ : ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਭਰਾਵਾ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਗਾਲ੍ਪਾਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਆਂ।</p> <p>ਕਿਸਾਨ : ਚਲੇ ਕਿਥੇ ਓ (ਰਾਜੇ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਸੋਟੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ) ਬੈਠੋ ਏਥੇ ਤੇ ਬੋਲੋ ; ਓਏ ਰਾਜਿਆ ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋ ਜੇ।</p> <p>ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ : (ਡਰਦੇ ਡਰਦੇ ਬੋਲਦੇ ਨੇ) ਉਏ ਰਾਜਿਆ ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋ ਜੇ।</p> <p>ਕਿਸਾਨ : (ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ) ਦੋਵੇਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਬੋਲਦੇ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਓ। (ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ‘ਉਏ ਰਾਜਿਆ ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ’, ‘ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਏ’, ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।)</p> <p>ਤੋਤਾ ਮੈਨਾ : ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਭੇਤ ਲੈਣ ਗਏ ਭੇਤ ਸਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗਏ ਭੇਤ ਸਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗਏ ਪਰ ਹਾਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਜੋ ਬਾਕੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਕੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਏ ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ ਏ ਇਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪਰਜਾ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਲਿਬੜੀ ਲਿਬੜੀ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਨੁਹੀਂ ਨੁਹੀਂ ਲੋਕੇ ਹਾਲੇ ਜਾਇਓ ਨਾ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਝਾਕੀਆਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਣੀਆਂ ਨੇ ਬਾਕੀ (ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਕ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਦੁੱਖੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ।)</p> <p>ਬੁੱਢੀ : ਵੇ ਕਲ੍ਹੇਣਿਆ ਰਾਜਿਆ, ਵੇ ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਵੇ, ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ ਵੇ ਰਾਜਿਆ, ਤੇਰਾ ਦੁਰ ਫਿਟੇ-ਮੂੰਹ। ਵੇ ਰਾਜਿਆ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਮੇਰਾ ਚੂਲਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਵੇ ਰਾਜਿਆ ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ। (ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।)</p>
---	---

- ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਉਸ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਬਚ ਕੇ ਆਏ ਆਂ, ਹੁਣ ਏਸ ਬੁੱਛੜੀ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਜੇ ਛੱਡਣਾ।
- ਰਾਜਾ : ਪਰ ਏਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਏ ਤੇ ਸਹੀ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਦੁੱਖ ਕੀਏ ?
- ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ, ਇਹਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਜੇ।
- ਰਾਜਾ : ਬਈ ਤੂੰ ਦੁੱਖੀ ਕਿਉਂ ਏਂ ? ਤੂੰ ਤੇ ਰਾਜਮਹੱਲ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੁੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ?
- ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ, ਮੈਨੂੰ ਇਕੋ ਦੁੱਖ ਏ ਕਿ ਐਨੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਹੁਣ ਸੁਣੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਨੇ।
- ਰਾਜਾ : ਉ਷ੇ ਬੇਵਕੂਫਾ ! ਤੂੰ 'ਕੱਲਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਆਂ।
- ਵਜੀਰ : ਹਜੂਰ, ਏਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਂ।
- ਰਾਜਾ : ਕੋਈ ਨਾ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਆ ਪਹਿਲਾਂ ਏਸ ਮਾਈ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਏ ਤੇ ਸਹੀ। (ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ)
- ਵਜੀਰ : ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਮਾਤਾ ?
- ਬੁੱਢੀ : ਵੇ ਢਹਿ ਜਾਣਿਆਂ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਮਾਤਾ ਆਂ। ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲੀਦਾ ਆ।
- ਵਜੀਰ : ਹੋਰ ਦਸੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਕਹੀਏ ?
- ਬੁੱਢੀ : ਵੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਨਾ ਏਂ ?
- ਵਜੀਰ : ਉਹਨੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਮਾਂ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ ਵਾਂ।
- ਬੁੱਢੀ : ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਗਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਆ।
- ਰਾਜਾ : ਸਾਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਮਾਂ ਜੀ, ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਦੁੱਖ ਏ ਜੋ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੇ ਉ।
- ਬੁੱਛੜੀ : ਵੇ ਪੁੱਤਰੇ ਮੈਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਮੰਗਤੀ ਬਣ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ। ਮਰ ਜਾਏ ਰਾਜਾ। ਜਿਹਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਇਕ ਪੁੱਤ ਗਿਆ, ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੰਗ ਤੰਗ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਪੁੱਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ 'ਚ ਮਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਏਸੇ ਆਸਰੇ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਆਂ ਕਿ ਕਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਆਏਗਾ। ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਏਗਾ।
- ਰਾਜਾ : ਪਰ ਮਾਂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਫਰਿਆਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕਾਸੇ : ਕਿਸੀ
ਗਸ਼ : ਬੇਸੁਰਤ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ

ਜੰਗ	: ਲੜਾਈ	ਬੁੱਢੀ	: ਵੇ ਉਸ ਅਉਂਤਰੇ ਕੋਲ ਵਿਹਲ ਹੀ ਕਿਥੇ ਆ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਡਰਿਆਦਾਂ ਸੁਣਨ ਦੀ। ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਮੰਗਾਂ, ਉਹ ਤੇ ਆਪ ਮੰਗਤਾ ਬਣਿਆ ਖਲੋਤਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ। ਕਈ ਹੋਰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਆ ਤੇ ਉਹੋ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਤ ਪੰਗੇ ਲੈ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਰਾਜਾ ਨਿੱਤ ਜੰਗ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਵਾ। ਮੈਂ ਕਹਿਨੀ ਆਂ ਏਸ ਜੰਗ 'ਚ ਜੇ ਕਿਤੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਕਾਲਜਾ ਮੱਚਦਾ। ਸਾਡੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੰਗ 'ਚ ਡੋਕੀ ਰੱਖਦੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਦੀ ਆਂ ਇਹ ਰਾਜੇ ਜੰਗਾਂ ਕਰਦੇ ਈ ਕਿਉਂ ਨੇ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰਮਾਨ ਨਾਲ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਈ ਦੌਸੇ ਤੁਸੀਂ ਚੱਪਾ ਕੁ ਭੋਂਅ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰ ਲਉਗੇ ਜੇ ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਜ ਸਕੇ। (ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ) ਮੈਂ ਕਹਿਨੀ ਆਂ ਲੱਖ ਲਾਹਨਤ ਏਹੋ ਜੇਹੋ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਰਵਾਈ ਜਾਂਦੇ ਆ—ਵੇ ਰਾਜਿਓ ਤੁਹਾਡਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਵੇ ਵੇ। (ਜਾਂਦੀ ਹੈ)
ਰਾਜਾ	: ਲੈ ਬਈ ਇਹ ਮਾਈ ਤੇ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਆ।		
ਵਜ਼ੀਰ	: ਮਹਾਰਾਜ ! ਮਾਵਾਂ ਲਈ ਪੁੱਤ ਵੀ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਜਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਰਾਜੇ ਵੀ।		
ਰਾਜਾ	: ਤੂੰ ਕੀ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।		
ਵਜ਼ੀਰ	: ਹਜ਼ੂਰ, ਬੁਝਾਰਤ ਤੇ ਉਸ ਮਾਈ ਨੇ ਪਾਈ ਸੀ। ਜੋ ਮੈਂ ਤੇ ਬੁੱਝ ਲਈ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਰੀ ਏ।		
ਰਾਜਾ	: ਚੱਲ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਚਲੀਏ।		
ਵਜ਼ੀਰ	: ਹਜ਼ੂਰ ਏਨੀ ਜਲਦੀ।		
ਰਾਜਾ	: ਕਿਉਂ ਹਾਲੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਏ।		
ਵਜ਼ੀਰ	: ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਈ ਏ।		
ਰਾਜਾ	: ਉਹ ਕਿਵੇਂ ?		(ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਚੀਕਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਹਾਏ ਹਾਏ ਕੰਡਾ ਚੁੱਭ ਗਿਆ। ਉਏ ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆਂ।)
ਵਜ਼ੀਰ	: ਲਉ ਹਜ਼ੂਰ ਹੁਣੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। (ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਾਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)		
ਬੁੱਢਾ	: ਹਾਏ ਉਏ ਕੰਢਾ ਚੁੱਭ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆ ਉਏ।		
ਰਾਜਾ	: (ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ) ਲੈ ਬਈ ਆ ਪਹਿਲਾ ਬੰਦਾ ਈ, ਜਿਹੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆਂ। ਜਿਹਨੇ ਹਾਲੇ ਤਕ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕੱਢੀ।		

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਏਦਾਂ	: ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸੂਲ	: ਕੰਡਾ
ਦੁਰਫਿੱਟੇ	ਮੂੰਹ : ਦੁਰਕਾਰਨਾ,
	ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਨਾ
ਚੱਤੇ	ਪਹਿਰ : ਹਮੇਸ਼ਾ
ਮੁਖਬਰਾਂ	: ਜਸੂਸ਼ਾਂ

- ਬੁੱਢਾ : ਹਾਏ ਉਏ ਮਰ ਜਾਏਂ ਰਾਜਿਆ, ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਜਾਏ। ਜੀਹਦੇ ਰਾਜ
'ਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਕੰਡੇ ਚੁੱਭੀ ਜਾਂਦੇ ਆ।
- ਰਾਜਾ : (ਕੋਲ ਆ ਕੇ) ਪਰ ਬਜ਼ੁਰਗੇ ਜੇ ਕੰਡਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰ 'ਚ ਚੁੱਭਿਆ ਤਾਂ
ਇਹਦੇ 'ਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਏ।
- ਬੁੱਢਾ : ਕਸੂਰ ਈ ਸਾਰਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਆ ਜੀਹਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਏਨਾ ਗੰਦ ਪਿਆ,
ਜੇ ਸਫ਼ਾਈ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾ 'ਚ ਕੰਡੇ ਕਿਉਂ ਚੁੱਭਣ ?
- ਵਜੀਰ : ਬਜ਼ੁਰਗੇ ਕੰਡਾ ਤਾਂ ਜਾਲਮ ਏ, ਲਿਆਓ ਮੈਂ ਕੱਢ ਦਿਆਂ।
- ਬੁੱਢਾ : ਰਹਿਣ ਦੇ ਉਏ ਵੱਡਿਆ ਹਮਦਰਦਾ। ਮੈਂ ਆਪੇ ਕੱਢ ਲਉਂ।
- ਵਜੀਰ : ਨਹੀਂ ਬਜ਼ੁਰਗੇ ਅਸੀਂ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਆਂ।
- ਬੁੱਢਾ : ਕੋਈ ਸੂਈ ਹੋਗੀ ਆ।
- ਰਾਜਾ : ਨਹੀਂ।
- ਬੁੱਢਾ : ਕੋਈ ਸੂਲ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆਓ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ।
- ਰਾਜਾ : ਸੂਲ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨੀ ਆ ?
- ਬੁੱਢਾ : ਸੂਲ ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੇ ਉਸ ਪਿਉ ਰਾਜੇ ਕਰਕੇ ਫਸੀ ਆ ਉਹ ਕੱਢਣੀ ਨਹੀਂ।
- ਰਾਜਾ : ਸੂਲ, ਸੂਲ ਨਾਲ ਕੱਢਣੀ ਆਂ ?
- ਬੁੱਢਾ : ਉਏ ਬੇਅਕਲਿਆ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾਵਤ ਕਿ ਕੰਡੇ ਨਾਲ ਕੰਡੇ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ।
- ਰਾਜਾ : ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਆ।
- ਬੁੱਢਾ : ਦੁਰ ਫਿਟੇ ਮੂੰਹ ਤੇਰਾ, ਕਦੀ ਕੋਈ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਸੂਲ ਕੱਢਦਾ ਆ।
ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜੀਦੀ ਏ।
- ਰਾਜਾ : ਬਜ਼ੁਰਗੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਫੌਜ 'ਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਬੁੱਢਾ : (ਗੁੱਸੇ 'ਚ) ਰਾਜੇ ਦੀ ਫੌਜ 'ਚ। ਇਸ ਕੁੱਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਫੌਜ 'ਚ। (ਵਜੀਰ
ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਜਿਥੇ ਚੱਤੇ ਪਹਿਰ
ਚੋਰ-ਉਚਕੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਡਾਕੇ ਮਾਰਦੇ
ਨੇ। ਗੁਆਂਢੀ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਕਿਕਰਾਂ ਛਾਂਗ-ਛਾਂਗ
ਕੇ ਘਰਾਂ ਦੁਆਲੇ ਵਾੜ ਕਰਨ ਡਹੇ ਨੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਮੁਖਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ
ਕੇ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾ ਚੜ੍ਹ ਆਵੇ। ਲੜਨ ਰਾਜੇ ਤੇ ਮਰਨ ਲੋਕ। ਦੁਰ ਫਿਟੇ
ਮੂੰਹ ਤੇਰਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਾਜੇ ਦਾ। (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਗੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ
ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)
- ਤੋਤਾ-ਮੈਨਾ : ਹੁਣ ਤੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਬੋਲ ਰਾਜਿਆ
ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਰਾਜਿਆ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸੋਕਾ	:ਗਰਮੀ, ਸੁੱਕਾ, ਮੀਂਹ ਨ ਪੈਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਬੋਲ ਰਾਜਿਆ ਬੋਲ ਰਾਜਿਆ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫੋਲ ਰਾਜਿਆ ਪਰ ਰਾਜਾ ਕੀ ਬੋਲੇ ਊਹ ਤਾਂ ਥਰ ਥਰ ਡੋਲੇ
ਕਾਲ	:ਅਕਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਅੰਨ ਤੇ ਧਨ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋ ਗਈ, ਥੜ੍ਹ	ਵਜ਼ੀਰ : ਕਿਉਂ ਹਜੂਰ, ਕੀ ਹਾਲ ਚਾਲ ਏ ? ਰਾਜਾ : ਲਗਦਾ ਏ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚਾਲ ਏ। ਵਜ਼ੀਰ : ਹਜੂਰ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਲਗਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੋਕਾ ਤੇ ਕਾਲ ਏ।
ਗਿਰਝ	:ਗਿੱਧ, ਇਕ ਪੰਡੀ	ਰਾਜਾ : ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। (ਇਕ ਡੱਡੂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।) ਡੱਡੂ : ਹਾਏ ਉਏ ਰਾਜਿਆ, ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੋ, ਤੇਰੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਵੇ। ਰਾਜਾ : ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ ? ਵਜ਼ੀਰ : ਇਹ ਵੀ। (ਰਾਜਾ ਵਜ਼ੀਰ ਡੱਡੂ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।) ਰਾਜਾ : ਕਿਉਂ ਉਏ ਡੱਡੂਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਉਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗਾਲੁਂ ਕੱਢੀ ਜਾਨੈਂ। ਡੱਡੂ : ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਲਈਂਗਾ ਮੇਰਾ, ਹੋਣੀ ਵਾਪਰ ਗਈ ਏ। ਰਾਜਾ : ਕਿਹੜੀ ਹੋਣੀ। ਡੱਡੂ : ਗਿਰਝ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ। ਰਾਜਾ : ਪਰ ਏਸ 'ਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ? ਡੱਡੂ : ਤੂੰ ਕਸੂਰ ਪੁੱਛਦਾ ਏਂ ? ਕਾਲ ਵਰਤਿਆ ਪਿਆ। ਲੋਕੀਂ ਡੰਗਰ ਪਸੂ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਨੇ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਜਾਨਵਰ ਡਰਦੇ ਜੰਗਲਾਂ 'ਚ ਜਾ ਲੁਕੇ ਨੇ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਕਟਵਾਉਣੇ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਨੇ। ਉਥੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰਿਆਂ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਰਖਿਆ ਏ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਈਏ ਤੇ ਕਿਥੇ ਜਾਈਏ। ਉਏ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂਰਖ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜੇ ਜੰਗਲ ਕਟਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਹਰਿਆਲੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਓ, ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਣੇ, ਠੰਡੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਣੀਆਂ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਚਣਾ। ਆਪਣੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਸਲ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਬਸ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ-ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਰਨਾ :

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਿਕੰਮਾ	: ਬੇਕਾਰ
ਕੀਕਣ	: ਕਿਵੇਂ
ਕੋਤਵਾਲੀ	: ਮੁੱਖ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਪੁਲਿਸ ਬਾਣਾ

- ਇਕ ਸੀ ਚਿੜੀ ਤੇ ਇਕ ਸੀ ਕਾਂ
 ਮਰ ਜਾਏ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮਾਂ
 ਜਿਸ ਜੰਮਿਆ ਐਸਾ ਰਾਜਾ ਨਿਕੰਮਾ
 (ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)
- ਤੋਤਾ-ਮੈਨਾ : ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਕੀ ਬੋਲੋ, ਕੀਕਣ ਘੁੰਡੀ ਖੋਲੋ
 ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
 ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਉਹ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
 ਪਰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ, ਜੇਰਾ ਰੱਖਣਾ ਪੈਣਾ
 ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿਣਾ ਪੈਣਾ
 (ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।)
- ਰਾਜਾ : ਚੱਲ ਉਏ ਭਰਾਵਾ, ਚੱਲ ਵਾਪਸ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲੀਏ।
- ਵਜੀਰ : ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ ! ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਥੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਈ ਮਿਲੇ ਆਂ, ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ
 ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਚਲੀਏ।
- ਰਾਜਾ : ਉਏ, ਸਾਡੀ ਥੋੜਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾ 'ਤੀ ਆ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ
 ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਆ। ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹੈ।
- ਵਜੀਰ : ਫੇਰ ਵੀ ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਏ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ
 ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕੋਤਵਾਲੀ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਆ। ਕੀ ਪਤਾ
 ਪਰਜਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਝੂਠੀਆਂ ਸ਼ਕੈਤਾਂ ਹੀ ਨਾ ਲਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ।
- ਰਾਜਾ : ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਏ, ਚੱਲ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕੋਤਵਾਲੀ ਚਲਦੇ ਆਂ।
- ਵਜੀਰ : ਚਲੋ ਹਜ਼ੂਰ। (ਦੋਵੇਂ ਤੁਰਦੇ ਨੇ।)
- ਤੋਤਾ-ਮੈਨਾ : ਲਉ ਵੇਖੋ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕੋਤਵਾਲੀ ਦਾ ਹਾਲ
 ਏਥੇ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਦੀ ਗਲਦੀ ਨਹੀਂ ਦਾਲ
 ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣਦੀ ਜੇ ਜੇਬ 'ਚ ਹੋਵੇ ਮਾਲ
 ਸਭ ਸੇਠ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਚਲਦੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਾਲ
 ਗਰੀਬ ਪਰਜਾ ਦਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਲ
 ਏਥੇ ਤਾਂ ਵਿਛਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਜਾਲ
 ਏਥੇ ਤਾਂ ਡੰਡਾ ਏ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਏ ਗਾਲੂ
 (ਕੋਤਵਾਲੀ ਦਾ ਸੀਨ। ਹਵਾਲਦਾਰ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਇਕ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਜਮੀਨ
 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਡੰਡੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਨੇ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਨੇ। ਗਰੀਬ
 ਚੀਖ ਰਿਹਾ ਏ 'ਬਚਾਓ...ਬਚਾਓ, ਹਜ਼ੂਰ ਹੋਰ ਨਾ ਮਾਰੋ ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ
 ਕੀਤੀ ਜੀ।')

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਜੇਰਾ	:ਜਿਗਰਾ, ਹਿੰਮਤ
ਮਹੀਨਾ	:ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭਾਵ
ਨਾਗਾ	:ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ, ਛੁੱਟੀ
ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣਾ	:ਦੌੜ ਜਾਣਾ
ਕੋਤਵਾਲ	: (ਲੰਮੇ ਪਈ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਦੇ ਡੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ) ਹੁਣ ਬੋਲ ਮਹੀਨਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੁਚਾਏਂਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ।
ਆਦਮੀ	: (ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ) ਹਜੂਰ, ਮਾਈ ਬਾਪ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਾਵਾਂਗਾ।
ਕੋਤਵਾਲ	: ਨਾਗਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਏਂਗਾ।
ਆਦਮੀ	: ਨਹੀਂ ਹਜੂਰ, ਮੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਦਿ ਦਿਉ।
ਕੋਤਵਾਲ	: ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁੱਕੜ ਬਣਾ ਕੇ ਧੁੱਪੇ ਪਟਾ ਫੇਰੂੰਗਾ। (ਆਦਮੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) (ਕੋਤਵਾਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਸਭ ਵੇਖ ਰਹੇ ਨੇ। ਆਦਮੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।)
ਆਦਮੀ	: ਉਏ ਵੇਖਿਆ ਜੇ ਭਰਾਵਾ, ਇਥੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੁਟਿਆ ਤੇ ਲੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਮੈਂ ਕਹਿਨਾ ਮਰ ਜਾਏ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਜਾ ਜੀਹਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਘਰਾਂ 'ਚ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਣ ਡਹੀ ਆ।
ਰਾਜਾ	: ਪਰ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਕੀਤਾ ਹੋਣੈ।
ਆਦਮੀ	: ਕਸੂਰ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਕੀਤਾ ਵਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਚੌਕ 'ਚ ਰੇਹੜੀ ਲਾ ਕੇ ਸਾਮਾਨ ਵੇਚਦਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਸਿਪਾਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਭਰਿਆ ਕਰ। ਦਸੋ ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਕਿਥੋਂ ਮਹੀਨਾ ਭਰਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਹਲੜਾਂ ਲਈ।
ਰਾਜਾ	: ਚੱਲ ਆ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਵਾਂ।
ਆਦਮੀ	: ਪਰ ਤੂੰ ਕੌਣ ਏਂ ?
ਰਾਜਾ	: ਮੈਂ...ਮੈਂ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ, ਆ ਮੇਰੇ ਨਾਲ। (ਤਿੰਨੋਂ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।)
ਰਾਜਾ	: (ਕੋਤਵਾਲ ਨੂੰ) ਕੀ ਗੱਲ ਏ, ਕੋਤਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੁਟਿਆ, ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਤੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਾਂਗਾ।
ਕੋਤਵਾਲ	: ਤੂੰ ਇਹਦਾ ਮਾਮਾ ਲਗਦਾ ਏਂ, ਜੋ ਇਹਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਆਇਆ ਏਂ। ਉਏ ਜਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਇਹਦੀ ਥਾਂ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਦਿਆ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਤੇ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾ ਏਥੋਂ।
ਰਾਜਾ	: ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹੈਂ ?
ਕੋਤਵਾਲ	: ਉਏ ਗਾਂਹ ਜਾ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਈ ਆਉਂਦੇ ਨੇ। (ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ) ਉਏ ਭਮੀਰੀ ਲਾਲ ਪਾ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੰਮਾ, ਆਏ ਵੱਡੇ ਹਮੈਤੀਏ। (ਸਿਪਾਹੀ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਪਾ ਕੇ ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਚੀਕਦੇ ਨੇ। ਆਦਮੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਪੈਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਕੋਤਵਾਲ	: ਕਿਉਂ ਬੱਚੂ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਆਏ ਵੱਡੇ ਹਮੈਤੀਏ, ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਏ ਏਥੇ ਸਾਡੀ ਕੋਤਵਾਲੀ 'ਚ ਰਾਜ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਡੰਡੇ ਦਾ ਏ। ਚਲੋ ਦੇਵੇਂ ਜਣੇ ਮੁਰਗਾ ਬਣੋ ਤੇ ਬੋਲੋ—ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੋ। (ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਮੁਰਗਾ ਬਣਦੇ ਨੇ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਨੇ।)
ਰਾਜਾ-ਵਜੀਰ	: ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੋ।
ਕੋਤਵਾਲ	: ਦੌੜ ਜਾਓ ਏਥੋਂ ਜੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕਰ ਦੂੰ ਅੰਦਰ। (ਦੋਵੇਂ ਦੌੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਕੋਤਵਾਲ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।)
ਵਜੀਰ	: ਕਿਉਂ ਹਜ਼ੂਰ ਹੁਣ ਕਿਧਰ ਜਾਣਾ ਜੇ ?
ਰਾਜਾ	: ਹੁਣ ਤੇ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋਗੇ ਰਹੇ ਈ ਨਹੀਂ।
ਵਜੀਰ	: ਨਹੀਂ, ਸਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲੀਏ।
ਰਾਜਾ	: ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟੇ ਭੱਜੋ ?
ਵਜੀਰ	: ਜਨਾਬ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਟੁੱਟੇ ਭੱਜੇ ਹੀ, ਪਰ ਸਬੂਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜਾਵਾਂਗੇ।
ਰਾਜਾ	: ਤੇ ਸਾਡੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ?
ਵਜੀਰ	: ਹਜ਼ੂਰ, ਏਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਉ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਰਥੀਆਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।
ਰਾਜਾ	: ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਕਿਵੇਂ ?
ਵਜੀਰ	: ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਦੇ ਸਾਂ (ਗੱਲ ਬਦਲ ਕੇ) ਸਾਨੂੰ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ। ਆਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੇਸ ਬਦਲਣ ਕਰਕੇ ਉਠਾਉਣੀ ਪਈ ਏ। ਚਲੋ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲੀਏ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂਈਏ।
ਰਾਜਾ	: ਪਰ ਉਹ ਤੋਤਾ ਮੈਨਾ ਦੀ ਪੁਕਾਰ।
ਵਜੀਰ	: ਹਜ਼ੂਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ ਤੋਤੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਮੈਨਾ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਹੰਭ ਗਏ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਨਹੀਂ ਨਾ ਤੇ ਪੈਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ।
	ਇਹ ਰਜ ਸਦਾ ਸੀ ਏਦਾਂ ਤੇ ਏਦਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਏਦਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣਾ (ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।)
ਤੋਤਾ-ਮੈਨਾ	: ਜੇ ਰਾਜ ਸਦਾ ਤੋਂ ਏਦਾਂ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਹਮੈਤੀਏ : ਮਦਦਗਾਰ,
ਤਰਫਦਾਰੀ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ, ਪੱਖ ਪੂਰਨ
ਵਾਲੇ

ਨਗਰੀ : ਨਗਰ, ਸ਼ਹਿਰ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਖੋਲਾ :ਬਗੈਰ ਛੱਡ ਤੋਂ
ਅਤੇ ਢੱਠੀਆਂ
ਕੰਪਾਂ ਦਾ ਕੋਠਾ

ਝੂਠ ਮੂਠ 'ਤੇ ਉਸਤਿਆ
ਇਹ ਮਹਿਲ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਢਹਿਣਾ
ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
ਤੂੰ ਹੋ ਗਿਉਂ ਕਿਉਂ ਬੋਲਾ ਵੇ
ਤੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਮਹਿਲ ਮੁਨਾਰੇ
ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਖੋਲਾ ਵੇ
ਰਾਜਿਆ ਰਾਜ ਕਰੋਂਦਿਆ
ਸਦਾ ਰਾਜ ਨਾ ਏਦਾਂ ਰਹਿਣਾ ਵੇ
ਜੋ ਸਾਡੇ ਅੱਖੀਂ ਘੱਟ ਪਾ ਰਿਹਾ
ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਹਿਣਾ ਵੇ
ਤੇਰਾ ਮਹਿਲ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਢਹਿਣਾ ਵੇ
ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਹਿਣਾ ਵੇ।

ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਟਿੱਪਣੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਨੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਮੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ-ਦਰਦ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੇਤਾ-ਮੈਨਾ ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਨਵੀਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਨਾਕਾਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਉਪਰ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਖ਼ਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ, ਬਜ਼ੁਰਗ, ਔਰਤ, ਡੱਡੂ, ਆਦਮੀ, ਕੋਤਵਾਲ ਆਦਿ ਪਾਤਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਹੁਬਹੂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੇਤਾ-ਮੈਨਾ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਕਾਵਿਕ-ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੌਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?
- (ii) ਕਿਸਾਨ, ਰਾਜੇ ਤੇ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਦਾ-ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ ?
- (iii) “ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਗਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਆ”, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ ?
- (iv) ‘ਸੂਈ’ ਕੌਣ ਕਿਸ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ?

- (v) ਗਿਰੜ ਕਿਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ ?
- (vi) ਕੋਤਵਾਲ, ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ? ਤੇ ਰਾਜਾ ਕੋਤਵਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹੈ ?
- (vii) ਤੋਤਾ-ਮੈਨਾ ਕਿੱਥੇ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਕੀ ਸੁਨੇਗਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ 100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ਉ. ਪਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਕਰੋ।
 - (ii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁੱਖ-ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਓ।
 - (iii) ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਵਾਲਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ? ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ।
- ਅ. “ਹਜ਼ੂਰ, ਏਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਓ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਆਹ-ਮੁਕਲਾਵੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਰਥੀਆਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।” ਵਜੀਰ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਚਿੱਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।
- ਈ. ਪੁਲਿਸ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਓਂਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਮਹਿਲ ਪਰੰਪਰਾ ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ, ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਸਾਡਾ ਗੌਰਵ ਹੈ। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਜਿਧਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅੰਤਮ ਸਵਾਸਾਂ ਤੱਕ ਉਸ ਆਗਿਆ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਿਭਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਆਦਰਸ਼ ਸਿੱਖ ਸੁਆਣੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਗੁਰੂ ਪਤਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਾਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੱਖ ਜੀ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕਾਢੀ ਹੱਦ ਤਕ ਜਮਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕੁੱਖਾਂ, ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 1590 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ-ਭਗਤੀ ਤੇ ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਨੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕੀਤੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੌਰਾਨ ਚੌਕੀ ਦਾ ਪਾਵਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਆਵੇ ਇਸ ਲਈ ਪਾਵੇ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ।

ਐਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਗੁਰੂ ਮਹਿਲ : ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ
ਸੰਬੰਧਤ ਗੁਰੂ
ਪਤਨੀਆਂ

ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਛਲ ਸੀ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਵੀ ਸਨ।

ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਭ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਮਾਂ ਭਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਝੰਜੜ ਕੇ ਪੀਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੀਰੀ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ।

ਵਿਆਹ ਯੋਗ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਤਾ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅੱਗੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤਰੀ ਲਈ ਵਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਇੱਛਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਰ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਵਰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਤਾਂ ਜੇਠਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜੇਠਾ ਜੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਤੇ ਜੇਠਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਖਰੇ ਉਤਰੇ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਹਿਲੇ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਜੀਵਨ-ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਤਪ, ਤਿਆਗ, ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ੁਕ ਤੇ ਸੰਕਟ ਭਰੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪਣੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗਿਆ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਜੋ ਵਰ ਆਪ ਨੇ ਮੰਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੰਕਟਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪੀਰੀ	: ਸੰਤ-ਮਹਾਤਮਾ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਮੁਕਤੀ
ਮੀਰੀ	: ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਮੀਰੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
ਭਾਨੀ	: ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ (ਇੱਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ)
ਝੰਜੜਨਾ	: ਹਿਲਾ ਦੇਣਾ
ਖਰੇ ਉਤਰਨਾ	: ਪੂਰਾ ਉਤਰਨਾ

ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਕਥਨ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਹੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਝ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਪਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਡੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੁਲਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਨਦਾਨ ਹੀ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁੱਖ-ਸੁਖ ਨੂੰ ਨਦੀ ਦੇ ਦੋ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਆ। ਜੋ ਕਿ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਮਹਿਲ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਂਝ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਮਹਿਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸਥਾਨ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਗੁਰੂ ਭਾਵ, ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਕਸ਼ਟ ਸਹਿਣ ਵਿਚ ਸਾਹਸੀ, ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਦੂਰ ਅੰਦੇ ਸ਼ੀ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। 1655 ਈ. ਵਿਚ

ਬੀਬੀ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਲਈ ਚੰਗੀ ਸੇਧ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਕੌਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੇੜ ਦੇ ਸਕੇ।

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਟਿੱਪਣੀ

ਇਸ ਪਾਠ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਅੰਦਰ ਅਥਾਹ ਸੇਵਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਖਰੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪੁੱਤਰੀ, ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਇਕ ਸਾਹਸੀ ਮਾਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਨ ਗੁਰੂ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਅਤੇ

ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਉੱਚ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਇਹ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਭ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੇ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉ ?
- ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਹੋਇਆ ?
- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਪਤੀ, ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ?
ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਦਸੋਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹਨ ?
- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ?
- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ਤੇ ਕੀ ਵਰ ਮੰਗਿਆ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੴ. ਪਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਬੀਬੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ ?
- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰੀ, ਗੁਰੂ ਪਤਨੀ, ਗੁਰੂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
- ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖੋ।

ੳ. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ।
 - ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਮ ਗੁਣ ਸੀ।
 - ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ।
 - ਬੀਬੀ ਜੀ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੇ ਸਨ।
 - ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ... ਈਸਵੀ ਵਿਚ ... ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ।
ਲਗਨ	ਗੁਣ
ਗੋਇੰਦਵਾਲ	ਉਨ੍ਹਾਂ
ਧਾਰਮਿਕ	1655

ਅ. ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

ਸੈਹਰ -

ਮਰਣਾ -

ਡਰਣਾ -

ਸੋਹਨਾ -

ਸੇਹਤ -

ਧੁਂਧ -

ਇ. ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

- (i) ਮੇਹਨਤ ਦਾ ਮਿਠਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਉਹ ਪਟਿਆਲਾ ਜਾਨਾ ਹੈ।
- (iii) ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਗ ਬਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੈ।
- (iv) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਹਾਰਾ ਸੀ ‘ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ’।
- (v) ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿਤਾ ਬਥੇਰਾ ਕੁਜ਼ ਹੈ।

ਸ. ਵਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉ :

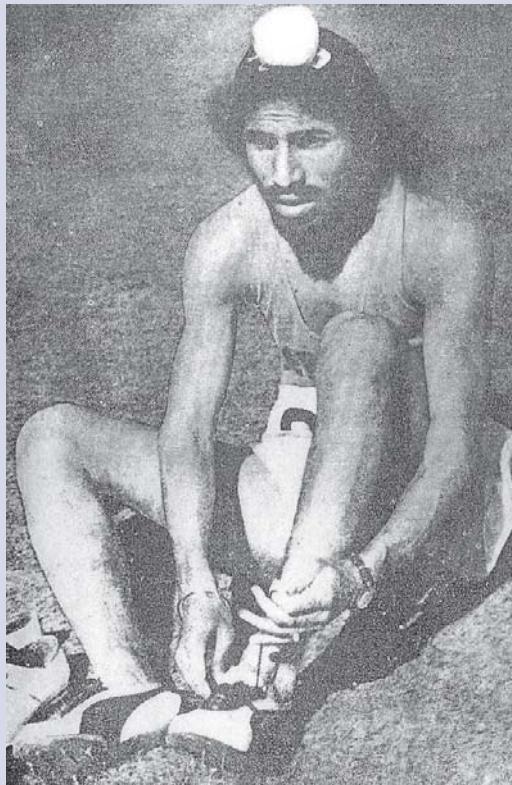
ਕਿਉਂ ਕਾਕਾ ਤੂੰ ਦੁੱਧ ਪੀਏਂਗਾ ਮਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਰਵਿੰਦਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ

ਉਡਣਾ ਸਿੱਖ - ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ

ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਸੱਤਰ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਦੌੜ ਦੌੜਿਆ। ਬਿਆਸੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ 'ਚ ਉਨਾਸੀ ਵਾਰ ਉਹਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਸੀਬ ਹੋਈ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਹਦੇ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਦੌੜਾਕ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। 1960 ਵਿਚ ਉਹਨੇ 400 ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੌੜ 45.6 ਸੈਕਿੰਡ ਵਿਚ ਲਾਈ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਤਕ ਵੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਅਥਲੀਟ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਚਾਰ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਦੌੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਨਮ ਮਿਤੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਏਨਾ ਕੁ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦਾ ਬਚਪਨ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਜ਼ਫਰਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕੋਟ ਅੱਦੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰਾ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਠ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੇਸਣ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅੱਠ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੰਜ ਭਰਾ ਸਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਭੈਣਾਂ। ਪਿੰਡੋਂ ਪੰਜ-ਛੇ ਮੀਲ ਦੂਰ ਉਹ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦਾ। ਤਪਦੀਆਂ ਧੂਪਾਂ ਵਿਚ ਰੇਤਲੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਭੁੱਜਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੌੜਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਜਾ ਕੇ ਠੰਢੇ ਕਰਦਾ। ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ ਮਹਾਨ ਦੌੜਾਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਸਨ।

1947 ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਸੱਤਵੀਂ-ਅੱਠਵੀਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਅਦੁੱਤੀ : ਅਦਭੁੱਤ,
ਨਿਰਾਲੀ,
ਵਿਲੱਖਣ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਫੁਲਿਆ ਨਹੀਂ

ਸਮਾਇਆ : ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ

ਮੂਹਰੇ : ਅੱਗੇ

ਸੀ। ਉਹਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ, ਮੁਲਤਾਨ ਛੌਜ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 1952 ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹੋਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਫੁਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਾਇਆ।

1953 ਵਿਚ ਉਹਨੂੰ ਦੌੜ-ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਦੋਂ ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਯੂਰਪ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅਥਲੀਟ ਵੀਹ-ਬਾਈ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਿਖਰ ਛੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਸਰੀਰ ਪੱਖੋਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਛਾਤੀ ਦਾ ਘੱਟ ਨਾਪ ਉਸ ਲਈ ਛੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ 'ਚ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਸੀ। ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹਦੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰਕੇ ਪਿਛੇ ਮੌੜ ਦਿੰਦੇ। ਰੰਗਰੂਟੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜੁਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਕਰਾਸ ਕੰਟਰੀ ਵਿਚ ਛੇਵੇਂ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, “ਚਾਰ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੌੜ ਲਏਂਗਾ ?”

ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਚਾਰ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੌੜ ਕਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ?” ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 400 ਮੀਟਰ ਟਰੈਕ ਦਾ ਇਕੋ ਚੱਕਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਕ ਚੱਕਰ ਛੱਡ ਮੈਂ ਦਸ ਚੱਕਰ ਲਾ ਸਕਦਾਂ।”

ਫਿਰ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਕੋ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਦਸ ਚੱਕਰਾਂ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਹਦਾ ਟਾਈਮ ਇਕ ਮਿੰਟ ਤਿੰਨ ਸੈਕੰਡ ਸੀ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਉਹਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਗ ਪਈਆਂ। ਛੌਜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸਾਧਾਰਨ ਦਾਲ-ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੌੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਹਦੇ ਅਫਸਰ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣਹਾਰ ਦੌੜਾਕ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੇਖਦੇ, ਉਹਨੂੰ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਉਹ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਫੇਰ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਮੀਲ ਕੁ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦੌੜਦਾ, ਫੇਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ, ਫੇਰ ਦੌੜਦਾ, ਫੇਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਆਖਿਰ ਥੱਕਿਆ ਟੁੱਟਿਆ ਉਹ ਮੰਜ਼ੀ ਹੇਠਾਂ ਪਲੇਟ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਦੀ ਦੌੜ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਸਰੀਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦਮ ਹੋਰ ਪੱਕਦਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਦੌੜ-ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਛੌਜ ਦੇ ਦੌੜ-ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਮੂਹਰੇ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਭਾਰਤੀ ਛੌਜ ਦੇ ਦੇ ਹੋਰ

ਵਪੀਆ ਦੌੜਕ ਸਨ—ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਉਠਦੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਗਰਾਊਂਡ ਉਹਦੇ ਲਈ ਰੱਬ-ਘਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਦੌੜਨਾ ਨਿੱਤਨੇਮ। ਦੌੜਦਿਆਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹਨੇ ਦੌੜਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

1956 ਵਿਚ ਮੈਲਬੋਰਨ ਦੀਆਂ ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅਸਲੀ ਪਤਾ ਉਹਨੂੰ ਮੈਲਬੋਰਨ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜੇਤੂਆਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਸਨਮਾਨ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗਾ। ਉਥੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਦੌੜਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਿਆ ਪਰ ਅਗਾਂਹ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਿਆ।

ਤੀਜੀਆਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ 1958 ਵਿਚ ਟੋਕੀਓ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ। ਉਥੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਸਭ ਤੋਂ ਤਕੜਾ ਅਖਲੀਟ ਸਿਧ ਹੋਇਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਅਬਦੁਲ ਖਾਲਿਦ ਦੋ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੌੜ ਦਾ ਇਕ ਤੇਜ਼- ਤਰਾਰ ਦੌੜਕ ਸੀ। ਦੌੜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਾਣ- ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਾਂਗ ਫੜ੍ਹ ਮਾਰੀ, “ਏਸ ਸਿਖੜੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਧੱਕਾ ਕਿਥੋਂ ਸਹਿਣਾ ਏ ?”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਪੀ ਗਿਆ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਬਦੁਲ ਖਾਲਿਦ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਦੌੜ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਉਹੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਤਕੜਾ ਐਖਲੀਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਆਸ ਸਨ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਫੀਤੇ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ। ਦੌੜ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਫੋਟੋ ਵੇਖਣ ਉਪਰੰਤ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ—ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਥਮ। ਸਾਰਾ ਸਟੇਡੀਅਮ ਹੱਲ-ਸ਼ੇਰੀ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਨਿਕਲੇ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਕੈਮਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਗਣ-ਬੁਝਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਜੋ ਗੱਲ ਖੁਆਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਕੀਕਤ ਬਣ ਗਈ। ਜਾਪਾਨ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਉਹਨੂੰ ਇਨਸਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ, ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਈ।

1958 ਤੋਂ 60 ਤਕ ਉਹ ਏਨਾ ਘੁੰਮਿਆ ਕਿ ਵਤਨ ਲਈ ਤਰਸ ਜਾਂਦਾ। ਉਦੋਂ ਉਹਦਾ

ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਿਰਲੇਪ	: ਰਹਿਤ, ਪਰੇ
ਰੱਬ-ਘਰ	: ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ, ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ
ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ	: ਬਹੁਰੰਗੀ, ਬਹੁਤੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ
ਕਿਆਸ	: ਅੰਦਰੋ, ਅਨੁਮਾਨ, ਅਟਕਲ
ਹੱਲਸ਼ੇਰੀ	: ਵਾਹ-ਵਾਹ
ਖੁਆਬ	: ਸੁਪਨਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ: ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ

ਮੁੱਖ ਟਿਕਾਣਾ ਲੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਲੱਭਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਦੌੜਾਕ ਹਰਾਏ। ਫਿਰ ਇੰਡੋ-ਪਾਕਿ ਮੀਟ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਦੇ ਨੇੜੇ। ਉਥੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਇੰਚਾਂ-ਛੁੱਟਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਥਮ ਆਇਆ ਤੇ ਅਨਾਉਂਸਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਦੌੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਉੱਡ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ‘ਫਲਾਇੰਗ ਸਿੱਖ’ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਉਦੋਂ ਤੋਂ ‘ਫਲਾਇੰਗ ਸਿੱਖ’ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਫਲਾਇੰਗ ਸਿੱਖ-ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ’ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਛੋੜੀ ਅਥਲੀਟਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦਾ ਕਪਤਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਦੌਰੇ ਉੱਤੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੌੜ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੇਸ਼ ਆਏ। ਸਵੀਡਨ ਵਿਚ ਦੌੜਦਿਆਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਾਰ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੌੜ ਪਹਿਲੇ ਉਲੰਪਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਿੱਨੇ ਸਮੇਂ, ਭਾਵ 45.9 ਸੈਕਿੰਡ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਪੈਰਿਸ ਵਿਚ ਦੌੜਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ 45.8 ਸੈਕਿੰਡ ਟਾਈਮ ਕੱਢਿਆ। ਉਹਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਲੰਪਿਕ ਜਿੱਤ ਲਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਧਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ 400 ਮੀਟਰ ਹੀ ਦੌੜੇਗਾ ਤੇ 200 ਮੀਟਰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਉਹਨੂੰ ਦਗਾ ਦੇ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੋ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੌੜਦਾ ਤਾਂ ਰੋਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਗਮਾ ਜ਼ਰੂਰ ਜਿੱਤਦਾ।

ਰੋਮ ਦੀ ਦੌੜ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਦੋਸਤਾਂ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਸੇ ਦੇਣ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਸੰਭਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟ (ਸਪਾਈਕਸ) ਪਹਿਨ ਲਏ ਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

1962 ਵਿਚ ਜਕਾਰਤਾ ਵਿਖੇ ਚੌਥੀਆਂ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਤੁਗਮੇ ਜਿੱਤੇ। 1964 ਦੀਆਂ ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਅਖੀਰ ਟੋਕਿਓ ਦੀ ਉਲੰਪਿਕ ਦੌੜ ਦੌੜਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੌੜ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟ ਕਿੱਲੀ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤੇ, ਜੋ ਵੰਗਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਵੇ ਕੋਈ ਨਿਤਰੇ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਟਿੱਪਣੀ

ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਅੱਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਮਹਾਨ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣਿਆ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਉਠ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨੇ ਉਹਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੱਖੇ ਵੇਲੇ ਸਦਾ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਪਰ ਛੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਦੌੜਨ ਦਾ ਚਾਅ ਜਾਗਿਆ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਦੌੜ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਝੁਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਦੌੜ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੌੜ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਰਿਕਾਰਡ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਅਥਲੀਟਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਦੌੜ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ?
- (ii) ਚਾਰ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ?
- (iii) ਮੈਲਬਰਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ?
- (iv) 1958 ਦੀਆਂ ਟੋਕੀਓ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਮੂਹਰੇ ਕਿਹੜਾ ਖਿਡਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੁਨੌਤੀ ਸੀ।
- (v) ਕਿਹੜੀ ਦੌੜ ਜਿੱਤਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ-ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਈ?
- (vi) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਫਲਾਇੰਗ ਸਿੱਖ' ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਿਆ?
- (vii) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਕਿਹੜੀ ਦੌੜ ਕਾਰਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ?
- (viii) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੌੜ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਦੋਂ ਆਖੀ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ਓ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਇਕ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਦੌੜਾਕ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਖੇਡ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ? ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖੋ।
- (ii) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਹੋਣ।
- (iii) ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਲੇਖ ਲਿਖੋ।
- (iv) ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਉਪਰ ਬਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਲਿਖੋ :

- (i) ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੌੜੇ
- (ii) ਦੌੜਦੇ ਦੌੜਦੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਹ ਪੱਕ ਗਿਆ
- (iii) ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਚਾਰ ਸੌ ਮੀਟਰ ਨਾ ਦੌੜਦਾ
- (iv) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਦੌੜ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਟੋਕੀਓ ਲਾਹੌਰ ਪੈਰਿਸ

ਓ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖੋ :

- (i) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ ਵੱਡਾ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਫੌਜ ਸੀ।
- (ii) ਦੌੜਿਆ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਉਲੰਪਿਕ।
- (iii) ਬੂਟ ਵਾਲੇ ਕਿੱਲਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸੀ ਦੌੜਦਾ ਉਹ।
- (iv) ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਹ ਦੇ ਹੀ ਦੇਣਾ ਛੱਡ ਹੈ।
- (v) ਦੌੜ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ ਪੂਰੀ ਸੀ ਉੱਡ ਕੇ।

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (i) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ... ਅਬਦੂਲ ਖਾਲਿਦ ਵਿਚਕਾਰ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ।
- (ii) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ... ਜਨਮ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰਾ ... ਹੋਇਆ।
- (iii) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਕਰਾਸ ਕੰਟਰੀ ਵਿਚ ... ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆਇਆ।
- (iv) ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ... ਮੀਟਰ ਦੌੜ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।
- (v) ... ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ।

ਦਾ	ਤੇ
ਵਿਖੇ	ਛੇਵੇਂ
ਵਿਦੇਸ਼	200

ਅਣਬੱਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾ. ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ

‘ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।’ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸਵਰਗੀ ਡਾ. ਏ.ਪੀ.ਜੇ. ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਨੇ। ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਰਮੇਸ਼ਵਰਮ ਵਿਚ ਧਨੁਸ਼ਕੋਡੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਜੈਨੁਲਾਬੂਦੀਨ ਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਆਸ਼ਿਆਮਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਕਲਾਮ ਘਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਇਕ ਭੈਣ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਕਲਾਮ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸਤੀਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ-ਚੋਖਾ ਵਪਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਗਰੀਬ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਅਬੁਦਲ ਕਲਾਮ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਵੇਚ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੌਰਾਨ ਕਲਾਮ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਮਿਹਨਤੀ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਕ-ਗਣਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਸੀ। ਰਾਮਾਨਾਥਪੁਰਮ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਤਰਿਚੁਰਾਪੱਲੀ (ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ) ਵਿਖੇ ਸੇਂਟ ਜੋਸਫ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਡੋਤਿਕ-ਵਿਗਿਆਨ (ਫਿਜ਼ਿਕਸ) ਵਿਚ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ।

ਵਿਗਿਆਨੀ ਵਜੋਂ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼-ਭਰਪੂਰ ਰਿਹਾ। ਸੰਨ 1955 ਈ. ਵਿਚ ਆਪ ਪੁਲਾੜ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਮਦਰਾਸ (ਚੇਨੋਈ) ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਫੌਜ ਦੇ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਪਾਇਲਟ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ ਸਨ। 1960 ਈ. ਵਿਚ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਬਤੌਰ ਵਿਗਿਆਨੀ ਰੱਖਿਆ ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਸੰਸਥਾ (ਡੀ.ਆਰ. ਡੀ.ਓ.) ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।

ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਰੁਚੀ : ਦਿਲਚਸਪੀ
ਖੁੰਝ ਗਏ : ਰਹਿ ਗਏ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਮੱਲਾਂ :ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ
ਨਾਮਣਾ :ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ,
ਪ੍ਰਸੰਸਾ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਡੋਟੇ ਹੋਵਰਕਰਾਫਟ (ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉੱਡ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਜਗਜ਼) ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਇਸ ਚੋਣ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਾੜ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾ (ਇਸਰੋ) ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋੜ ਵਹੀਕਲ (ਐੱਸ.ਐੱਲ.ਵੀ.-111) ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ।

1982 ਵਿਚ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਬੱਤੋਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡੀ.ਆਰ.ਡੀ.ਓ. ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਠਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਮਿਸਾਇਲ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। 1992 ਵਿਚ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬਣੇ। ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਪਰਖਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਮਈ 1998 ਦੀਆਂ ਪੋਖਰਨ-2 ਪਰਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸੰਤੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਿਚ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਖਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਲਾਮ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੀਰੋ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ।

ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਾਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਕਲਾਮ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਝੂਬ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਮਿਲੀ। ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਵਧਿਆ। ਸੰਨ 2002 ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕਰਾਜੀ ਗੱਠਜੋੜ (ਐੱਨ.ਡੀ.ਏ.) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਡਾ. ਏ. ਪੀ. ਜੇ. ਅਬਦੂਲ ਕਲਾਮ ਭਾਰਤ ਦੇ 11ਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਉਪਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗਾ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਲਣਸਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ-ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਮਿਆਦ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜ ਲੱਖ ਨੌਜ਼ਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪੀਪਲਜ਼ ਪਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਕਈ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੱਤੋਰ ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਲਈ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਫਿਕਰਮੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਈ 2012 ਵਿਚ ਡਾ.

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਿਸਟਾਚਾਰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨੌਜ਼ਾਨਾਂ ਲਈ 'ਵਟ ਕੈਨ ਆਈ ਗਿਵ ਮੂਵਮੈਂਟ' ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭਿਸਟਾਚਾਰ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੰਦਰ ਮਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਇੰਡੀਆ 2000' ਵਿਚ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ 'ਨਾਲੇਜ ਸੁਪਰਪਾਵਰ' ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਜ-ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭਾਵੀ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਇਕ ਰਾਹ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਖਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸਨ—ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਖੁਰਾਕੀ ਵਸਤਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਸਿਹਤ, ਸੁਚਨਾ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਤੇ ਮਿਆਰੀ ਬਿਜਲੀ ਉਪਜਾ, ਸੜਕੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ। ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਖੁਰਾਕ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ। ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਸੁਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਸਵੈਮਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।"

ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਤਿਆਗ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸਾਦਗੀ-ਪਸੰਦ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਵੱਡੇ ਤੜਕੇ ਭਾਵ ਰਾਤ ਨੂੰ 2 ਵਜੇ ਸੌਂ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਸਾਢੇ ਛੇ-ਸੱਤ ਵਜੇ ਉੱਠਣ ਦੇ ਆਦੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਦਾ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਟੀ.ਵੀ. ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਨਪਸੰਦ ਨਿੱਜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ—ਕੁਝ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕੱਪੜੇ-ਲੱਤੇ, ਵੀਣਾ, ਸੀ.ਡੀ. ਪਲੇਅਰ ਤੇ ਲੈਪਟੋਪ। ਸੰਨ 2011 ਵਿਚ ਬਣੀ ਫਿਲਮ 'ਆਈ ਐਮ ਕਲਾਮ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਮਸੀਹਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੋਟੂ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਬੱਚੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਲਾਮ ਰੱਖਿਆ।

ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਾ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਮਾਜ਼ ਤੇ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਰਮਿਕ ਸੰਸਕਾਰ ਕੁਟ-ਕੁਟ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਨੌਜ਼ਾਨ ਕਲਾਮ ਦੇ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਵਕਾਲਤ	: ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਨਾ ਜਾਂ ਬਿਆਨ ਦੇਣਾ
ਭਾਵੀ	: ਭਵਿੱਖ ਦੀ
ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਮਿਆਰੀ	: ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ, ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ, ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਵਾਲੀ
ਲੇਖ	: ਨਾਂ
ਇਸ਼ਟ	: ਪੂਜਣਯੋਗ, ਮਨਭਾਉਂਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ
ਰਮਜ਼ਾਨ	: ਹਿਜਰੀ ਕਲੰਡਰ ਮੁਤਾਬਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਨੌਂਵਾਂ ਮਹੀਨਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ੇ /ਵਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪ੍ਰਵਚਨ	:ਬਚਨ
ਗੁੜ੍ਹਤੀ	:ਜਨਮ ਘੁੱਟੀ, ਇੱਥੇ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਭਾਵ
ਆਸਥਾ	:ਵਿਸ਼ਵਾਸ,
ਵਾਕਫ	:ਜਾਣਕਾਰ, ਜਾਣਦੇ
ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ	:ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ
ਇਕਮੁੱਠ	:ਏਕਤਾ ਵਾਲੇ
ਚੁਣੌਤੀਆਂ	:ਵੰਗਾਰਾਂ
ਵਕਾਲਤ	:ਤਰਫਦਾਰੀ, ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਣਾ
ਉਸਾਰੂ	:ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਾਲੀ, ਹਾਂ-ਪੱਖੀ

ਅੰਤਰ-ਧਰਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਧਾਰਮਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਧਰਮ 'ਦੋਸਤ' ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਛੋਟੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਲੜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਠਾਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਆਸਥਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਲਾਮ ਹਿੰਦੂ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਕਫ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਪੜ੍ਹੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਨਾਰਾਇਣ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਧਾਰਮਕ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ ਉਪਰੰਤ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਇਕਮੁੱਠ ਭਾਰਤ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦੀ ਸੋਚ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਦਹਿਸਤਵਾਦ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਵਾਦ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁੱਖ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਰੋਗ-ਮੁਕਤੀ, ਉਤਪਾਦਨ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸਾਰੂ ਅੱਖ-ਵਿਵਸਥਾ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਰਾਜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਭ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਸਰਬ-ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਰਾਹੀਂ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਨੇਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ 'ਸੁਪਨੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਬਲਕਿ ਸੁਪਨੇ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੌਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।'

27 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ
ਡਾ. ਕਲਾਮ 83 ਵਰ੍ਗਿਆਂ ਦੀ

ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਗਏ। ਉਹ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰੇ ਨਾਲ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। 30 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ‘ਡਾ. ਏ.ਪੀ.ਜੇ. ਅਬਦਲ ਕਲਾਮ ਐਵਾਰਡ’ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਨਾਮ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ‘ਨੌਜ਼ਾਨ ਪੁਨਰ- ਜਾਗਰਨ ਦਿਵਸ’ ਵਜੋਂ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ।

ਡਾ. ਅਬਦਲ ਕਲਾਮ ਨੂੰ 40 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰੇਟ ਦੀ ਆਨਨਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਸਿਵਲ ਇਨਾਮਾਂ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਨ (1981), ਪਦਮ ਵਿਭੂਸ਼ਨ (1990) ਤੇ ਭਾਰਤ ਰਤਨ (1997) ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ‘ਵਿੰਗੜ ਆਫ਼ ਡਾਇਰ’ ਸਮੇਤ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਕੋਰੀਆ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਲਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਉਪਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਹਰ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ-ਸਰੋਤ ਹਨ।

ਡਾ. ਪ੍ਰਿਯਵੀ ਰਾਜ ਬਾਪਰ

ਟਿੱਪਣੀ

ਇਸ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾ. ਏ.ਪੀ.ਜੇ. ਅਬਦਲ ਕਲਾਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪਰਖਾਂ ਤੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲੋਹਾ ਮਨਵਾਇਆ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੀ ਬਣੇ। ਗੈਰ-ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਬਾਝੂਬੀ ਨਿਭਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਚਲਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਦਾ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਏਕਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਨ। ਇਕ ਭਾਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਘਟਨਾ ਵੀ ‘ਕੰਮ ਹੀ ਪੂਜਾ’ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਿੜ੍ਹੇ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਅਲਵਿਦਾ :ਵਿਦਾ ਹੋਣਾ, ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ

ਨਵੀਨੀਕਰਨ :ਨਵਾਂ ਬਣਾਉਣਾ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣਾ

ਨਿਰਸੰਦੇਹ :ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ, ਨਿਸਚਿਤ ਰੂਪ ਨਾਲ

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਥੋਂ ਕੀਤੀ ?
- (ii) ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦੀ ਮੌਤ ਕਦੋਂ ਕੇ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ?
- (iii) ਡਾ. ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਕਿਹੜੀ ਜਿਹੀ ਸੀ ?
- (iv) ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਕਲਾਮ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ?
- (v) ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਡਾ. ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਨੇ ਕਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ?
- (vi) ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੇ ਬੀ.ਏ. ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿਥੋਂ ਕੀਤੀ ?
- (vii) ਕਲਾਮ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ।
- (viii) ਡਾ. ਕਲਾਮ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਸਨਮਾਨ ਹਾਸਲ ਹੋਏ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ਉ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ ?
- (ii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਅੱਰਤ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿਉ।
- (iii) ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਡਾ. ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।
- (iv) ਡਾ. ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਵਿਸਥਿਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

- (i) ‘ਆਹਾ ! ਸਾਡੀ ਪਰਖ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ।
(ਉ) ਅਫਸੋਸ ਵਾਲਾ (ਅ) ਲਾਹਨਤ ਵਾਲਾ
(ਈ) ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲਾ (ਸ) ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਵਾਲਾ
- (ii) ‘ਕਾਸ ! ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਭਿਸਟਾਚਾਰ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ।’
(ਉ) ਇੱਛਿਆ-ਵਾਚਕ (ਅ) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਵਾਚਕ
(ਈ) ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਚਕ (ਸ) ਅਸੀਸ ਵਾਚਕ

ਦ. (i) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜਾ ਹੈ :

(ਉ) ਕੁਝ-ਕਿਤਾਬਾਂ	(ਅ) ਅਬਦੁਲ-ਕਲਾਮ
(ਈ) ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ	(ਸ) ਪੇਸ਼ੇਵਰ-ਜੀਵਨ

(ii) ਇਸ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ।

ਹ. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :

(i) 'ਅਣ' ਅਗੇਤਰ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :

(ਉ) ਅਣਸਫਲ	(ਅ) ਅਣਬੱਕ
(ਈ) ਅਣਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ	(ਸ) ਅਣਅੰਤ

(ii) 'ਮਨ' ਅਗੇਤਰ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :

(ਉ) ਮਨਚਲਾ	(ਅ) ਮਨਖੱਟੂ
(ਈ) ਮਨਪਸੰਦ	(ਸ) ਮਨਜੀਵਨੀ

(iii) 'ਮੰਦ' ਪਿਛੇਤਰ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :

(ਉ) ਸਰਮਾੰਦ	(ਅ) ਖਾਨਦਾਨਮੰਦ
(ਈ) ਮਿਲਾਵਟਮੰਦ	(ਸ) ਫਿਕਰਮੰਦ

(iv) 'ਸਾਰ' ਪਿਛੇਤਰ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :

(ਉ) ਮਿਲਣਸਾਰ	(ਅ) ਨਰਮਾਈਸਾਰ
(ਈ) ਮੱਤਹੀਣਸਾਰ	(ਸ) ਚਮਤਕਾਰਸਾਰ

ਹ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ :

(i) ਗਰੀਬਾਂ ਰੱਖੋ ਰੋਜ਼ੇ, ਦਿਨ ... ਆਏ।

(ਉ) ਡੋਟੇ	(ਅ) ਠੰਢੇ
(ਈ) ਵੱਡੇ	(ਸ) ਗਰਮ

(ii) ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਭਿੱਜੇ ..., ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਭਾਰੀ ਹੋਏ।

(ਉ) ਦਰੀ	(ਅ) ਚੁੰਨੀ
(ਈ) ਚਾਦਰ	(ਸ) ਕੰਬਲੀ

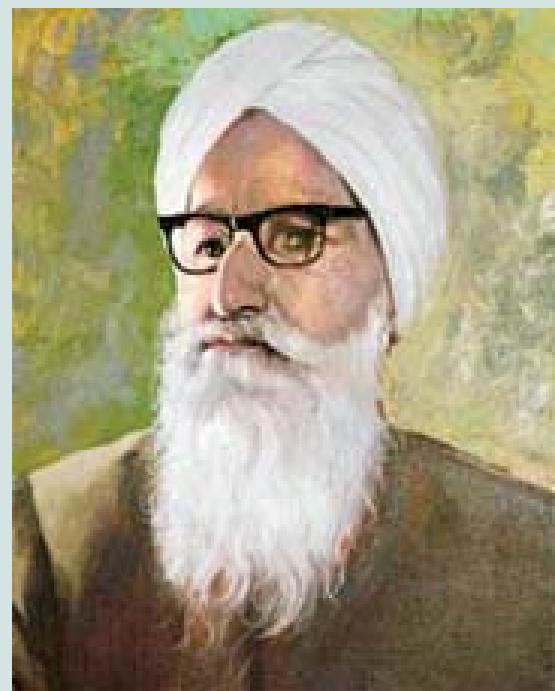
ਨਾਵਲਕਾਰ : ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 1897 ਈ. ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਜੇਹਲਮ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਹਮੀਦਾਂ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਬਹਾਦਰ ਚੰਦ ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਂ ਹੰਸਰਾਜ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਬਚਪਨ ਸੰਘਰਸ਼-ਭਰਪੂਰ ਰਿਹਾ। ਅਜੇ ਉਹ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਖੇ ਆੜ੍ਹਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੰਸਰਾਜ ਉੱਪਰ ਵੱਡੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਗਿਆਨੀ ਬਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਬਚ ਗਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਹੰਸਰਾਜ ਤੋਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਏ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀਆਂ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਉਹ ਇਕ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰ ਵੀ ਸਨ।

ਅੱਖੇ ਜ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਾਵਲਕਾਰ :	ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ
ਆੜ੍ਹਤ :	ਮਾਲ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਏਜੰਸੀ, ਦਲਾਲੀ
ਕਵੀਸ਼ਰ :	ਕਵੀ, ਸ਼ਾਇਰ, ਗਵੱਈਆ
ਲਿਖਤਾਂ :	ਰਚਨਾਵਾਂ
ਖਰੜਾ :	ਹੱਥ-ਲਿਖਤ, ਸੈਚੀ, ਮਸੋਦਾ
ਜ਼ਬਤ :	ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈਣਾ, ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ
ਜ਼ਬਰ :	ਜੁਲਮ, ਵਧੀਕੀ, ਪੱਕੇਸ਼ਾਹੀ
ਉੱਦਮ :	ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਉਪਰਾਲਾ

ਅਕਾਲੀ ਮੌਰਚਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਨਾਵਲਕਾਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਸਮੇਂ ਨੇ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। 1922 ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਮੌਰਚੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਬੋਰਸਟਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ‘ਅੱਧਖਿੜੀ ਕਲੀ’ ਨਾਵਲ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਉੱਦਮ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਵਲਕਾਰ ਬਣਨ

ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ।

ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਦਿਖਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀ। ਪਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦਾ ਰੁਖ ਸਮਾਜਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਮੌਜ਼ਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਕ ਨਾਵਲਾਂ ‘ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ’, ‘ਕਾਲ ਚੱਕਰ’, ‘ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗੀਤ’, ਅਤੇ ‘ਮਿੱਠਾ ਮਹੁਰਾ’ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਾਜਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ। ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਗੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਰਚੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਨਾਵਲਕਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਵਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਮੱਧ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲ ਨਾਰੀ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ‘ਚਿੱਟਾ ਲਹੂ’ ਤੇ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗੀਤ’ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਾਰੀ-ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਵਲ ‘ਅੱਧ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ’ ਦੀ ਪਾਤਰ ਸਰੋਜ ਬਾਲ-ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਰੁਖ ਪੱਛਮੀ ਨਾਵਲ ਵੱਲ ਮੌਜ਼ਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਤੇ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਨੇ ਕੁਝ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਨਾਵਲ ਲਿਖ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਇਹ ਨਾਕਾਢੀ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਨਾਵਲ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਉਤਪੰਨ	: ਪੈਦਾ
ਰਿਹਾਅ	: ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਣਾ, ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ,
ਰੁਚੀ	: ਦਿਲਚਸਪੀ
ਰੁਖ	: ਦਿਸ਼ਾ
ਵਿਕਾਰਾਂ	: ਦੋਸ਼ਾਂ, ਵਿਗਾੜਾਂ
ਦੀਦਾਰ	: ਦਰਸ਼ਨ
ਰੀਝ	: ਇੱਛਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪਿਰਤ	: ਪਰੰਪਰਾ, ਰਿਵਾਜ਼
ਮੁਹਾਰਤ	: ਹੁਨਰ, ਅਨੁਭਵ
ਜਜਬੇ	: ਭਾਵਨਾ
ਮਾਧਿਆਮ	: ਸਾਧਨ, ਵਸੀਲਾ
ਪ੍ਰੈਸ਼	: ਡਾਪਖਾਨਾ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਡਾਪਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ/ਕੰਪਨੀ
ਰੁਝਾਨ	: ਝੁਕਾਅ, ਰੁਚੀ
ਮਾਯੂਸ	: ਨਿਰਾਸ, ਨਾਉਮੀਦ

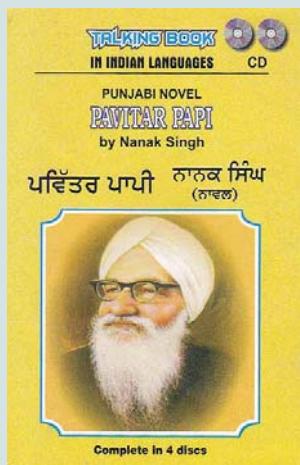
ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਤੋਰੀ। ਉਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇ ਲੋੜ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਹਾਣੀ ਰਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਚਨਾਤਮਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਕਾਰਨ ਪਾਠਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਨਾਵਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ।

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਜਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਝਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ‘ਅੱਧ ਖਿੜਿਆ ਛੁੱਲ’, ‘ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਪੀ’ ਤੇ ‘ਪਿਆਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਆਕਰਸ਼ਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਇਕੋ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲ ‘ਇਕ ਮਿਆਨ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ’ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲ ‘ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਪੀ’ ਉੱਪਰ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਬਣਾਈ।

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ‘ਕਲਾ ਕਲਾ ਲਈ’ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਤ, ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਾਵਲ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਧਿਆਮ ਬਣਾਇਆ। ਉਹ ਆਪ ਇਕ ਕਰਮਯੋਗੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਕੱਢਣ, ਪ੍ਰੈਸ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਈ ਤਜ਼ਰਬੇ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। 1950 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ’ ਨਾਂ ਦਾ ਮਾਸਕ ਰਸਾਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਡਾਪ ਕੇ ਮੁਫਤ ਵੰਡਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਡਲਹੌਜੀ ਦਾ ਰੰਗੀਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖੇ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ 36 ਨਾਵਲ ਲਿਖੇ। ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵਿਧਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਅਜਮਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਕਵਿਤਾ, ਨਾਟਕ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਸਾਹਿਤ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਲਈ ਕਲਮ ਚਲਾਈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲੀ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆ' ਨਾਂ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਵੀ ਲਿਖੀ।

ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਫਲ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਸਨ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ-ਪਤਨੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਸਨ। ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, "ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸੁਖ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲੱਖਾਂ ਜਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੌਲਤ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਨਵ-ਦਰਦ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜੀਵਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ 'ਬਦਨਸੀਬ ਮਾਂ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

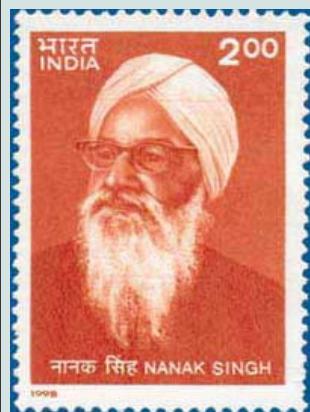
ਉਹ ਇਕ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੇਸ਼-ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, "ਨਾਵਲਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪਥ-ਪਰਦਸ਼ਕ ਵੀ ਹੈ, ਚੌਕੀਦਾਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਵੀ।"

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਿਆ। 1997 ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਗੁਜਰਾਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਉੱਪਰ ਇਕ ਡਾਕ ਟਿਕਟ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ, ਮੈਥਿਊ ਆਰਨਲਡ, ਚਾਰਲਸ ਡਿਕਨਜ਼ ਆਦਿ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣੇ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ 1971 ਈ. ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਆਖਿੰਗੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਿਆਸਤ ਰਹੇ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣਗੇ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਵਿਧਾਵਾਂ	: ਰੂਪਾਂ
ਮਾਨਵ	: ਮਨੁੱਖੀ
ਵਿਆਸਤ	: ਰੁਝੇ
ਜੀਵਿਆ	: ਹੰਦਾਇਆ
ਕਿਰਤਾਂ	: ਰਚਨਾਵਾਂ
ਪਥ-	
ਪਰਦਸ਼ਕ	: ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ, ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ

ਟਿੱਪਣੀ

ਇਸ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸਫਲ ਲੇਖਕ ਦਾ ਖਿੱਤਾਬ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਖੱਤਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆੜ੍ਹਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ-ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ‘ਹੰਸਰਾਜ’ ਸੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਪਰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਏ। ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਗੁਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਆਨੀ ਬਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣੇ ਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ। ਆਪ ਨੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਨਾਵਲ ਲਿਖੇ। ਆਪ ਦੇ ਨਾਵਲ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਸਮਾਜਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖ ਤੇ ਨਾਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਏ। ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸਾਏ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਤੇ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਫਿਲਮੀ ਕਲਾਕਾਰ ਤੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲ ‘ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਪੀ’ ਤੋਂ ਫਿਲਮ ਬਣਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਕਲਾ ਭੇਟ ਕੀਤੀ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਤਮ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਮਿਲੇ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ?
- (ii) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵਿਦਿਆਕ ਯੋਗਤਾ/ਪੜ੍ਹਾਈ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ?
- (iii) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਕਿਹੜੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਇਆ ?
- (iv) ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਮੌਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ?
- (v) ‘ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ’ ਕਿਹੜੇ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ?

- (vi) ‘ਅੱਧਿੜੀ ਕਲੀ’ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਸੀ ? ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?
- (vii) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਨਾਵਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਪਰ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਬਣੀ ? ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ?
- (viii) ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ ?
- (ix) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਬਦਲਿਆ ?

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ਓ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਪਾਠ ਵਿਚ ਆਏ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
- (ii) ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲਕਾਰ ਬਾਰੇ 10-15 ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।
- (iii) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਚਪਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ 100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।
- (iv) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ? ਜੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਾਵਲ ਦਾ ਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।
- (v) ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ? ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

ਅ. ਠੀਕ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ :

(i)	ਜੇਹਲਮ	1936
(ii)	ਮੋਰਚਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ	ਡਲਹੌਜੀ
(iii)	ਕਾਗਦਾਂ ਦੀ ਬੋੜੀ	ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਪੀ
(iv)	ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਨਗਰ	ਪਾਕਿਸਤਾਨ
(v)	ਕਨੜ ਅਨੁਵਾਦ	ਬੋਰਸਟਲ ਜੇਲ੍ਹ

ਇ. (i) ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

ਟੁਬਦੀ, ਕਹਾਨੀਕਾਰ, ਸੰਗਰਹ, ਜਲ੍ਹੀਆ ਵਾਲਾ ਬਾਗ, ਲਾਹੌਰ

ਇ. (ii) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

1. ਉਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਜ਼ਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ।
2. ਪਿਤਾਮਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ।
3. ਹੁਣ ਹੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚੱਕ ਹਮੀਦਾਂ।
4. ਡਲਹੌਜੀ ਹੈ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ :

ਲਹੂ ਚਿੱਟਾ ਹੋਣਾ, ਖੱਲ ਉਪੇੜਨੀ, ਲਗਦੀ ਵਾਹ, ਕਮਰ
ਕੱਸੇ ਕਰਨੇ, ਖੰਡ-ਖੀਰ ਹੋਣਾ,
ਛਾਪਾ ਮਾਰਨਾ, ਘੋੜੇ ਵੇਚ ਕੇ ਸੌਣਾ, ਚਾਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੈਰ
ਪਸਾਰਨੇ

ਹ. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (i) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ... ਹੈ।
- (ii) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ... ਸੀ।
- (iii) ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਪੀ ਫਿਲਮ ... ਨੇ ਬਣਾਈ।
- (iv) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ... ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਕ. ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ

1971 ਲੇਖਕ